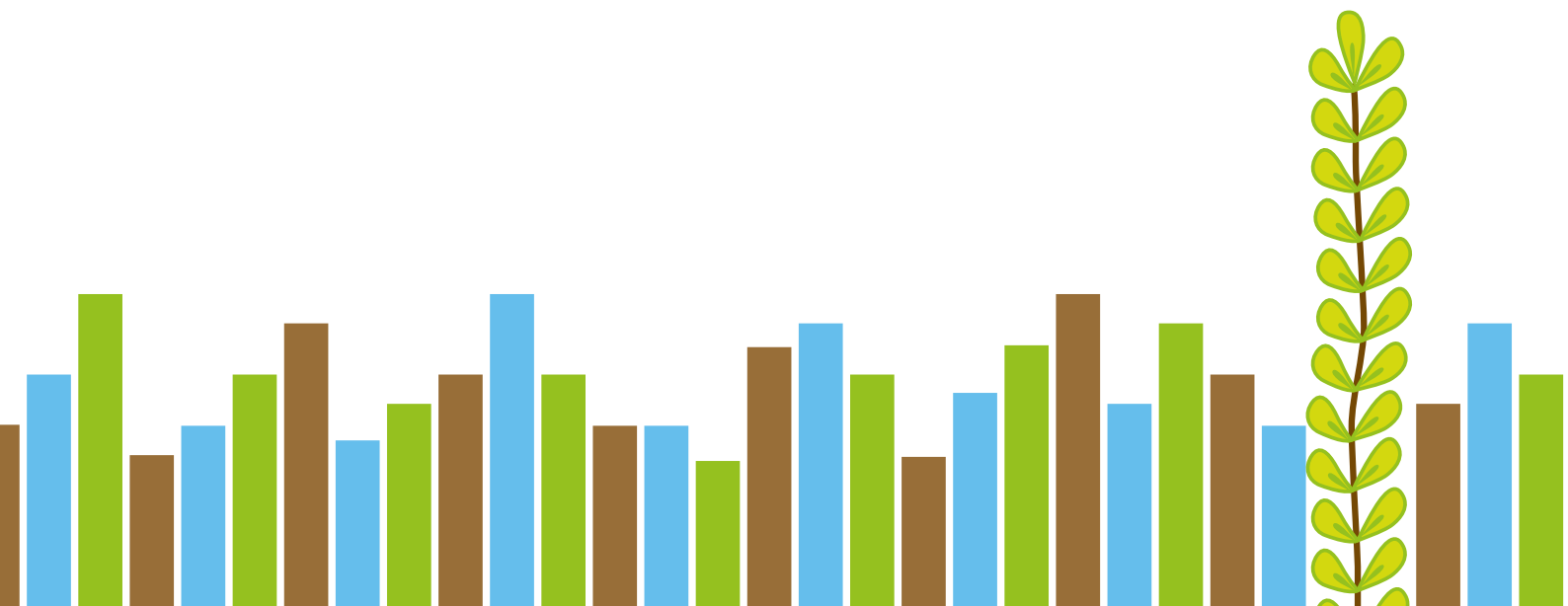

Utvärdering av synergieffekter av EU:s gemensamma jordbrukspolitik

Kartläggning och analys av möjliga synergieffekter
i landsbygdsprogrammet 2014–2022 och den
strategiska planen 2023–2027

Erika Edquist, Sweco
Vera Stafström, Sweco
Emma Hartvik, Sweco
Daniel Hallencreutz, Sweco
Fredrik Jonsson, Sweco

Referera till rapporten

Edquist, E., Stafström, V., Hartvik, E., Hallencreutz, D. & Jonsson, F. (2025).
*Utvärdering av synergieffekter av EU:s gemensamma jordbrukspolitik.
Kartläggning och analys av möjliga synergieffekter i landsbygdsprogrammet
2014–2022 och den strategiska planen 2023–2027. Utvärderingsrapport 2025:6.*
Jordbruksverket.

Varför görs denna utvärdering?

Den här utvärderingen har kartlagt och analyserat möjliga synergieffekter av stöd och ersättningar i landsbygdsprogrammet (2014–2022) och i den strategiska planen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik i Sverige (2023–2027). Utvärderingen har uppmärksammat både hämmande och förstärkande synergieffekter och resultaten baseras på statistisk analys, dokumentstudier, intervjuer och en workshopserie med experter inom olika delar av jordbrukspolitiken.

Utvärderingen ska bidra till kunskap om synergieffekter som kan uppstå när flera stöd verkar inom samma område, utöver förväntade resultat och effekter av stöd och ersättningar. Kännedom om synergieffekter kan bidra till att förbättra genomförandet av den strategiska planen och leda till att framtida jordbrukspolitik utformas så att man än mer styr mot önskade mål och undviker synergieffekter som hämmar varandra.

Utvärderingens kvalitet och resultat har granskats av en extern granskare. Granskaren bedömer att utvärderingens slutsatser är trovärdiga och rimliga, och att de ligger tydligt i linje med utvärderingsuppdraget. Granskaren menar att utvärderingen bör vara mycket användbar för flera organisationer och aktörer och att framförallt slutsatser och rekommendationer kan användas av ansvariga och tjänstepersoner på Jordbruksverket samt Landsbygds- och infrastrukturdepartementet för att se över den strategiska styrningen i syfte att eftersträva förstärkande synergieffekter.

En brist som granskaren lyfter är att utvärderingen endast har identifierat möjliga synergieffekter. För att få fram faktiska data om synergieffekter skulle utvärderarna ha behövt kontakta och intervjua många stödmottagare, vilket inte har varit möjligt med tanke på resurser och tidsåtgång.

Denna utvärdering är beställd av Jordbruksverkets utvärderingssekretariat. Utvärderingssekretariatet beställer utvärderingar av de svenska EU-programmen som Jordbruksverket förvaltar inom den svenska jordbrukspolitiken samt havs-, fiskeri- och vattenbrukspolitiken. Utvärderingarna genomförs av oberoende aktörer som inte är inblandade i programgenomförandet. Rapporterna kvalitetsgranskas av externa granskare, ofta forskare, och publiceras i en särskild rapportserie.

Utvärderingen är genomförd och skriven av utvärderare från Sweco. Rapportförfattarna är ansvariga för de rekommendationer och slutsatser som presenteras i rapporten. Rekommendationerna och slutsatserna i rapporten utgör alltså inte Jordbruksverkets officiella ståndpunkt.

/Utvärderingssekretariatet vid Jordbruksverket

Utvärderare

Emma Hartvik är ekonomagronom med lång erfarenhet av företagsrådgivning och EU-stöd som bland annat handläggare på länsstyrelsen, praktikant på EU:s rådssekretariat och som affärsrådgivare, EU-stödrådgivare och redovisningskonsult åt småföretag på landsbygden.

Erika Edquist har en masterexamen i International Administration and Global Governance samt en kandidatexamen i miljöpolitik. Sedan 2013 har hon arbetat med utredning, utvärdering och analys åt främst myndigheter och ideella organisationer.

Daniel Hallencreutz är fil. dr i kulturgeografi från Uppsala universitet med inriktning mot ekonomisk geografi. Han har över 30 års erfarenhet av att arbeta med utvärderingar, utredningar och analyser åt offentlig och privat sektor. Daniel har starkt fokus på frågor som rör regional utveckling samt näringslivs- och företagsutveckling. Han har genomfört ett stort antal uppdrag med bäring på livsmedelssektorn.

Vera Stafström har en masterexamen i internationellt företagande och handel från Göteborgs universitet samt en kandidatexamen i nationalekonomi från Lunds universitet. Hon har arbetat med utvärdering och analys åt statliga myndigheter, stiftelser och näringsliv i fyra år.

Fredrik Jonsson är fil. dr i matematisk statistik från Uppsala universitet. Han har drygt tio års erfarenhet från analys- och statistikavdelningar vid statliga myndigheter. Sedan 2022 arbetar han som konsult inom analys, utredning och utvärdering med bland annat frågor om livsmedel och utbildning.

Sammanfattning

Stöd och ersättningar ska ge positiva effekter för stödmottagarna, landsbygden och Sverige. När två eller fler stöd ger effekter samtidigt för samma stödmottagare eller i samma område kan dessutom synergieffekter uppstå. En synergieffekt uppstår när minst två stöd tillsammans genererar en effekt som är större än de sammanlagda effekterna hos de enskilda stöden, alltså när $1 + 1 > 2$. I den här utvärderingen undersöker Sweco om utformningen av den gemensamma jordbrukspolitiken kan ha medfört möjliga synergieffekter.

Utvärderingen har genomförts genom statistisk analys, dokumentstudier, intervjuer och en workshopserie med experter inom olika delar av jordbrukspolitiken. Utifrån dessa informationskällor har Sweco identifierat ett antal möjliga synergieffekter under två perioder: landsbygdsprogrammet (2014–2022) och den strategiska planen (2023–2027).

Landsbygdsprogrammet möjliggjorde främst förstärkande synergieffekter

Utifrån analyserade informationskällor har ett tiotal möjliga synergieffekter identifierats för landsbygdsprogrammet. Flertalet är förstärkande och antas därmed skapa ett mervärde. De flesta synergieffekterna förväntas uppstå hos den enskilda stödmottagaren. Det finns även vissa exempel på förväntade synergieffekter på lokal och regional nivå i form av till exempel ökad biologisk mångfald och landsbygdsutveckling.

Över hälften av synergieffekterna antas uppstå mellan ersättningen för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar i kombination med något annat stöd eller ersättning. Exempel på sådana andra stöd är olika investeringsstöd, ersättning för ekologisk produktion och djurvälfsersättningar.

Den strategiska planen möjliggör aningen färre synergieffekter varav några är hämmande

Utifrån analyserade informationskällor har åtta möjliga synergieffekter för den strategiska planen identifierats. Utvärderingen visar dock att några av stöden i den strategiska planen är utformade på sätt som riskerar leda till att förstärkande synergieffekter uteblir eller att synergieffekterna som uppstår är hämmande. Detta gäller startstödet och investeringsstöd för ökad konkurrenskraft respektive vattenvårdsåtgärder och bevattningsdammar.

Utifrån intervjuer och genomförda workshoppar med experter visar utvärderingen att det saknas ett strategiskt arbete för att styra mot förstärkande synergieffekter.

Detta är Swecos främsta rekommendationer för att styra mot önskade synergieffekter och bort från oönskade synergieffekter:

- Se över förutsättningarna för att öka nyttan av startstödet och investeringsstöden för vattenvårdsåtgärder samt ett nytt vallodlingsstöd.
- Underlätta ansökningsförfarandet för oerfarna stödsökare och se över den administrativa bördan.
- Se över effekterna av höjda stödbelopp och urvalskriteriers utformning.
- Undersök om lägre stödbelopp till fler mottagare skulle öka de totala synergieffekterna.
- Följ upp om och hur urvalskriterier och poängsättning hämmar synergieffekter inom landsbygdsutveckling samt miljö och klimat.
- Stärk den strategiska styrningen mot synergieffekter och se över möjligheten att den sker myndighetsövergripande.

Summary

Interventions such as financial support and compensations within the Common Agricultural Policy (CAP) are expected to have a positive impact on beneficiaries, rural areas and Sweden. If two or more interventions produce impacts simultaneously on the same beneficiary or in the same area, synergies may arise. A synergy arises when at least two interventions together generate an effect greater than the combined effects of the individual interventions, i.e. when $1 + 1 > 2$. In this evaluation, Sweco examines whether the design of the CAP enables synergies.

The evaluation has been carried out through statistical analysis, documentary studies, interviews and a series of workshops with experts within the different areas of CAP. Based on these information sources, Sweco has identified a number of possible synergies over two periods: The Rural Development Programme (RDP) (2014–2022) and the CAP Strategic Plan (2023–2027).

The RDP enabled primarily positive synergies

The evaluation identifies around ten possible synergies in the RDP. Most are reinforcing and desired synergies and are assumed to create added value. Most synergies are expected to occur at the level of the individual beneficiaries. There are also some examples of expected synergies at local and regional level such as increased biodiversity and rural development.

More than half of the synergies are assumed to arise between the compensation scheme for managing and preserving pastures and hay meadows combined with another type of intervention. Examples of such interventions are various investment supports, compensation for organic production or compensation for animal welfare.

The CAP Strategic Plan allows for slightly fewer synergies, some of which are inhibiting

The evaluation identifies eight possible synergies for the CAP Strategic Plan. However, the design of some of the interventions prevents enhancing synergies to arise or generates inhibiting synergies. This concerns setting-up support for young farmers and investment supports for increased competitiveness, as well as water management interventions and support for irrigation ponds.

Based on interviews and workshops with experts, the evaluation shows that there is a lack of strategic management to steer towards desired synergies.

Sweco's main recommendations to steer towards desired synergies and away from undesirable synergies are as follow:

- Review the conditions to increase the benefits of setting-up support for young farmers, investment support for water management measures and a possible new support for ley to enhance positive synergies.
- Facilitate the application process for inexperienced applicants and review the administrative burden.
- Review how the support amounts and the design of selection criteria have an impact on which actors apply for the support schemes.
- Consider whether smaller support amounts to a larger group of beneficiaries would increase the total amount of synergies.
- Follow up if and how selection criteria and scoring of applications hinder synergies related to the objectives of environment and climate, as well as rural development.
- Strengthen the strategic management of synergies and explore the possibility of collaboration across different authorities.

Centrala begrepp

Effektindikatorer finns i interventionslogiken för den strategiska planen och mäter interventionernas verkan på lång sikt och används för att bedöma de övergripande resultaten av politiskt satta mål för den gemensamma jordbrukspolitiken.

Ersättningar och stöd är stödformer inom landsbygdsprogrammet och den strategiska planen. I denna utvärdering använder vi ofta begreppet *stöd* för både ersättningar och stöd.

En **interventionslogik** beskriver hur det är tänkt att uppsatta mål ska uppnås, baserat på ett antal antaganden och orsakssamband.

Komplementaritet används i denna rapport för att beskriva när två stöd tillsammans ger en effekt som är varken större eller mindre än den effekt som respektive stöd ger, det vill säga när $1 + 1 = 2$.

Outputindikatorer finns i interventionslogiken för den strategiska planen och mäter de utfall som genereras genom insatser inom den strategiska planen i antal, hektar eller andra enheter beroende på stödet eller ersättningen. För varje stöd och ersättning finns uppsatta mål som kan jämföras med söktrycket.

Resultatindikatorer finns i interventionslogiken för den strategiska planen och anger uppsatta mål för ett eller flera stöd eller ersättningar i form av hur många hektar, antal insatser, antal stödmottagare eller andra enheter som ska nås i den strategiska planen. Varje särskilt mål har ett antal resultatindikatorer som den strategiska planen följs upp mot och som rapporteras till EU-kommissionen.

En **synergieffekt** är en effekt av samverkan mellan olika stöd och ersättningar i den gemensamma jordbrukspolitiken. En synergieffekt uppstår när minst två stöd tillsammans genererar en effekt som är större än de sammanlagda effekterna hos de enskilda stöden, alltså när $1 + 1 > 2$. En synergieffekt är i grunden positiv, det vill säga förstärkande, men i denna utvärdering undersöks även synergieffekter som kan vara hämmande.

Ökad effektivitet innebär att en verksamhet utförs till en minskad kostnad med oförändrad kvalitet, eller att kvaliteten ökar men kostnaden är oförändrad.

Innehåll

1	Utvärderingens kontext	11
1.1	EU:s gemensamma jordbrukspolitik	11
1.2	Utvärderingens syfte och frågeställningar	13
1.3	Guide till var svaren på utvärderingsfrågorna finns.....	14
1.4	Synergieffekter i tidigare utvärderingar och studier.....	14
1.5	Rapportens disposition	15
2	Utvärderingsmodell, metod och empiriska underlag	16
2.1	Synergieffekter – definition och modell	16
2.2	Stöd som ingår i utvärderingen.....	19
2.3	Metod och empiriska underlag	23
2.4	Utvärderingens kvalitet	28
3	Resultat för landsbygdsprogrammet	31
3.1	Kartläggning av hur stöden korrelerar med varandra	31
3.2	Möjliga synergieffekter inom landsbygdsprogrammet.....	34
3.3	De möjliga synergieffekternas påverkan på effektivitet	51
4	Resultat för den strategiska planen	53
4.1	Kartläggning av hur stöden korrelerar med varandra	53
4.2	Möjliga synergieffekter inom den strategiska planen	56
4.3	Sammanställning av synergieffekter.....	73
4.4	Förutsättningar för att synergieffekter ska uppstå	79
4.5	Rekommendationer	86
5	Referenser	91
6	Bilagor	93
7	Publicerade utvärderingsrapporter	103

1 Utvärderingens kontext

Sweco (hädanefter Sweco eller vi) har fått i uppdrag att genomföra en utvärdering som ska kartlägga och analysera möjliga synergieffekter i landsbygdsprogrammet (2014–2022) och i den strategiska planen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik i Sverige (2023–2027).

I det här kapitlet ger vi en introduktion till EU:s gemensamma jordbrukspolitik och sammanfattar hur tidigare utvärderingar har identifierat synergieffekter. Vi presenterar även utvärderingens syfte och frågeställningar.

1.1 EU:s gemensamma jordbrukspolitik

Sveriges genomförande av EU:s gemensamma jordbrukspolitik reglerades i tidigare period genom landsbygdsprogrammet (2014–2022)¹ och numera genom den strategiska planen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik (2023–2027)². I båda styrdokumenterna finns ett antal framtagna målområden. Kopplat till målen finns stöd och ersättningar³ som är möjliga att söka av lantbrukare, markägare, ideella föreningar och stiftelser samt offentliga aktörer som kommuner, regioner, myndigheter och länsstyrelser.⁴ I den här utvärderingen är dessa stöd, och samspelet dem emellan, i särskilt fokus.

I följande två avsnitt beskrivs den övergripande målstrukturen för landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen.

1.1.1 Målet med landsbygdsprogrammet 2014–2022

Målet med landsbygdsprogrammet 2014–2022 har varit att utveckla lantbruk och landsbygder för att skapa en attraktiv landsbygd. Landsbygdsprogrammet har varit uppdelat i sex så kallade prioriterade områden och 15 mer detaljerade fokusområden. **De prioriterade områdena** har varit att

1. uppmuntra till kunskapsöverföring och innovation inom jordbruk och skogsbruk
2. öka konkurrenskraften inom alla typer av jordbruk och öka jordbruksföretagens möjlighet att överleva
3. främja organisationen av livsmedelskedjan och riskhanteringen inom jordbruket

1 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National).

2 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027.

3 I den här rapporten slår vi för enkelhetens skull ibland samman både stöd och ersättningar i samlingsbegreppet *stöd*.

4 De stöd som söks av offentliga aktörer betalas i många fall ut vidare till lantbrukare, alternativt finansierar insatser som lantbrukare kan ta del av, exempelvis kompetensutvecklande insatser.

4. återställa, bevara och förbättra de ekosystem som är beroende av jord- och skogsbruk
5. främja resursutnyttjandet och omställningen till en koldioxidsnål ekonomi inom jordbruk-, livsmedels- och skogsbrukssektorn
6. främja social inkludering, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling i landsbygdsområden.

Fokusområdena konkretiserar och bryter ner de prioriterade områdena i mer avgränsade områden.

Flera av de stöd som har funnits att söka i landsbygdsprogrammet 2014–2022 återfinns i den strategiska planen för perioden 2023–2027, även om indelningen av målområdena skiljer sig åt.

1.1.2 Den strategiska planen 2023–2027 har tre allmänna mål

Den strategiska planen är i sin tur uppbyggd kring tre allmänna mål. De är sedan nedbrutna i nio särskilda mål samt ett tvärgående mål. Målen är gemensamma för medlemsländerna i EU men utformningen av stöden, som ska bidra till att målen uppfylls, varierar mellan de olika medlemsländerna. **De tre allmänna målen** är att

1. stärka sektorns motståndskraft
2. stärka miljövård och klimatåtgärder
3. förbättra livet på landsbygden.

I den här utvärderingen har vi utgått från dessa tre målområden i vår insamling och analys av empiriska underlag.

De nio särskilda målen handlar om att

1. garantera lantbrukarna en skälig inkomst
2. öka konkurrenskraften
3. förbättra lantbrukarnas ställning i livsmedelskedjan
4. motverka klimatförändringar och klimatanpassa jordbruket
5. vårda miljön
6. bevara landskap och biologisk mångfald
7. stödja generationsskiften
8. bidra till en levande landsbygd
9. skydda folkhälsan och matens kvalitet.

Till dessa särskilda mål är stöd och ersättningar kopplade. I de flesta fallen är ett stöd eller ersättning kopplat till ett särskilt mål men det finns undantag. Till exempel kopplas Ersättning för ekologisk produktion till mål 5, 6 och 9.

Det tvärgående målet genomsyrar de nio särskilda målen och ska främja kunskapsöverföring, innovation och digitalisering.

1.2 Utvärderingens syfte och frågeställningar

I detta avsnitt tydliggörs varför utvärderingen genomförs och vilka utvärderingsfrågor som ska besvaras.

1.2.1 Syftet med utvärderingen

Syftet med utvärderingen är att undersöka om och hur utformningen av den gemensamma jordbrukspolitiken kan ha medfört att synergieffekter mellan stöd och ersättningar har uppstått.

EU-kommissionen ställer krav på alla medlemsstater att utvärdera synergieffekter som en del av slututvärderingen av landsbygdsprogrammet. Att identifiera synergieffekter och styra mot önskade sådana är viktigt även i programperioden 2023–2027 och framåt. Därför undersöks möjliga synergieffekter i utformningen av den gemensamma jordbrukspolitiken under dessa två perioder, 2014–2022 och 2023–2027.

1.2.2 Frågeställningar i utvärderingen av synergieffekter i landsbygdsprogrammet (2014–2022)

För delen som avser landsbygdsprogrammet har uppdraget varit att besvara följande två frågor:

1. Mellan vilka av landsbygdsprogrammets åtgärder, fokusområden och prioriteringar kan synergieffekter identifieras?
2. I vilken omfattning har synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden ökat effektiviteten i landsbygdsprogrammet?⁵

1.2.3 Frågeställningar i utvärderingen av synergieffekter i den strategiska planen (2023–2027)

För delen som avser den strategiska planen har uppdraget varit att besvara följande tre frågor:

1. Mellan vilka stöd och ersättningar i den strategiska planen kan synergieffekter identifieras?
2. Hur kan interventionslogiken för den strategiska planen uppdateras för att ta hänsyn till identifierade synergieffekter?

5 Enligt artikel 14 och bilaga V i EU-förordning 808/2014 ska utvärderingsfråga CEQ 19 besvaras i den efterhandsutvärderingsrapport som ska lämnas till kommissionen under 2026.

3. Vilka förändringar kan göras i den strategiska planen för att Jordbruksverket ska styra bättre mot önskade synergier och bort från oönskade synergier?

1.3 Guide till var svaren på utvärderingsfrågorna finns

Som en hjälp att enkelt hitta utvärderingens svar på frågeställningarna har vi sammanställt en guide här:

Fråga 1 besvaras i avsnitt [3.1](#) och [3.2](#) och sammanfattas i [tabell 4](#) i avsnitt 3.2.11.

Fråga 2 besvaras i avsnitt [3.3](#).

Fråga 3 besvaras i avsnitt [4.1](#) och [4.3](#) och sammanfattas i [tabell 8–10](#) i avsnitt 4.3.

Fråga 4 besvaras i avsnitt [4.3](#).

Fråga 5 besvaras i avsnitt [4.4](#) och [4.5](#).

1.4 Synergieffekter i tidigare utvärderingar och studier

Tidigare utvärderingar har konstaterat att både landsbygdsprogrammet och den strategiska planen inom EU:s gemensamma jordbrukspolitik bör kunna ge upphov till synergieffekter. Utvärderingarna har dock varit begränsade i den mening att de inte omfattat en vidare analys eller beskrivning av vilka synergieffekter det handlar om mer exakt. Med andra ord beskrivs inte *vilka* synergieffekter som kan uppstå eller *hur* de uppstår.

För landsbygdsprogrammet har några utvärderingar genomförts som i olika utsträckning berört synergieffekter. I förhandsutvärderingen⁶ från 2014 konstateras att utformningen av programmet bör ge upphov till synergier mellan olika prioriteringar. Samtidigt påpekas att programmet inte har en helt tydlig målstruktur och att avsaknaden av specifika målsättningar försvårar bedömningen av om det finns logiska kopplingar eller synergier mellan prioriteringar. Förhandsutvärderingen gör ingen vidare exemplifiering av specifika synergier. I en uppföljning av resultat och effekter⁷ av landsbygdsprogrammet beskriver utvärderarna att stöden till rådgivning och kompetensutveckling kan tänkas ge upphov till synergier i kombination med andra stöd.

6 Hedin m.fl. 2014 (Sweco, NordRegio och Hushållningssällskapet) Förhandsutvärdering av landsbygdsprogrammet 2014–2020.

7 Jordbruksverket (2019). Landsbygdsprogrammet 2014–2018. Resultat och förväntade effekter.

När det gäller den strategiska planen finns det ännu få studier om synergieffekter. Förutsättningar för synergieffekter diskuteras i förhandsutvärderingen⁸ av den strategiska planen. Utvärderarna konstaterar bland annat att synergier bör ses i relation till utvecklingsinsatser i hela sektorn, det vill säga även sådana utanför den strategiska planen.

Några av de stöd som ingick i landsbygdsprogrammet ingår inte i strategiska planen utan återfinns istället hos andra förvaltande myndigheter än Jordbruksverket. Utvärderarna i förhandsutvärderingen menar att det faktum att några av stöden⁹ har flyttat ut från strategiska planen försvårar en analys av synergieffekter i hela systemet.

Förhandsutvärderingen konstaterar framför allt potentiella synergier och överlapp med andra program och stödfonder, inte minst den Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF). Det förs med andra ord inga resonemang om specifika synergieffekter mellan stöden. Utvärderarna konstaterar dock att det finns samstämmighet och balans mellan åtgärderna i den strategiska planen samt att det finns flera åtgärder som bidrar till mer än ett mål. Interventionerna, undantaget de inom målen om att vårda miljön respektive bevara landskap och biologisk mångfald, bedöms av utvärderarna vara ”komplementära¹⁰ och ge synergier”.

1.5 Rapportens disposition

I kapitel 2 presenterar vi vår definition av synergieffekter samt den modell som används i utvärderingen. Där presenteras även de stöd och ersättningar som ingår i utvärderingen samt de empiriska underlag som samlats in och analyserats. I kapitel 3 presenteras resultaten av möjliga synergieffekter i landsbygdsprogrammet. Där diskuteras även synergieffekternas påverkan på effektivitet. I kapitel 4 presenteras resultaten av möjliga synergieffekter i den strategiska planen samt uppdaterade interventionslogiker där synergieffekter ingår. Kapitlet avslutas med en diskussion kring förutsättningar för att synergieffekter ska uppstå och rekommendationer till Jordbruksverket och Regeringskansliet.

8 Professional Management (2021). Förhandsutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP, CAP) 2023–2027. Slutrapport.

9 Stöd för utbyggnad av bredband och stöd till kommersiell service.

10 Komplementaritet definieras i centrala begrepp och i 2.1.1.

2 Utvärderingsmodell, metod och empiriska underlag

I detta kapitel beskriver vi vår definition av synergieffekter, vilka stöd som ingår i utvärderingen och vilken metod vi har använt. Avslutningsvis diskuterar vi utvärderingens utmaningar och styrkor.

2.1 Synergieffekter – definition och modell

I detta avsnitt presenterar vi basen för synergieffekter så som vi arbetat med dem i den här utvärderingen. I 2.1.1 presenteras den definition av synergieffekter som vi utgått från, i 2.1.2 presenteras var de kan uppstå och i 2.1.3 presenteras de olika temaområden inom vilka vi grupperat stöden som ingår. I 2.1.4 presenteras modellen som vi arbetat efter.

2.1.1 Definition av synergieffekter

I utvärderingen utgår vi från följande definition av synergieffekter:

En synergieffekt är en effekt av samverkan mellan olika stöd och ersättningar i den gemensamma jordbrukspolitiken som uppstår när två stöd tillsammans ger en större effekt än om de hade sökts separat, alltså när $1 + 1 > 2$.

Vi utgår från att om stöden samverkar och skapar ett mervärde uppstår en **förstärkande synergieffekt**. Om stöden däremot motverkar eller begränsar varandra, leder det till en **hämmande synergieffekt**.

Synergieffekter kan även vara **avsiktliga eller oavsiktliga**. Med det avses att synergieffekter kan uppstå spontant, utan att de varit planerade för, eller att de uppstår som ett resultat av strategisk planering.

Begreppen hämmande/förstärkande och oavsiktliga/avsiktliga ingår i den beskrivning av utvärdering av synergieffekter som European Evaluation Helpdesk for the CAP har tagit fram¹¹.

I den här utvärderingen skiljer vi mellan en synergieffekt och komplementaritet. Komplementaritet kräver inte att utfallet mellan interaktioner (i detta fall mellan två och flera stöd eller ersättningar) ska vara större än värdet av dess individuella effekter. I matematiska termer kan komplementaritet representeras som $1 + 1 = 2$.

¹¹ European Commission – Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit E.4 (2016): Guidelines: Assessment of RDP results: how to prepare for reporting on evaluation in 2017, Brussels

2.1.2 Synergieffekter kan uppstå på tre olika nivåer

I utvärderingen har vi identifierat möjliga synergieffekter på tre olika nivåer:

- hos stödmottagaren
- på lokal nivå
- på regional nivå.

Synergieffekter hos stödmottagaren kan till exempel uppstå i den egna organisationen, på åkern eller i stallen. Det kan bland annat röra sig om insatser som sammantaget ger synergieffekter för produktionen och förstärker organisationens ekonomi.

På lokal nivå kan det handla om synergieffekter som uppstår i den lokala miljön när olika stödmottagare beviljats stöd som tillsammans ger en synergieffekt. En synergieffekt på lokal nivå sträcker sig således över ett större område och involverar fler aktörer än bara en stödmottagare. Det kan exempelvis handla om att en våtmark anläggs i kombination med att andra miljöinvesteringar görs inom det lokala området. En synergieffekt kan då vara att den biologiska mångfalden ökar.

På regional nivå kan det handla om synergieffekter som uppstår av att flera aktörer, i angränsande kommuner, får stöd för att genomföra satsningar som främjar landsbygdsutveckling. Varje enskild satsning gör ett enskilt bidrag lokalt, medan de många olika satsningarna ger en främjande effekt på landsbygdsutvecklingen på regional nivå.

2.1.3 Synergieffekter inom tre temaområden

Stöden som ingår i denna utvärdering har med hjälp av Jordbruksverket grupperats i dessa temaområden. I utvärderingen utgår vi från att det är inom dessa tre temaområden som synergieffekter troligtvis uppstår.

Dessa temaområden är:

- Hållbart företagande och konkurrenskraft
- Grön omställning
- Landsbygdsutveckling.

De tre områdena har vi tagit fram baserat på de allmänna målen för den strategiska planen respektive fokusområdena i landsbygdsprogrammet. I utvärderingen har stödets indelning och workshopparnas tematik utgått från dessa områden.

Även om vi har utgått från de tre områdena i indelningen av stöd och som fokus för workshopparna, presenteras inte resultaten av möjliga synergieffekter

utifrån denna systematik. Det beror på att vi även har studerat synergieffekter mellan stöd som ingår i olika områden. Dessutom kan två stöd inom samma område generera möjliga synergieffekter på ett annat område, till exempel skulle två stöd inom grön omställning kunna ge synergieffekter inom området hållbart företagande och konkurrenskraft.

2.1.4 Modell för utvärderingens genomförande

Utvärderingen består av två huvudsakliga moment:

- Statistisk analys av vilka stöd som främst söks tillsammans, samt
- Identifiering av möjliga synergieffekter.

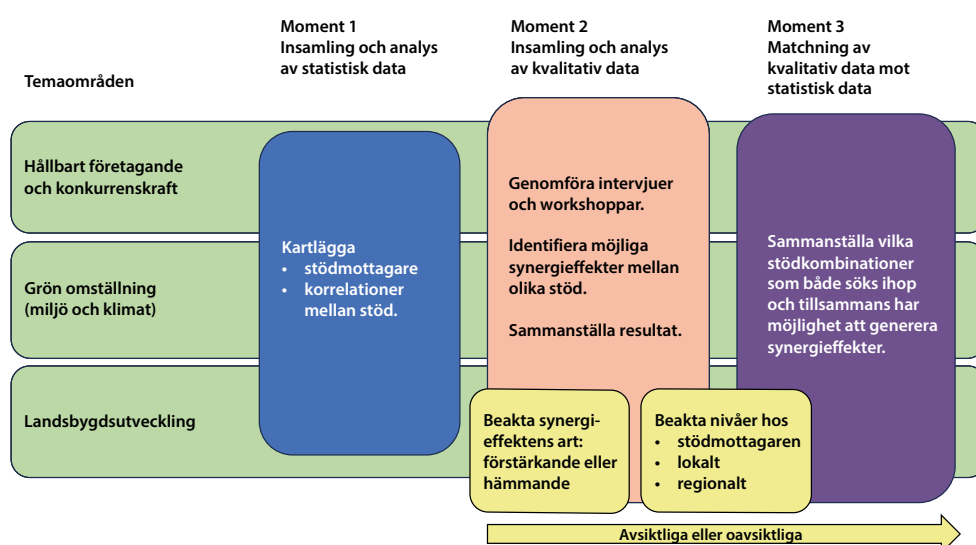
Momenten beskrivs mer ingående i avsnitt 2.3. Där framgår även vilka dataunderlag och vilken empirisk insamling som har legat till grund för momenten.

I det första momentet samlar vi in statistiska data över vilka aktörer som sökt olika stöd, och vilka stöd som har sökts av samma aktörer.

Det andra momentet, att identifiera möjliga synergieffekter, är det resursmässigt mest omfattande momentet av utvärderingen. Detta moment baseras främst på resultat från workshoppar och intervjuer, men även på dokumentstudier. I arbetet med att identifiera möjliga synergieffekter ingår även att identifiera på vilken nivå (hos stödmottagare, lokalt eller regionalt) som synergieffekterna kan uppstå. Det ingår även att identifiera om synergieffekten kan anses vara förstärkande eller hämmande.

I **figur 1** presenteras vår modell för utvärdering av synergieffekter.

Modell för att identifiera möjliga synergieffekter mellan stöd och ersättningar

Figur 1. Modell för utvärdering av synergieffekter

I utvärderingsmodellen presenteras även **ett tredje moment**. Det är en analys av hur troligt det är att de möjliga synergieffekterna som utvärderingen identifierat uppstår. Detta moment utgör en mindre del av utvärderingen men handlar om att föra samman resultaten från de två inledande momenten – korrelationer mellan stöd respektive möjliga synergieffekter. Analysen går till så att vi, efter att ha identifierat möjliga förstärkande och hämmande synergieffekter mellan två stöd, går tillbaka till den statistiska analysen och undersöker hur ofta dessa stöd söks gemensamt. Den här delen av utvärderingen binder samman resultaten från de två tidigare momenten och ger oss ökad förståelse för hur troligt det är att de möjliga synergieffekterna faktiskt uppstår.

Avsiktliga och oavsiktliga synergieffekter ligger horisontellt med de två sista momenten. Anledningen till det är att vi har undersökt frågan på en aggregerad nivå för samtliga stöd och ersättningar när det gäller huruvida synergieffekterna uppstått spontant (oavsiktligt) eller som ett resultat av strategisk planering (avsiktligt) (detta redovisas i avsnitt 4.4.2).

2.2 Stöd som ingår i utvärderingen

I det här avsnittet redogör vi för vilka stöd som ingår i utvärderingen och vilka temaområden de tillhör. Stöden presenteras separat för landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen.

2.2.1 Stöden som ingår finns i tre temaområden

Som beskrivet i avsnitt 2.1.3 utgår utvärderingen från tre temaområden. Stöden i landsbygdsprogrammet har grupperats inom dessa teman utifrån vilken prioritering och fokusområde de faller under. Exempelvis har de stöd som bidrar till att främja lokal utveckling på landsbygden (prioritering 6 och fokusområde b) grupperats inom temat landsbygdsutveckling. Stöd som ska bidra till att återställa, bevara och förbättra den biologiska mångfalden (prioritering 4 och fokusområde abc) har grupperats under grön omställning.

Några stöd återkommer inom alla temaområden eftersom de bidrar till flera prioriteringar under landsbygdsprogrammet respektive allmänna mål under den strategiska planen. Det gäller stöd för rådgivning, samarbete respektive kompetensutveckling samt innovationsstödet EIP-Agri.

2.2.1.1 *Avgränsningar bland stöd inom ramen för utvärderingen av synergieffekter*

I samråd med Jordbruksverket har vi valt att inte inkludera stöd för lokalt ledd utveckling genom Leader i utvärderingen. En anledning till att Leader exkluderas från både landsbygdsprogrammet och den strategiska planen är att

detta stöd är brett och finansierar många olika typer av insatser, vilket försvårar utvärderingen av synergieffekter. Ytterligare en anledning är att Leader för perioden 2014–2022 har slututvärderats¹².

I utvärderingen har stöd för kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet avgränsats bort, eftersom det saknas uppgifter om vilka som i slutändan har tagit del av kompetensutvecklingen och detaljer kring innehållet i kurserna¹³.

Även ersättning för fäbodan och stöd till lantrasföreningar inom den strategiska planen har i samråd med Jordbruksverket avgränsats bort, eftersom stöden har ett mycket begränsat antal stödmottagare. Tekniskt stöd ingår inte heller i utvärderingen eftersom det är en finansiering som används av myndigheter för att genomföra den gemensamma jordbrukspolitiken. Det är inte ett stöd som går till stödmottagare i olika geografiska områden i Sverige och är därmed inte relevant att ta med i en analys av synergieffekter.

2.2.2 Landsbygdsprogrammet

Landsbygdsprogrammet omfattade 18 olika stöd och ersättningar som delades in i olika fokusområden. För att ange ett stöd eller en ersättning samt fokusområde i landsbygdsprogrammet användes en kombination av koder.

Ett stöd, exempelvis *Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt* (16.2) kunde beviljas för åtgärder inom fokusområdet ökad konkurrenskraft (2a). Det fick koden 16.2/2a. Om stödet istället hade fokusområdet djurvälstånd (3a), förnybar energi (5c) eller att främja lokal utveckling (6b), fick de koderna 16.2/3a, 16.2/5c respektive 16.2/6b¹⁴.

Stöden delades också in i jordbrukarstöd respektive projekt- och företagsstöd. För enkelhet skull håller vi oss i denna rapport till det begrepp som gäller för den strategiska planen när det gäller denna grupp av stöd, nämligen *projekt- och investeringsstöd*, när det gäller både landsbygdsprogrammet och den strategiska planen. Nedan listas de jordbrukarstöd respektive projekt- och investeringsstöd som ingår i utvärderingen. En mer utförlig förteckning av stöden, med fokusområden, finns i [bilaga 1](#).

Jordbrukarstöd är stöd som lantbrukare kan söka baserat på om de exempelvis har och brukar jordbruksmark eller har djur. Jordbrukarstöden som ingår i utvärderingen är:

- Miljöersättningar (10.1/4abc):

12 Hallin m.fl. (2023). Att "få ut EU till köksborden". Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket.

13 Jordbruksverket (2024). Stöd till kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2014–2022. En kartläggning av stödets måluppfyllelse och lärdomar av genomförandet. Utvärderingsrapport 2024:3. Jordbruksverket.

14 Vissa stöd inom landsbygdsprogrammet har flera fokusområden. I denna rapport anges kod för fokusområde där det är relevant för sammanhanget.

- Skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar
- Fäbodar
- Hotade husdjursraser
- Minskat kväveläckage
- Skötsel av våtmarker och dammar
- Restaurering av betesmarker och slåtterängar
- Vallodling
- Skyddszoner
- Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc)
- Omställning till ekologisk produktion (11.1/4abc)
- Kompensationsstöd (13)
- Övergångskompensationsstöd¹⁵
- Djurvälståndersättningar (14/3a):
 - Extra djuromsorg för får
 - Extra djuromsorg för suggor
 - Utökad klövshälsovård för mjölkkor.

Projekt- och investeringsstöd är stöd som kan sökas för projekt eller olika typer av investeringar. Stöden som ingår i utvärderingen är:

- Stöd till rådgivningstjänster (2.1)
- Stöd till utbildning av rådgivare (2.3)
- Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt (16.2/2a, 3a, 5c, 6a, 6b)
- Stöd till samarbeten mellan aktörer inom jordbruk samt inom livsmedelskedjan (16.4)
- Stöd till samarbeten inom miljö (16.5)
- Stöd till samarbeten som främjar diversifiering och information om miljö och mat (16.9)
- Investeringsstöd till jordbruk, trädgård och rennäring (4.1/2a¹⁶, 5d¹⁷)
- Investeringsstöd för jobb och klimat (6.4)
- Miljöinvesteringar (4.4/4abc)
- Förädlingsstöd (4.2)

¹⁵ Detta stöd fanns under en begränsad tid.

¹⁶ Här ingår bland annat inriktningen djurproduktion och växtodling, i vilken bland annat investeringsstöd för nybyggnation av stallar ingår.

¹⁷ Gödsel- och rötresthantering samt övriga investeringar för att minska utsläpp av växthusgaser och ammoniak.

- Startstöd (6.1/2b)
- Projektstöd för lantrasföreningar (10.2/4abc)
- Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö (7.6/6b, 4abc)
- Stöd för att bevara och utveckla skogens miljövärden (8.5/4abc skog)
- Stöd för att bilda innovationsgrupper och för innovationsprojekt inom Europeiska innovationspartnerskapet, EIP (16.1)
- Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden (7.4/6b).

2.2.3 Sveriges strategiska plan

Stöden i den strategiska planen har vi grupperat utifrån vilket allmänt mål respektive vilket särskilt mål de bidrar till. Stöden inom den strategiska planen faller under tre allmänna mål, nio särskilda mål och ett tvärgående mål.

Inom *allmänt mål 1*, att stärka sektorns motståndskraft, prioriteras frågor som gäller att förbättra jordbrukets lönsamhet, öka livsmedelsproduktionen och stärka konkurrenskraften.

Inom *allmänt mål 2*, att stärka miljövard och klimatåtgärder, prioriteras insatser som stimulerar jordbrukets positiva miljöeffekter och behov. Det gäller till exempel kolinlagning, kunskap om hållbar produktion, biologisk mångfald och värdefulla gräsmarker.

Inom *allmänt mål 3*, att förbättra livet på landsbygden, prioriteras insatser som syftar till att nå en mer attraktiv landsbygd. Det görs genom bland annat stärkt affärsmässighet, innovationskraft och genom att stimulera generationsväxlingar. Det inkluderar även kompetensutvecklande insatser.

Stöden delas in i jordbrukarstöd respektive projekt- och investeringsstöd. Nedan listas de stöd och ersättningar som ingår i utvärderingen. En mer utförlig förteckning av stöden och vilka allmänna och särskilda mål de bidrar till finns i [bilaga 2](#).

Jordbrukarstöd är stöd som lantbrukare kan söka baserat på om de exempelvis har och brukar jordbruksmark eller har djur. Jordbrukarstöden som ingår i utvärderingen är:

- Ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar inklusive komplement
- Ersättning för skötsel av våtmarker och dammar
- Ersättning för ekologisk produktion
- Ersättning för hotade husdjursraser
- Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage
- Precisionsjordbruk – planering
- Ersättning för skyddszoner mot vattenområden och anpassade skyddszoner

- Djurvälståndersättning för får
- Djurvälståndersättning för mjölkkor
- Djurvälståndersättning för sugor
- Stöd till unga jordbrukare
- Gårdsstöd
- Kompensationsstöd
- Nötkreatursstöd
- Omfördelningsstöd.

Projekt- och investeringsstöd är stöd som kan sökas för utvecklingsprojekt eller olika typer av investeringar. Stöden som ingår i utvärderingen är:

- Investeringsstöd för bevattningsdammar
- Investeringsstöd för kalkfilterdiken
- Investeringsstöd för vattenvårdsåtgärder
- Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft
- Investeringsstöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruksverksamhet
- Investeringsstöd för förädling av jordbruksprodukter
- Startstöd
- Stöd till samarbete
- Stöd till kompetensutveckling
- Innovationsstöd inom EIP-Agri.

2.3 Metod och empiriska underlag

I utvärderingen används tre empiriska underlag: statistisk analys, intervjuer med experter samt workshoppar med experter. Kombinationen av omfattande kvalitativa data, dokumentstudier och registerdata över hur stöden söks skapar en robust grund för utvärderingen.

2.3.1 Dokumentstudier

Dokumentstudier omfattar tidigare utvärderingar och rapporter gällande den gemensamma jordbrukspolitiken, i vilka synergier mellan stöden berörts. Dokumentstudierna bidrar i första hand till vår förförståelse och de initiala hypoteserna samt för att sätta utvärderingen i en kontext. Denna del av utvärderingen bidrar också till att besvara i vilken omfattning som synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden har ökat effektiviteten i landsbygdsprogrammet (utvärderingsfråga 2) och hur interventionslogiken

för den strategiska planen kan uppdateras för att ta hänsyn till identifierade möjliga synergieffekter (utvärderingsfråga 4).

2.3.2 Statistisk analys

Den statistiska analysen syftar till att ge en övergripande uppfattning om:

- vilka kategorier av aktörer som har beviljats de olika stöden
- vilka stöd och ersättningar som främst sökts tillsammans.

Analysen baseras på stöddata som Jordbruksverket har tillhandahållit. Dataunderlaget innehåller uppgifter om beviljade stöd inom landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen. För landsbygdsprogrammet har stöd och ersättningar för hela programperioden inkluderats. För den strategiska planen har vi inkluderat stöd och ersättningar som beviljats till och med 2024-05-31.

Aktörer som beviljats stöd

Med hjälp av person- eller organisationsnummer för de som beviljats stöd har vi grupperat mottagarna av de beviljade stöden i 12 olika kategorier:

1. aktiebolag
2. dödsbon
3. ekonomiska föreningar
4. enskilda firmor
5. handelsbolag
6. ideella föreningar eller stiftelser
7. kommuner
8. länsstyrelser
9. myndigheter
10. regioner
11. utländska företag
12. övrig offentlig verksamhet.

Informationen i dataunderlaget från Jordbruksverket anger även vilket av stöden inom landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen som det rör sig om. I vår analys redovisas hur det totalt beviljade stödet inom respektive temaområde (inom landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen) fördelas över de 12 mottagargrupperna.

Stöd och ersättningar som söks tillsammans – en korrelationsanalys

Vår analys av hur olika stöd korrelerar med varandra har utgått från respektive temaområde men har inkluderat korrelationer med samtliga stöd, det vill säga även de inom andra temaområden. Att det finns en hög korrelation mellan två stöd är inte samma sak som att det finns synergieffekter mellan samma stöd. I de fall korrelation kan påvisas kan ett av följande tre scenarion föreligga:

- 1) Stöden genererar tillsammans synergieffekter.
- 2) Stöden genererar inga synergieffekter tillsammans men stöden kompletterar varandra
- 3) Stöden genererar inga synergieffekter tillsammans och kompletterar inte varandra.

Korrelationsanalysen i avsnitt 3.1 och 4.1 redovisar hur stor andel av det totala antalet stödmottagare per temaområde (inom landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen) som även beviljats något av de andra stöden som ingår i utvärderingen. Genom att samla alla stöden oavsett temaområde får vi en bild av vilka enskilda stöd som är frekvent förekommande för stödmottagare i varje temaområde.

För att identifiera möjliga synergieffekter kompletteras resultatet av korrelationsanalysen med litteraturstudier och konsultationer med experter.

Avgränsningar för korrelationsanalysen

Givet uppdragets omfattning har detaljeringsgraden i analysen behövt avgränsas. Vi redovisar hur det totalt beviljade stödet inom respektive temaområde fördelas över mottagargrupper, men vi går inte närmare in i detalj på exempelvis om fördelningen skiljer sig åt mellan respektive ingående stöd, har förändrats över tid eller varierar mellan kommuner och regioner.

Utifrån given budget och omfattning av utvärdering har vi också valt att inte gå närmare in i detalj på exempelvis vilka parvisa kombinationer av stöd som är frekvent förekommande, skillnader mellan kommuner och regioner, skillnader över tid eller hur varje enskilt stöd brukar kombineras med andra stöd som inte ingår i utvärderingen.

2.3.3 Intervjuer

För att identifiera möjliga synergieffekter har vi konsulterat experter genom intervjuer och workshoppar. De flesta intervjuerna genomfördes inför workshopparna. Intervjuerna var utforskande och närmast att betrakta som ett samtal mellan utvärderarna och experterna.

Intervjupersonerna valdes ut dels utifrån dialog med Jordbruksverket, dels genom en snöbollsmetod där intervjupersoner tipsade vidare om andra lämpliga informanter.

Den första intervjun genomfördes med en expert på den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP) vid Lantbrukarnas Riksförbund (LRF). Intervjun genomfördes i sonderande syfte. Efter denna intervju genomfördes en intervju för varje temaområde.

Inför intervjutillfällena tog vi fram ett antal hypoteser om möjliga synergieffekter. I intervjuerna diskuterade vi hypoteserna och utvecklade eller förkastade dem. Intervjutillfällena användes även för att identifiera fler möjliga synergieffekter och diskutera på vilken nivå dessa potentiellt uppstår samt om de är förstärkande eller hämmande. Syftet med intervjuerna var även att formulera konkreta frågeställningar till de följande workshopparna. Intervjuerna gav också tillfälle att föra en mer generell diskussion kopplat till synergieffekter inom EU:s jordbrukspolitik och vad som är viktigt att beakta i en utvärdering av dessa.

Efter workshopparna (som presenteras i 2.3.4) har vi genomfört två intervjuer med nya intervjupersoner med syfte att utveckla och validera resultaten från workshopparna. I de avslutande intervjuerna frågade vi även om det finns fler möjliga synergieffekter än de som identifierats hittills.

Nedan sammanfattas intervjupersonernas expertområden och profiler:

- Expert på EU:s gemensamma jordbrukspolitik, LRF
- Forskare inom lokal utvecklings- och tillväxtpolitik, Växjö universitet
- Sakkunnig inom landsbygdsutveckling och landsbygdsprogrammet, Tillväxtverket
- Konsult inom vatten- och våtmarksrestaurering samt biologisk mångfald. Tidigare sakkunnig, Länsstyrelsen Östergötland
- Lantbrukare med bakgrund inom rådgivning hos LRF och Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien
- Expert på EU:s gemensamma jordbrukspolitik, Naturskyddsföreningen.

2.3.4 Workshoppar

Syftet med workshopparna var att fördjupa förståelsen för möjliga synergieffekter. Tre workshoppar har genomförts där varje workshop fokuserade på ett temaområde.

- 1) Workshop 1 genomfördes den 24 september 2024 och fokuserade på temaområde landsbygdsutveckling

- 2) Workshop 2 genomfördes den 27 september 2024 och fokuserade på temaområde grön omställning
- 3) Workshop 3 genomfördes den 30 september 2024 och fokuserade på hållbart företagande och konkurrenskraft. I denna workshop har även området djurvälstånd ingått.

Totalt deltog 19 experter vid de tre tillfällena. 6 deltagare i workshoppen om landsbygdsutveckling, 5 deltagare i workshoppen om grön omställning och 8 deltagare i workshoppen om hållbart företagande och konkurrenskraft.

Deltagarna har bestått av:

- handläggare av stöd och ersättningar på länsstyrelserna
- investeringsrådgivare för Ludvig & Co
- ekonomi- och miljörådgivare från Hushållningssällskapet
- forskare (främst agronomer och nationalekonomer) från högskolor och universitet
- företrädare från LRF
- företrädare från myndigheter.

Deltagarna valdes ut i dialog med Jordbruksverket och genom att vi kontaktade centrala aktörer, till exempel länsstyrelserna, som återkom med förslag på lämpliga experter.

Deltagarnas detaljkunskaper kring de specifika stöden har varierat men samtliga deltagare har haft en övergripande kunskap om målområdet, stöden och den potentiella effekten av olika stöd.

Inför workshopparna delade vi följande underlag med deltagarna:

- definition av synergieffekter
- sammanställningar av stöd och ersättningar, indelade utifrån temaområdena
- exempel på möjlig synergieffekt mellan två av de aktuella stöden.

Workshopparna var två timmar långa och genomfördes digitalt. För att initiera diskussion inledde vi varje workshop med att delge våra framtagna hypoteser om möjliga synergieffekter. Därefter fick deltagarna reagera på hypoteserna och stämma in i och utveckla eller förkasta dessa.

Den största delen av workshoppen ägnades åt att inhämta fler och nya inspel kring möjliga synergieffekter. Vi tittade tillsammans på stöden och ersättningarna i landsbygdsprogrammet och den strategiska planen och diskuterade möjliga synergieffekter utifrån dessa. Vi ställde även följdfrågor till

deltagarna kopplat till på vilken nivå synergieffekten möjligen uppstår samt om det handlar om en förstärkande eller hämmande synergieffekt. I workshoppen diskuterades även om synergieffekterna främst kan anses vara avsiktliga eller oavsiktliga och huruvida olika aktörer arbetar strategiskt för att synergieffekter ska uppstå.

Även om workshopparna har varit uppdelade utifrån de tre temaområdena har de, i den mån det varit möjligt, återkopplat till varandra. Diskussioner och resultat från en workshop har vidareutvecklats vid nästa workshoptillfälle. Flera av de aktuella stöden¹⁸ har varit relevanta för flera workshoppar, och det har därför fungerat bra att utveckla diskussionerna från en tidigare workshop.

Efter workshopparna har vi återkommit till vissa deltagare för att verifiera att vi uppfattat specifik information rätt. Vi har även bett några av deltagarna att komplettera med mer utförliga beskrivningar av möjliga synergieffekter.

2.4 Utvärderingens kvalitet

I det här avsnittet diskuterar vi hur vi tagit oss an utvärderingens utmaningar för att säkerställa att vi undersöker det vi avser undersöka, att det undersöks på ett tillförlitligt sätt och att resultaten blir så generaliserbara som möjligt.

Det finns flera utmaningar med att utvärdera möjliga synergieffekter av EU:s jordbrukspolitik. Det finns till exempel få tidigare utvärderingar att utgå ifrån. Det har inte heller varit möjligt att studera vilka synergieffekter som faktiskt har uppstått. En sådan utvärdering hade krävt en mycket mer omfattande empirisk insamling. Utvärderingen undersöker inte heller hur starka eller vanligt förekommande synergieffekterna är.

2.4.1 Metodtriangulering

Vi har genomgående arbetat med metod- respektive datatriangulering för att besvara respektive utvärderingsfråga. Metodtriangulering innebär att använda flera olika metoder och datatriangulering betyder att flera informationskällor används för att undersöka samma sak. Utvärderingens kvalitet stärks genom att kombinera olika materialinsamlingsmetoder eftersom flera oberoende observationer vars resultat sammanfaller, eller bygger vidare på varandra, ger hög metodologisk säkerhet. Utvärderingens kvantitativa och kvalitativa moment stärker tillsammans kvalitén. Se [bilaga 3](#) för tabeller över hur de empiriska underlagen använts för att besvara respektive frågeställning samt hur de bidrar till utvärderingen.

¹⁸ Till exempel återkommer startstöden, flera av investeringsstöden samt stöden för kompetensutveckling, samarbete och EIP-Agri i flera temaområden.

2.4.2 Metodval – styrkor och svagheter

Utvärderingen identifierar ett antal möjliga synergieffekter inom landsbygdsprogrammet och den strategiska planen. Är det rimligt att anta att de identifierade synergieffekterna faktiskt återspeglar de synergieffekter som har uppstått eller kommer att uppstå? Med andra ord: Är vårt metodval lämpligt för utvärderingen?

De experter som deltagit i intervjuer och workshoppar har noga valts ut i dialog med Jordbruksverket. Vi har försökt föra samman individer med olika expertis och erfarenheter från en bredd av aktörer. Deltagare har bland annat varit rådgivare och handläggare med stor kunskap om de specifika stöden, och forskare med expertis inom det begränsade område som stöden har för avsikt att skapa resultat.

Samtidigt besitter få personer fördjupad kunskap om möjliga synergieffekter mellan olika stöd inom de olika fokusområdena. För att identifiera möjliga synergieffekter krävs att aktörer med olika specifika kompetenser om såväl stödets utformning som sakområdet kommer samman. Vilka synergieffekter dessa personer tillsammans kan identifiera beror självklart på vilken expertis de har. Det går inte att utesluta att vissa andra eller fler synergieffekter hade identifierats om personer med annan expertis hade medverkat.

Flera av synergieffekterna återkom dock i flera workshoppar och identifierades således av flera experter oberoende av varandra. Även experterna som intervjuades efter workshopparna lyfte fram flera av de synergieffekter som redan hade identifierats i dessa. I workshopparna ställde vi även kontrollfrågor för att säkerställa att övriga deltagare höll med om de möjliga synergieffekter som identifierades.

När vi för samman personer för att tillsammans identifiera synergieffekter innebär det även en risk att de har motstridiga åsikter och att gruppdynamiker påverkar vem som hörs och inte. Dessa faktorer kan också påverka vilka resultat som kommer fram. I utvärderingsarbetet har vi försökt vara medvetna om dessa dynamiker och att lyssna in alla deltagares inspel. Vi har även ställt frågor direkt till de deltagare som varit mindre aktiva i diskussionerna, för att säkerställa att de haft möjlighet att säga det de önskat.

På slutet av varje workshop gav vi deltagarna möjligheten att en efter en komplettera med eventuella ytterligare exempel på synergieffekter. De ombads även återkomma till oss utvärderare om de kom på fler exempel efter workshoppen, vilket några även gjorde.

Utvärderingens kvantitativa delar är också en viktig komponent. Genomgången av vilka stöd som har sökts tillsammans inkluderar alla stöd som ingår i utvärderingen och ger oss mer kunskap om vilka synergieffekter som är mest troliga och mest relevanta att fokusera på.

Det är viktigt att vi som utvärderare säkerställer att det faktiskt är synergieffekter vi undersöker och inte något annat. Inför både workshoppar och intervjuer har vi skickat ut vår definition av synergieffekter till deltagarna och poängterat att synergieffekter skiljer sig från komplementaritet. Inför workshopparna skickade vi även med ett exempel på en synergieffekt som vi diskuterade i workshoppens inledning.

Under workshopparna har deltagarna flera gånger reagerat på andras exempel och ifrågasatt om det verkligen rör sig om synergieffekter eller något annat. I vår analys av resultaten från workshoppar och intervjuer har vi även granskat de exempel på synergieffekter som kommit upp, bland annat genom att diskutera dessa i efterföljande intervjuer. I några fall har vi konstaterat att det snarare rört sig om komplementaritet och i dessa fall har vi valt att inte inkludera exemplen i vår resultatredovisning.

3 Resultat för landsbygdsprogrammet

I detta kapitel presenterar vi en kartläggning av hur stöd korrelerar mellan de tre temaområdena inom landsbygdsprogrammet (3.1). I avsnitten under 3.2 beskriver vi de möjliga synergieffekter som utvärderingen har identifierat mellan stöd inom landsbygdsprogrammet. I avsnitt 3.3 diskuterar vi de möjliga synergieffekternas påverkan på effektivitet.

3.1 Kartläggning av hur stöden korrelerar med varandra

För att kunna besvara frågeställning 1 *mellan vilka av landsbygdsprogrammets åtgärder, fokusområden och prioriteringar kan synergieffekter identifieras?* behöver vi först kartlägga vilka stöd som har sökts tillsammans. I det här avsnittet beskriver vi hur de beviljade stöden korrelerade med varandra inom de tre temaområdena under landsbygdsprogrammet.

Än mer specifika korrelationer, mellan just de två stöd som tillsammans ger en möjlig synergieffekt, presenteras under respektive synergieffekt i avsnitt 3.2.

För varje område beskriver vi även kortfattat vilka aktörer som främst mottagit stöden. I bilaga 4 finns en tabell som visar mottagandet av stöden per temaområde fördelat efter typ av aktör.

3.1.1 Korrelationer utifrån temaområde 1: Hållbart företagande och konkurrenskraft

Korrelationsanalysen visar att hela 65 procent av de som beviljades något stöd inom temaområdet hållbart företagande och konkurrenskraft också beviljades ersättningen för betesmarker och slåtterängar inom temaområde 2. Den visar också att 59 procent av stödmottagarna inom temaområde 1 beviljades kompensationsstöd, och att 40 procent beviljades investeringsstöd med inriktning mot djurproduktion och växtodling.

I tabell 1 redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt i landsbygdsprogrammet. Tabellen utgår från det totala antalet stödmottagare inom temaområde 1 och visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 1, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 1. Andel av de som beviljades något stöd inom temaområde 1, som även har beviljats respektive listat stöd (Landsbygdsprogrammet 2014–2022)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
65 %	Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc)	2
59 %	Kompensationsstöd (13)	2
40 %	Djurproduktion och växtodling (4.1/2a)	1
35 %	Utökad klövhälsovård för mjölkkor (14/3a)	1
34 %	Extra djuromsorg för får (14/3a)	1
24 %	Vallodling (10.1/4abc)	2
22 %	Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc)	2
14 %	Minskat kväveläckage (10.1/4abc)	2
13 %	Omställning till ekologisk produktion (11.1/4abc)	2
9 %	Skyddszoner (10.1/4abc)	2
9 %	Startstöd, Jordbruksverksamhet (6.1/2b)	1
6 %	Extra djuromsorg för suggor (14)	1
6 %	Hotade husdjursraser (10.1/4abc)	2
6 %	Restaurering av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc)	2
4 %	Övergångskompensationsstöd	2
4 %	Skötsel av våtmarker och dammar (10.1/4abc)	2
4 %	Stängsel mot rovdjur (4.4/4abc)	2
3 %	Gödsel- och rötresthantering (4.1/5d)	2

Inom temaområde 1 var det främst aktörer från kategorierna enskilda firmor och aktieföretag, med 73 respektive 21 procent som beviljades stöd. Övriga aktörskategorier (se 2.3.2) står för en betydligt mindre del, cirka 6 procent, av stödmottagarna.

3.1.2 Korrelationer utifrån temaområde 2: Grön omställning

Det mest sökta stödet av stödmottagare inom temaområdet grön omställning är det stöd som också toppade listan för temaområde 1, ersättningen för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar. Här är det ännu högre andel, 69 procent. Även listans andraplats motsvarar den inom temaområde 1. Här är det 61 procent av stödmottagarna inom temaområde 2 som har beviljats kompensationsstöd. Investeringsstödet med inriktning mot djurproduktion och växtodling, som låg på tredje plats i temaområde 1, hamnar här något längre ned i listan med 8 procent.

I [tabell 2](#) redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt med utgångspunkt i det totala antalet stödmottagare inom temaområde 2. Tabellen visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 2, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 2. Andel av de som beviljades något stöd inom temaområde 2 som även har beviljats respektive listat stöd (Landsbygdsprogrammet 2014–2022)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
69 %	Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc)	2
61 %	Kompensationsstöd (13)	2
25 %	Vallodling (10.1/4abc)	2
21 %	Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc)	2
13 %	Minskat kväveläckage (10.1/4abc)	2
11 %	Skyddszoner (10.1/4abc)	2
11 %	Omställning till ekologisk produktion (11.1/4abc)	2
8 %	Extra djuromsorg för får (14/3a)	1
8 %	Utökad klövhälsövård för mjölkkor (14/3a)	1
8 %	Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft, Djurproduktion och växtodling (4.1/2a)	1
6 %	Restaurering av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc)	2
5 %	Skötsel av våtmarker och dammar (10.1/4abc)	2
4 %	Övergångskompensationsstöd	2
4 %	Hotade husdjursraser (10.1/4abc)	2
4 %	Stöd för att bevara och utveckla skogens miljövärden (8.5/4abc)	2
3 %	Stängsel mot rovdjur (4.4/4abc)	2

De enskilda firmorna och aktiebolagen dominerar antalet stödmottagare även inom temaområde 2, med 48 respektive 22 procent. Länsstyrelser står för cirka 17 procent av stödmottagarna, men länsstyrelserna förmedlar sedan vidare stora delar av medlen till rådgivningsföretag som i sin tur erbjuder rådgivning till främst lantbruksföretag.

3.1.3 Korrelationer utifrån temaområde 3: Landsbygdsutveckling

Slutligen redovisas i [tabell 3](#) att 25 procent av de som beviljats stöd inom temaområdet landsbygdsutveckling även har beviljats investeringsstödet som syftar till att främja diversifiering, skapande och utveckling av nya småföretag och arbetstillfällen. 24 procent av stödmottagarna inom temaområde 3 har även beviljats stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden med inriktning mot kommersiell service.

De mest typiska jordbrukarstöden, kompensationsstödet och ersättningen för betesmarker och slåtterängar, förekommer i mindre omfattning med 7 respektive 10 procent.

I [tabell 3](#) redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt med utgångspunkt i det totala antalet stödmottagare inom temaområde 3. Tabellen visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 3, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 3. Andel av de som beviljades något stöd inom temaområde 3, som även beviljats respektive listat stöd (Landsbygdsprogrammet 2014–2022)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
25 %	Investeringsstöd för jobb och klimat, Främja diversifiering, skapande och utveckling av nya småföretag och arbetstillfällen (6.4/6a)	3
24 %	Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden, Kommersiell service (7.4/6b)	3
12 %	Stöd till bredband (7.3/6c)	3
10 %	Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc)	2
10 %	Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö, Kulturhistoriska byggnader – hembygdsgårdar (7.6/6b)	3
8 %	Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden, Idrotts- och fritidsanläggningar (7.4/6b)	3
7 %	Kompensationsstöd (13)	2
7 %	Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, Skapa nya jobb, Delåtgärd inom samarbetsåtgärden (16.2/6a)	3
7 %	Stöd till investeringar i infrastruktur för rekreation och turism (7.5/6b)	3
6 %	Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljöer, utveckling av natur- och kulturmiljöer (7.6/6b)	3
4 %	Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, Främja service på landsbygden, Delåtgärd inom samarbetsåtgärden (16.2/6b)	3
3 %	Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc)	2
3 %	Förädlingsstöd, förädling av inköpta råvaror (4.2)	3
3 %	Vallodling (10.1/4abc)	2
3 %	Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden, Samlingslokaler (7.4/6b)	3

Den största andelen stödmottagare inom temaområde 3 utgör aktiebolag, med 57 procent. 18 procent utgör ekonomiska föreningar och cirka 15 procent av de beviljade stödmottagarna inom landsbygdsutveckling är ideella föreningar, stiftelser och kommuner.

3.2 Möjliga synergieffekter inom landsbygdsprogrammet

I det här avsnittet presenteras de möjliga synergieffekter som vi identifierat inom landsbygdsprogrammet. Resultaten är framtagna genom korrelationsanalysen, intervjuer och tre workshoppar med experter. Den här delen syftar till att besvara frågeställning 1: *Mellan vilka av landsbygdsprogrammets åtgärder, fokusområden och prioriteringar kan synergieffekter identifieras?* Synergieffekterna presenteras enskilt under 3.2.1–3.2.10 och sammanfattas i en tabell i avsnitt 3.2.11.

För respektive möjlig synergieffekt redogörs inom vilket temaområde synergieffekten uppstår och på vilken nivå: hos stödmottagaren, på lokal nivå

eller regional nivå. Avslutningsvis presenterar vi hur stark korrelationen mellan stöden är.

Under workshopparna har vi diskuterat flertalet möjliga synergieffekter mellan de olika jordbrukarstöden. Jordbrukarstöden är de som beviljades samtliga aktörer som uppfyller kraven. De kan därför betraktas som kontinuerliga stöd och ersättningar som i vissa fall också är avgörande för att verksamheter ska kunna drivas och finnas kvar. Synergieffekterna som presenteras i 3.2.6–3.2.9 är mellan jordbrukarstöd endast.

3.2.1 Ersättning för betesmarker och slåtterängar i kombination med investeringsstöd för nybyggnation av djurstallar

Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc) var ett jordbrukarstöd. Jordbrukarstöden var rättighetsbaserade stöd vilket innebär att alla som uppfyller kraven beviljades ersättningen. Syftet med ersättningen var att bevara och förstärka biologisk mångfald på hävdade marker och ersättningen gavs för skötsel av betesmarker och slåtterängar.

Stödmottagarna beviljades endast ersättning för de år och den mark som betats eller slagits. Under landsbygdsprogrammet löpte åtagandena från stödmottagaren över fem år med undantag för nya stödmottagare under 2021–2022 där åtagandena endast var ettåriga. Ersättningsnivåerna varierade mellan 5 500 kronor per hektar och 3 200 kronor per hektar (för slåtterängar respektive betesmarker med särskild skötsel) och 1 200 kronor per hektar (för betesmarker och slåtterängar med allmän skötsel).¹⁹

Investeringsstödet som möjliggör nybyggnation av stallar²⁰ (4.1/2a) kunde sökas av jordbruks-, trädgårds-, och rennäringsföretag och syftade till att bidra till ökad konkurrenskraft. Syftet med stödets åtgärder inom fokusområde 2a var att *förbättra jordbruksföretagens ekonomiska resultat och underlätta omstrukturering och modernisering av jordbruksföretagen, särskilt i syfte att öka marknadsdeltagande och marknadsinriktning samt diversifiering av jordbruksverksamhet*²¹. Stödbeloppet uppgick till mellan en och sju miljoner kronor under en treårsperiod, beroende på typ av investering.²²

Investeringar i lantbruksföretagen beskrivs vara den främsta åtgärden för stärkt konkurrenskraft och strukturomvandling inom lantbruket under landsbygdsprogrammet. Eftersom lantbruksverksamhet är kapitalintensiv bedömdes stöd till investeringar vara avgörande för företagens utveckling.²³

19 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 334–339.

20 Det aktuella stödet som diskuterats är Investeringsstöd till jordbruk, trädgård och rennärning inom fokusområde ökad konkurrenskraft (4.1/2a).

21 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 94.

22 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 228–239.

23 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 95.

3.2.1.1. *Ökade förutsättningar för stärkt biologisk mångfald*

Under workshoppar och intervjuer identifierades en möjlig synergieffekt mellan dessa två stöd. Om en stödmottagare beviljas investeringsstöd för stallar kan det innebära att fler djur kan beta på markerna. En nybyggnation av ett stall behöver inte alltid innebära att lantbrukaren ökar sin djurbesättning, men det är enligt flera workshopdeltagare en teoretiskt möjlig effekt. I kombination med ersättningen för betesmarker och slåtterängar kunde en möjlig synergieffekt uppstå i form av ökade förutsättningar för stärkt biologisk mångfald. Kombinationen av stöden kan ha bidragit till fler djur som kan beta på större arealer.

Den möjliga synergieffekten har kunnat uppstå både hos stödmottagaren och lokalt eftersom en ökad biologisk mångfald ger positiva effekter på gårdens samtliga betesmarker. Den positiva effekten kan även ha spillt över på närliggande betesmarker lokalt. Ett mer ekonomiskt robust lantbruk med en ökad produktion kan även ha gett förstärkande synergieffekter på ekonomin hos den aktuella stödmottagaren.

Under workshopparna diskuterades att det finns en viss risk för att investeringsstödet för stallar kan ha varit ett ineffektivt stöd i sig självt, då det upplevs i ganska hög utsträckning ha gått till lantbrukare som skulle ha gjort investeringen även om de inte fått stödet.

Det diskuterades även att möjligheten till synergieffekter ökar när stöd ges till flera olika stödmottagare eller flera olika insatser. Motsatsen, att ge större stöd till färre mottagare, kan öka möjligheten till synergieffekter hos den enskilda stödmottagaren, men motverka möjligheterna till ökade synergieffekter på lokal eller regional nivå framförallt för landsbygdsutveckling. De lantbrukare som verkligen är beroende av stödet för att genomföra avgörande investeringar beskrivs av deltagare under workshopparna ha svårare att ta del av stödet i och med att stöden ges i konkurrens med andra lantbrukare.

3.2.1.2. *Korrelationen är förhållandevis stark*

Korrelationen mellan stöden är förhållandevis stark. Av de 3 338 stödmottagare som beviljades investeringsstöd inom fokusområde 2a och med inriktning djurproduktion och växtodling inom landsbygdsprogrammet, där nyproduktion för stallar ingår, har 64 procent också beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar.²⁴ Detta innebär att det åtminstone är möjligt att synergieffekten har uppstått hos stödmottagare och på lokal nivå.

²⁴ Omvänt är korrelationen 6,5 procent. Det innebär att 6,5 procent av de som har beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar också har beviljats investeringsstöd med inriktning djurproduktion och växtodling. Det beror på att det är fler som beviljas ersättning för betesmarker och slåtterängar jämfört med investeringsstödet.

3.2.2 Ersättning för betesmarker och slätterängar i kombination med Investeringsstöd till utveckling av natur- och kulturmiljöer med fokus på våtmarker

Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slätterängar

(10.1/4abc) beskrivs i 3.2.1. Under workshopparna diskuterades att ersättningen potentiellt kan ge upphov till synergieffekter också i kombination med stöd för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar.

Stödet för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar för biologisk mångfald och förbättrad vattenkvalitet ingår i **investeringsstödet till utveckling av natur- och kulturmiljöer** (7.6/4abc). Stödet faller under prioritering 4 i landsbygdsprogrammet, att återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruk.²⁵

Investeringsstödet till utveckling av natur- och kulturmiljöer kunde gå till myndigheter, kommuner, regioner, föreningar, andra organisationer samt till företag och markägare. Ett av kraven för stödet var att våtmarken eller dammen skulle anläggas i odlingslandskapet. Stödbeloppet uppgår till 90 procent av det stödberättigade beloppet upp till 200 000 kronor per hektar.

3.2.2.1. Möjlighet till ökad biologisk mångfald hos stödmottagare och lokalt

Workshopdeltagarna menar att en synergieffekt i form av ökad biologisk mångfald har kunnat uppstå genom att kombinera stöden. Huruvida en sådan synergieffekt uppstått beror dock på var våtmarken anlades, det vill säga hur nära betesmarken eller slätterängen den låg.

Synergieffekten antas i första hand ha uppstått hos stödmottagaren i den direkta närheten till våtmarken eller betesmarken men bör också ha kunnat generera effekt på en lokal nivå, exempelvis hos närliggande grannar eller markägare.

På lokal nivå kan fler ha gynnats av synergieffekten. Synergieffekten bör också ha kunnat uppstå om det är två olika stödmottagare för de båda stöden, under förutsättning att våtmarken och betesmarken var i nära anslutning till varandra.

3.2.2.2. Korrelationen är förhållandevis svag

Det finns en korrelation mellan stöden, men den är svagare än korrelationen för flera av de andra möjliga synergieffekterna. Av de 263 stödmottagare som beviljats stöd för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar har 48

²⁵ Se 7.6 Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö i Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 301–313

procent också beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar.²⁶ Det är därmed möjligt att synergieffekten har uppstått hos stödmottagare och på lokal nivå.

3.2.3 Investeringsstöd (nybyggnation av stallar) i kombination med ersättningar för djurvelfärd

Investeringsstöd med inriktning djurproduktion och växtodling där nyproduktion för stallar ingår (4.1/2a) kunde sökas av jordbruks-, trädgårds-, och rennäringsföretag. Stödet skulle bidra till förbättrade ekonomiska resultat samt omstrukturering och modernisering av jordbruksföretagen, som på så sätt kunde öka sin konkurrenskraft. Stödet beskrivs mer utförligt i 3.2.1.1.

Det fanns under landsbygdsprogrammet **tre ersättningar** som faller inom åtgärden för djurens välbefinnande inom landsbygdsprogrammet: **extra djuromsorg för får** respektive **sugor** samt **utökad klövhälsovård för mjölkkor** (14/3a). Dessa ingick bland jordbrukarstöden och syftet var att förbättra djurvelfärden hos djur som primärt hålls för livsmedelsproduktion. Ersättningarna gavs i syfte att anpassa foder och utfodring till djurens naturliga behov under olika produktionsfaser, ge god omvårdnad genom planering av skötsel och inhysning, underlätta uppföljning för att kunna upptäcka brister i hanteringen samt skapa förutsättningar för en god djuromsorg.²⁷

Ersättningarna har uteslutande gått till lantbrukare (enskilda firmor och aktiebolag). Ersättningen för får gavs för samtliga djur som användes i avel eller som var äldre än ett år. För sugor gavs ersättning om högst 2 000 kronor per djur och år och för mjölkkor utgick en ersättning om 220 kronor per djur och år.²⁸

Insatser för ökad djurvelfärd kunde också genomföras med **stödet till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt** som är en delåtgärd inom samarbetsåtgärden (16.2). Stöd kunde beviljas för åtgärder för att utveckla och utvärdera djurens närmiljö och möjlighet till naturligt beteende, hälsofrämjande åtgärder och smittskydd samt klimatanpassning för bättre djurvelfärd. Åtgärderna faller inom fokusområde 3a och samtliga typer av aktörer kunde beviljas stöd för hela, eller delar av projekt. Stödet kunde som mest uppgå till 100 procent av de stödberättigande utgifterna i utvecklingsprojekten.²⁹

26 Omvänt är korrelationen 0,38 procent. Det innebär att 0,38 procent av de som beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar också beviljats investeringsstödet till utveckling av natur- och kulturmiljöer med fokus på våtmarker. Den låga siffran beror på att det är ett mycket stort antal stödmottagare av ersättningen för betesmarker och slåtterängar.

27 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 499–521.

28 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 499–521.

29 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket s. 524–534.

3.2.3.1. *Ökad konkurrenskraft för stödmottagaren, ökad biologisk mångfald på lokal nivå och landsbygdsutveckling på regional nivå*

Den möjliga synergieffekten mellan investeringsstödet där nyproduktion för stallar ingår (4.1/2a), ersättningarna för ökad djurvälstånd samt delåtgärden för djurvälstånd inom samarbetsåtgärden (16.2/3a) kan antas uppstå på flera nivåer.

I workshoppar och intervjuer framkommer att den enskilda stödmottagaren troligtvis kan uppleva en förstärkande ekonomisk effekt som i sig leder till ökad konkurrenskraft. Även en förbättrad miljö och ökat välmående hos djurbesättningen på sikt bör kunna generera bättre förutsättningar för ökad lönsamhet och konkurrenskraft.

På lokal nivå kan kombinationen av investeringsstöd (stallar) och djurvälståndersättningarna innebära fler betande djur på betesmarker och därigenom en förstärkande effekt på biologisk mångfald.

Avslutningsvis framkom i workshopparna att stödkombinationen kan ge synergieffekter för landsbygdsutveckling på regional nivå, särskilt om stöden söks och kombineras med varandra (investeringsstödet (stallar) 4.1/2a, samt en av delåtgärderna inom samarbetsåtgärden, 16.2/3a) eller med djurvälståndersättningarna (14/3a). Om detta inkluderade flera stödmottagare bör konkurrenskraften hos fler lantbrukare kunnat öka.

3.2.3.2. *Korrelationen är förhållandevis svag*

Korrelationsanalysen visar att korrelationen mellan investeringsstödet och de enskilda djurvälståndersättningarna är förhållandevis svag. Korrelationen är starkast mellan investeringsstödet och utökad klövhälsövård för mjölkkor, nämligen 27 procent. Det innebär att drygt 900 stödmottagare som beviljats investeringsstödet också beviljats djurvälståndersättning för utökad klövhälsövård för mjölkkor. Det finns ingen korrelation mellan stödmottagare av investeringsstödet och stödmottagare av delåtgärden inom samarbetsåtgärden, 16.2/3a.

Korrelationen är alltså svag för alla stödkombinationer utom en. Det är möjligt att den möjliga synergieffekt som diskuterats ovan uppstått hos några stödmottagare. Givet den låga korrelationen är det dock mindre troligt att synergieffekten har uppstått.

3.2.4 **Startstöd i kombination med olika inriktningar inom investeringsstöd**

I samtliga workshoppar och i flertalet intervjuer diskuterades **startstödet** (6.1/2b). Startstödet beskrivs som viktigt både för att generera synergieffekter och för att ta vara på synergieffekter som uppstår mellan andra stöd. Det är

också viktigt för att driva på generationsskiften och därmed fortsatt utveckling av lantbruket.

Startstödet faller under fokusområde 2b i landsbygdsprogrammet och skulle dels underlätta inträdet i lantbrukssektorn för lantbrukare, dels underlätta vid generations- och ägarskiften i lantbruksföretag. På så sätt skulle stödet bidra till konkurrenskraft och landsbygdsutveckling. En förutsättning för att få stödet var att den lantbrukare som sökte bedömdes ha tillräcklig kompetens för att driva lantbruksföretaget.

Startstödet beviljades endast personer under 40 år som för första gången blev ägare eller delägare till ett jordbruks-, trädgårds- eller rennäringsföretag. Stödet kunde sökas först när den sökande etablerat eller tagit över företaget. Stödet beviljades de ansökningar som bedömdes ha bäst måluppfyllnad och bestod av en fast summa om 250 000 kronor.³⁰

3.2.4.1. Snabbare och ekonomiskt stabilare utveckling för lantbrukarens företag, men risk för hämmande effekter

Startstödet kan enligt workshopdeltagare och intervjupersoner ha haft möjlighet att generera förstärkande synergieffekter med andra investeringsstöd, exempelvis investeringsstöd för stallar³¹, och med stödet till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt som är en delåtgärd inom samarbetsåtgärden (16.2). En ung lantbrukare kan utveckla sitt företag snabbare och ekonomiskt stabilare genom att få både startstöd och investeringsstöd samtidigt. Ett snabbare utvecklat företag med minskad ekonomisk risk ger ökad robusthet och konkurrenskraft för den nya lantbrukaren.

En sådan synergieffekt antas vara förstärkande och ekonomisk och experterna antar att den i första hand hade möjlighet att uppstå hos den enskilda lantbrukaren. Synergieffekter bör också kunna genereras på lokal nivå i form av landsbygdsutveckling, givet att fler lantbruksföretag antingen startade upp eller genomgick generationsväxling och därmed finns kvar. Om den lokala synergieffekten uppstod på fler ställen bör det på längre sikt också ha en förstärkande effekt på landsbygdsutveckling i ett större regionalt perspektiv.

Flera workshopdeltagare beskriver att en utmaning med startstödet (både inom landsbygdsprogrammet och i den strategiska planen) har varit att många unga lantbrukare uppfattar det som ett garantistöd i den mening att de utgår ifrån att de kommer beviljas stödet. I verkligheten är det en mycket låg andel av de som söker startstödet som beviljas det. Det medför, enligt experterna, både att unga och nya lantbrukare kan ha fått svårt att genomföra investeringar som planerat och att det på sikt finns risk att färre vågar ta över eller starta lantbruksföretag.

30 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 95, 264–271.

31 Inom stöd 4.1 investeringsstöd inom jordbruk, trädgård och rennärning och fokusområde ökad konkurrenskraft (2A).

I workshopparna framkommer även att ett avslag på en stödansökan kan medföra att den unga företagaren upplever att dess lantbruksföretag inte anses värt att satsa på. Detta kan i sig kan leda till en hämmande effekt för företagsutvecklingen.

Experterna menar att det finns en stor potential att ta vara på outnyttjade positiva synergieffekter ifall startstödet skulle utökas. Då skulle synergieffekter enligt denna beskrivning kunna genereras i högre utsträckning.

3.2.4.2. *Korrelationen är förhållandevis svag*

Korrelationen är svag generellt sett för samtliga stödkombinationer mellan startstödet och investeringsstödet (4.1), och för de flesta kombinationerna finns det ingen korrelation alls. Den högsta korrelationen, 17 procent, finns mellan stödmottagare av startstödet (6.1/2b) inom jordbruksverksamhet och stödmottagare av investeringsstödet inom djurproduktion och växtodling (4.1/2a). Näst starkast korrelation finns mellan startstöd inom trädgårdsverksamhet och investeringsstöd för trädgårdsproduktion (fokusområde 2a). Där har tolv procent av de 67 stödmottagare som beviljats startstöd också beviljats investeringsstöd. Det motsvarar åtta stödmottagare.

Generellt sett är alltså korrelationen svag mellan startstödet och investeringsstöd. Det bör innebära att de möjliga synergieffekter som identifierats mellan startstödet och investeringsstödet endast kan ha uppstått i låg grad. Vi noterar att det delvis ligger i linje med reflektionen om att det var förhållandevis få nya lantbrukare som beviljades startstödet. Det innebär i sin tur begränsade möjligheter att synergieffekter kan ha uppstått hos stödmottagaren.

3.2.5 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt i kombination med stöd inom service, infrastruktur och attraktiv landsbygd

Synergieffekter för landsbygdsutveckling i form av destinationsutveckling kan ha genererats när vissa av delåtgärderna inom samarbetsåtgärden **Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skog samt pilotprojekt** (16.2/6b)³² eller **investeringsstöd för service och fritid på landsbygden** (7.4/6b) kombinerats med **investeringsstöd för infrastruktur för rekreation och turistinformation** (7.5/6b) eller **stödet till bredband** (7.3/6c).

Delåtgärden inom samarbetsåtgärden Stöd till utveckling inom jordbruk-, livsmedel och skog samt pilotprojekt (16.2/6b; se också beskrivning under 3.2.3) gällde åtgärder för att främja **lokal utveckling** och service på landsbygden liksom **kulturarv och kulturmiljöer** kopplade till mat och landsbygdsturism.

32 Stödets fullständiga namn är Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt.

I detta avsnitt diskuteras potentiella synergieffekter med insatser inom stödets fokusområde 6b, att främja lokal utveckling på landsbygden.³³

Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden (7.4/6b)

inkluderade investering för etablering, förbättring och utvidgning av grundläggande tjänster för landsbygdsbefolkningen, inklusive rekreation och kultur och relaterad infrastruktur.³⁴

Detta investeringsstöd föll inom fokusområde 6b och har gått till investeringar i kommersiell service (och viss offentlig service som bibliotek och postombud). Detta inkluderar dagligvarubutiker, drivsmedelsanläggningar och servicepunkter som syftar till att behålla och utveckla lokal service och lokala servicepunkter.³⁵

Stödet till investeringar i infrastruktur för rekreation och turism (7.5/6b)

syftade till att skapa bättre möjligheter för rekreation för boende och ökad turism på landsbygden. Stödet kunde exempelvis användas för vandrings- och cykelleder, lek- och badplatser samt turistinformation, och kunde sökas av myndigheter, kommuner, regioner, föreningar, företag och andra organisationer.³⁶

Bredbandsstödet (7.3/6c) syftade till att öka tillgången till bredbandsnät med hög överföringskapacitet på landsbygden. Stödet skulle användas för att bygga ut bredbandsnätet där det inte bedömts kommersiellt lönsamt att bygga ut. Stödet kunde sökas av offentliga organisationer, föreningar eller företag som är juridiska personer.³⁷

3.2.5.1. Ökad motståndskraft för stödmottagaren och destinationsutveckling regionalt

Workshopdeltagarna menar att dessa stöd kan ha genererat synergieffekter i form av destinationsutveckling och att fler servicebärande funktioner blivit kvar på landsbygden. Synergieffekten antas ha kunnat uppstå både hos stödmottagaren i form av ökad motståndskraft och konkurrenskraft samt möjligheter till diversifiering, och på lokal och regional nivå i form av landsbygdsutveckling.

Samtidigt lyfts att investeringsstödet till kommersiell service (7.4/6b) ofta har gått till att byta ut kylar eller andra maskiner eller fysiskt kapital och mer sällan

33 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 524–534.

34 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 95, 287–294.

35 Stödet kunde sökas av myndigheter, kommuner, regioner, föreningar, företag och andra organisationer och fick användas för (upprustning, inköp eller upprustning av) tillbehör till fastighet, ny utrustning samt immateriella investeringar i form av inköp eller utveckling av programvara.

36 Sweden - Rural Development Programme. Jordbruksverket. s. 95, 280–286.

37 Sweden - Rural Development Programme. Jordbruksverket. s. 95, 273–279.

till nya investeringar. Vid sådana investeringar menar workshopdeltagarna att det möjligtvis är mindre troligt att synergieffekter har genererats.

I termer av landsbygdsutveckling fanns det enligt experterna också möjliga synergieffekter mellan en av delåtgärderna inom samarbetsåtgärden (16.2/6b) respektive investeringsstödet för service och fritid (7.4/6b) och stödet till bredband (7.3/6c).

Bredbandsstödet bidrog till en ökad attraktivitet för landsbygden och möjliggjorde arbete på distans i högre utsträckning. I kombination med stöd för kommersiell service (7.4/6b) och destinationsutveckling och turism (16.2/6b) kan bredbandsstödet, enligt experterna, ha genererat synergieffekter i form av ökad synlighet och attraktivitet på lokal och regional nivå. Enligt experterna kan det också ha uppstått synergieffekter hos enskilda stödmottagare på liknande sätt vilket kan ha lett till ökad konkurrenskraft.

3.2.5.2. *Korrelationen är förhållandevis svag*

Korrelationen är förhållandevis svag för samtliga kombinationer av stöden.³⁸ Den starkaste korrelationen är mellan inriktningen främja service på landsbygden inom stöd till utveckling (16.2/6b) och investering i infrastruktur för rekreation och turism (7.5/6b). Korrelationen på 16 procent motsvarar 11 stödmottagare som har beviljats båda stöden.

Den näst starkaste korrelationen är 12 procent och finns mellan två inriktningar i stödet för utveckling (16.2/6b) som är en av delåtgärderna inom samarbetsåtgärden: att främja lokal utveckling och att främja service på landsbygden. Investeringsstödet för kommersiell service (7.4/6b) korrelerar inte med något av de andra stöden, vilket delvis kan förklaras av att stöden i stor utsträckning har tillfallit olika organisationstyper.

Vad gäller stödet för bredband (7.3/6c) är korrelationen endast tre procent med stödet för utveckling med inriktning på att främja service på landsbygden, som är en delåtgärd inom samarbetsåtgärden (16.2/6b). Den låga korrelationen förklaras av att stöden till stor del gick till olika aktörer. Bredbandsstödet beviljades 336 stödmottagare under landsbygdsprogrammet varav nästan två tredjedelar utgörs av ekonomiska föreningar. Stödmottagarna av stödet för att främja service på landsbygden utgörs istället av kommuner (49 procent) och regioner (21 procent).

Med tanke på de förhållandevis svaga korrelationerna stöden emellan, och det låga antalet utbetalade stöd, är det mindre troligt att synergieffekter har uppstått. Workshopdeltagarna menar dock att möjliga synergieffekter framför

³⁸ Samtliga kombinationer av stöden innebär mellan olika insatsområden inom stöden. Exempelvis mellan investeringsstöd med insatsområde kommersiell service (7.4/6b) och investering i infrastruktur med insatsområde turistinformation (7.5/6b), eller mellan investeringsstöd för kommersiell service (7.4/6b) och stöd till utveckling för att främja service på landsbygden (16.2/6b).

allt kan ha uppstått på lokal nivå, mellan stöd som gick till och investeringar som genomfördes av olika aktörer lokalt. Med andra ord kan synergieffekter antas ha uppstått hos enskilda aktörer eller hos en samling aktörer lokalt, som kan ta del av en utbyggnation av bredband samt stöd som främjar lokal utveckling.

3.2.6 Ersättning för betesmarker och slåtterängar i kombination med ersättningar för djurvelfärd

Enligt workshopdeltagarna fanns det möjlighet till synergieffekter mellan **Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slåtterängar** (10.1/4abc) och **ersättningarna för djurvelfärd** (14/3a) samt **för hotade husdjursraser** (10.1/4abc). Ersättningen för betesmarker finns beskriven under 3.2.1 och stöd till djurvelfärd i 3.2.3³⁹.

Miljöersättningen för hotade husdjursraser (10.1/4abc4a) syftade till att bevara de gamla svenska husdjursraserna för att behålla den genetiska variationen hos lantbruksdjuren.

3.2.6.1. *Biologisk mångfald gynnas när olika djur betar olika växter*

Den möjliga synergieffekt som några workshopdeltagare identifierade anser de ligga i dels att stödmottagarens ekonomi kan förbättras av fler stöd, dels att den biologiska mångfalden gynnas mer när flera olika typer av djur betar på betesmarken. Workshopdeltagarna menar att den biologiska mångfalden har möjlighet att öka genom att olika djurarter betar olika växter.

Workshopdeltagarna antar att ersättningarna för djurvelfärd och hotade husdjursraser gav förbättrade ekonomiska förutsättningar som kan ha lett till att lantbrukaren kunde utöka antalet djur.⁴⁰

3.2.6.2. *Korrelationen är förhållandevis stark*

Korrelationen är förhållandevis stark mellan ersättningen för betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc) och djurvelfärdersättningarna (14/3a) för får (71 procent) respektive utökad klövhälsövård för mjölkkor (80 procent). Det är dock endast en svag korrelation med djurvelfärdersättningen för suggor (37 procent). Det är därmed möjligt att synergieffekter har uppstått av de kombinationerna som har en förhållandevis stark korrelation.

39 Stödet fullständiga namn är Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt.

40 Här behöver vi dock påminna oss om att ersättningarna i landsbygdsprogrammet i första hand antas leda till att jordbruk kan finnas kvar. Storleken på ersättningarna bedöms inte vara tillräcklig för att bidra till en ökad produktion.

3.2.7 Ersättningen för betesmarker och slåtterängar i kombination med Ersättning för ekologisk produktion

Ersättningen för betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc) beskrivs under [3.2.1](#).

Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc) gavs för bibehållande av ekologisk odlingsareal för att bidra till positiva effekter på miljö, klimat, djurhälsa och landsbygdsutveckling. Ersättningen gavs för ekologisk areal som brukas och djur som föds upp i enlighet med EU:s regler för ekologisk produktion, och skulle täcka upp för de kostnader som tillkommer av att driva ett ekologiskt jordbruk jämfört med ett konventionellt. Kostnaderna som omfattades är till exempel lägre avkastning, dyrare utsäde och mer arbetstid. Endast lantbrukare kunde ta del av ersättningen och stödbeloppet berodde på typ av odling.

3.2.7.1. *Ökad ekologisk produktion och stärkt biologisk mångfald*

Workshopdeltagarna menar att den möjliga synergieffekt som kan ha uppstått när ersättningarna kombinerades var en ökad ekologisk produktion och på lokal nivå en stärkt biologisk mångfald genom fler betesdjur. På sikt, eller om flera stödmottagare beviljades båda stöden kan den miljömässiga synergieffekten också ha uppstått på regional nivå. På stödmottagarnivå kan stödkombinationen ha gett upphov till en synergieffekt om förstärkt ekonomi som på sikt kan leda till en ökad konkurrenskraft.

3.2.7.2. *Korrelationen är förhållandevis stark*

Ersättningarna har stark korrelation mellan varandra. 72 procent av de som har beviljats ersättning för ekologisk produktion har också beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar. Omvänt har 14 procent av de som fått ersättning för betesmarker och slåtterängar också fått ersättning för ekologisk produktion.

3.2.8 Ersättningen för betesmarker och slåtterängar i kombination med kompensationsstödet

Ersättningen för betesmarker och slåtterängar (10.1/4abc) beskrivs under [3.2.1](#).

Kompensationsstödet skulle bidra till att bevara landsbygden genom att främja fortsatt användning av jordbruksmark. Det gavs till lantbrukare i syfte att kompensera för (delar av) merkostnader och inkomstbortfall som är relaterade till naturliga eller särskilda begränsningar i jordbruksproduktionen i det specifika området. Stödet betalades ut per hektar jordbruksmark och beloppet berodde på typ av begränsning. I landsbygdsprogrammet beskrivs att en nedläggning eller beskogning av jordbruksmarker inom de områden

som omfattas av kompensationsstödet skulle innebära en minskad biologisk mångfald.⁴¹

En klar majoritet av företagen inom dessa områden är djurhållande företag. Vidare beskrivs i landsbygdsprogrammet att aktiv jordbruksdrift genom djurhållning är viktigt för att upprätthålla åkermark och betesmark. Utan kompensationsstödet skulle en stor del av dessa företag med stor sannolikhet tvingas lägga ner sin verksamhet efter ett par år på grund av bristande lönsamhet. Stödet förväntades inte bidra till en ökad produktion givet att merkostnaderna att driva i jordbruk i dessa områden överstiger stödbeloppet, utan stödets effekt bedömdes vara begränsat till att bibehålla dessa företag.⁴²

3.2.8.1. Viss ökad produktion och ökad tillgång på betande djur

Under workshopparna diskuterades att de båda stöden i kombination med varandra kan ha gett upphov till synergieffekter i form av en viss ökad produktion hos stödmottagaren. Detta eftersom stöden möjliggjorde en jordbruksproduktion som inte skulle ha kunnat drivas i dessa områden utan stöden.

Stöden i kombination bedöms också ha kunnat generera synergieffekter i form av ökad biologisk mångfald på såväl lokal som regional nivå genom att ekonomiskt stimulera en ökad tillgång på betande djur.

3.2.8.2. Korrelationen är medelstark

Vår korrelationsanalys visar att 50 procent av de som har fått kompensationsstöd också har fått ersättning för betesmarker och slätterängar. Korrelationen är densamma omvänt, det vill säga 50 procent av de som har fått ersättning för betesmarker och slätterängar också har fått kompensationsstöd. Korrelationen är alltså medelstark mellan stöden.

3.2.9 Ersättningen för vallodling i kombination med ersättningar för djurvälfärd

Syftet med **ersättningen för vallodling** var att stimulera hållbar odling och minska växtnäringssläckage. Ersättningen skulle bidra till att öka andelen vall i områden som domineras av högintensiv spannmålsodling. Detta ska kunna leda till en mer varierad växtföljd.

Ersättningen krävde ett femårigt åtagande, med krav att vallen skulle ligga obruten under tre odlingssäsonger i följd och att bete eller skörd av vallen

41 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 471–497.

42 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 471–497.

skulle ske varje år. Växtskyddsmedel fick inte användas när vallen var huvudgröda, förutom när vallen bröts. Ersättningen skulle kompensera för det inkomstbortfall som vallodling medför jämfört med odling av mer lönsamma grödor.⁴³

Ersättningarna till djurvälstånd presenteras i avsnitt 3.2.3.

3.2.9.1. *Konkurrenskraft och ökad biologisk mångfald men begränsad effekt på grund av reglerna för vallstöd*

Deltagarna bedömer att ersättningen skulle ha kunnat leda till positiva synergieffekter i kombination med andra stöd för djurproduktion och djurvälstånd om regelverket utformats på rätt sätt. Synergieffekten anses vara förstärkande för både konkurrenskraft för stödmottagaren och biologisk mångfald (genom att bidra till ett mer varierat odlingslandskap) samt ökad resiliens. En ökad resiliens antas genereras både ekonomiskt av den ökade konkurrenskraften och miljömässigt av stärkt biologisk mångfald genom ett varierat odlingslandskap. Synergieffekten antas kunna uppstå på stödmottagarnivå (som ekonomisk och miljömässig effekt) och på lokal nivå (som miljömässig effekt).

Men ersättningens upphov till synergieffekter i kombination med andra stöd under landsbygdsprogrammet bedöms ha varit begränsad. Begränsningen beror enligt deltagarna på att det var krångliga regler för vallstödet som hindrade lantbrukarna att planera sin produktion.

3.2.9.2. *Korrelationen är förhållandevis stark*

Korrelationen mellan vallodlingsstödet och djurvälståndsansättningar är förhållandevis svag för samtliga ersättningar. Som högst är den 32 procent mellan vallodlingsstödet och utökad klövhälsövård för mjölkkor. Det innebär att nästan 1 000 av de 3 071 stödmottagarna av ersättningen också mottagit vallodlingsstödet. För extradjuromsorg för får respektive saggor är korrelationen med vallodlingsstödet endast 21 procent. Det motsvarar 772 respektive 119 stödmottagare.

3.2.10 Stöd till rådgivningstjänster och tre stöd för samarbeten har potential att vara en hävstång till de möjliga synergieffekterna

Avslutningsvis vill vi lyfta några stöd som workshopdeltagarna bedömer vara stöd som kan ha bidragit till att generera och ta vara på de möjliga synergieffekter som vi kunnat identifiera mellan andra stöd. Det gäller **Stöd till rådgivningstjänster** (2.1) och olika projekt- och investeringsstöd som ingår i gruppen **stöd till samarbeten**, närmare bestämt: *Stöd till samarbeten mellan*

43 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 431–436.

aktörer inom jordbruk samt inom livsmedelskedjan (16.4), Stöd till samarbeten inom miljö (16.5) och Stöd till samarbeten som främjar diversifiering och information om miljö och mat (16.9).

Stöd till rådgivningstjänster (2.1) har gått till aktörer som tillhandahåller rådgivning, det vill säga myndigheter, kommuner, regioner, föreningar samt andra organisationer och företag. Syftet med stödet var att bidra till ökad kompetens hos verksamma på landsbygden och på så sätt öka effektiviteten och måluppfyllelsen för övriga åtgärder i landsbygdsprogrammet. Genom rådgivning kan lantbrukare inspireras till att använda ny teknik och nya metoder genom den kunskap de får ta del av.⁴⁴

Stöd till samarbete (16.4, 16.5 och 16.9) syftade till att främja samverkan och kunskapsspridning bland aktörer i jordbrukssektorn.⁴⁵ Mer specifikt skulle stödet stödja samarbeten inom områden där den gemensamma nyttan av ett samarbete är stor för samhället men där incitamentet för en enskild aktör att finansiera ett utvecklingsarbete är för litet. Stödet bidrar till samtliga fokusområden och prioriteringar.⁴⁶

3.2.10.1. Rådgivning kan styra mot fler förstärkande synergieffekter

Enligt experterna har rådgivning potential att bidra till synergieffekter genom att stödmottagare får information om vilka stöd som kan ge upphov till förstärkande och hämmande synergieffekter. På så sätt kan rådgivningen ha varit ett verktyg för att styra mot fler förstärkande synergieffekter.

Samtidigt menar flera workshopdeltagare att rådgivare och tjänstepersoner på stödgivande myndigheter kan sakna kunskap om möjliga synergieffekter, inte sällan för att det kan uppstå i kombination med stöd som faller utanför deras sakområde. Teoretiskt skulle rådgivningen kunna ha potential att ge upphov till fler synergieffekter.

Stöd till samarbete beskrivs i workshopparna och i intervjuer ha en liknande effekt, där kunskap om möjliga synergieffekter hos en stödmottagare kan spridas till fler stödmottagare genom samverkansprojekt. Under workshopparna diskuterades att lantbrukare ofta kan ha enklare att ta till sig kunskap och inse värdet av en investering eller annat initiativ om de kan se effekten av samma investering hos en granne. Samverkan och kunskapsutbyte kan, enligt experterna, inspirera fler till att genomföra liknande satsningar och investeringar.

44 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 201–211.

45 Stödmottagarna utgörs av myndigheter, kommuner, länsstyrelser, ideella föreningar, ekonomiska föreningar samt aktiebolag och andra offentliga organisationer. Givet det låga antalet stödmottagare drar vi slutsatsen att (flera av) dessa organisationer handlägger och beviljar dessa stöd vidare, vilket vi som tidigare påpekat inte kan följa i det kvantitativa underlag vi tagit del av.

46 Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National), Jordbruksverket. s. 522–523.

Ett konkret exempel lyftes av LRF där två markägare efter en fältvandring kopplad till våtmarker anmält intresse för vidare rådgivning om deras möjligheter att anlägga en våtmark också på sin mark. I detta fall visade det sig att den ena saknade lämpliga platser för att anlägga våtmarken. Den andra markägaren har dock gått vidare och vill anlägga en fosfordam.

De båda stöden förväntas ha gett upphov till synergieffekter såväl hos stödmottagarna, som på lokal och regional nivå. Vilken nivå och vilken typ av synergieffekt som genereras beror på vilken insats, vilket fokusområde och vilken prioritering som samarbetet och rådgivningen gäller.

3.2.10.2. Korrelationen mellan dessa och andra stöd är stark, men att uttala sig om möjliga synergieffekter är svårt

Både stöd till rådgivning och stöd till samarbete har stark korrelation med många av de andra stöden. De två stöden fördelas i hög grad till myndigheter, länsstyrelser och kommuner som använder en del av medlen till åtgärder i egen regi. En del av medlen upphandlas dock vidare till andra organisationer som arrangerar rådgivning eller beviljar samarbetsprojekt. Dessa har vi inte möjlighet att följa i tillgängliga data och därmed ser vi dem inte i korrelationsanalysen.

De identifierade synergieffekterna förväntas ha haft möjlighet att uppstå framför allt hos mottagarna av rådgivning och deltagare i samverkansprojekt till följd av ökad kunskap och ny samverkan. Det är inte möjligt att identifiera korrelationen mellan mottagarna av rådgivnings- eller samverkansinsatsen och eventuella övriga stöd som dessa individer eller organisationer har beviljats.

3.2.11 Sammanställning av synergieffekter

Hittills har vi beskrivit enskilda synergieffekter som workshopdeltagarna har identifierat som möjliga utfall av kombinationer av olika stöd inom landsbygdsprogrammet. I [tabell 4](#) har vi sammanställt vilka stöd det gäller, vilken den möjliga synergieffekten är och om den troligast skulle uppstå hos stödmottagaren eller på lokal eller regional nivå, samt om synergieffekterna är förstärkande eller hämmande.

Denna sammanställning av kombinationer av stöd svarar på frågeställning 1: *Mellan vilka av landsbygdsprogrammets åtgärder, fokusområden och prioriteringar kan synergieffekter identifieras?*

Tabell 4. Sammanställning av synergieffekter i landsbygdsprogrammet

Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slätterängar (10.1/4abc)	Investeringsstöd (djurstallar (4.1/2a))	Ökad biologisk mångfald genom fler betande djur (miljömässig) och ökad produktion (ekonomiskt)	Hos stödmottagaren och på lokal nivå (miljömässigt) resp. hos stödmottagaren (ekonomiskt)	Förstärkande
Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slätterängar (10.1/4abc)	Stöd för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar (7.6/4abc)	Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren och på lokal nivå	Förstärkande
Ersättning för djurvelfärd (14/3a)	Investeringsstöd, (djurstallar (4.1/2a))	Ökad konkurrenskraft och ökad djurvelfärd (ekonomiskt) Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Ökad konkurrenskraft och djurvelfärd hos lantbrukaren, ökad biologisk mångfald på lokal nivå och på sikt landsbygdsutveckling på regional nivå	Förstärkande
Startstöd (6.1/2b)	Investeringsstöd, flera fokusområden (4.1)	Ökad konkurrenskraft och robusta företag (ekonomiskt)	Hos stödmottagaren i första hand, på längre sikt på regional nivå i form av landsbygdsutveckling tack vare fler robusta lantbruksföretag	Förstärkande
Delåtgärder inom samarbetsätgården (16.2) ⁴⁷	Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden (7.4/6b)	Ökad konkurrenskraft och resiliens (ekonomiskt) Destinationsutveckling (landsbygdsutveckling)	Hos stödmottagaren i form av mer ekonomiskt hållbart företagande och på lokal nivå i form av landsbygdsutveckling	Förstärkande
Ersättning för betesmarker och slätterängar	Djurvelfärdsersättningar (14/3a)	Ökad produktion och konkurrenskraft (ekonomiskt) Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren	Förstärkande
Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slätterängar (10.1/4abc)	Ersättning för ekologisk produktion (11.2/4abc)	Ökad ekologisk produktion och ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren, på lokal och regional nivå	Förstärkande
Ersättning för skötsel och bevarande av betesmarker och slätterängar (10.1/4abc)	Kompensationsstöd (13)	(Viss) ökad produktion och fler (betande) djur (ekonomiskt) ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Stärkt ekonomi och produktion hos stödmottagaren och ökad biologisk mångfald på lokal och regional nivå (i landskapet)	Förstärkande
Ersättning för vallodling (10.1/4abc)	Djurvelfärdsersättningar (14/3a): Extra djuromsorg för får Extra djuromsorg för suggor. Utökad klövhälsövård för mjölkkor	Ökad produktion och konkurrenskraft (ekonomiskt) Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren (ekonomiskt och miljömässigt) samt på lokal nivå i odlingslandskapet med mer vallodling (miljömässigt)	Förstärkande (men i nuvarande utformning hämmande för att färre söker stödet vid gällande krav)

47 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt.

Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
Stöd till rådgivning (2.1) och samarbete (16.4, 16.5 och 16.9)	Övriga stöd ⁴⁸	Ökad konkurrenskraft (ekonomiskt), Ökad biologisk mångfald och andra miljömässiga synergieffekter samt landsbygdsutveckling	På samtliga nivåer, men framför allt hos lantbruksföretagen	Förstärkande

3.3 De möjliga synergieffekternas påverkan på effektivitet

I det här avsnittet diskuteras de möjliga synergieffekternas påverkan på effektivitet med syfte att besvara frågeställning 2: *I vilken omfattning har synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden ökat effektiviteten i landsbygdsprogrammet?*

Vi har valt att utgå från Ekonomistyrningsverkets definition och beskrivning av effektivitet i staten:

Ökad effektivitet innebär att en verksamhet utförs till en minskad kostnad med oförändrad kvalitet, eller att kvaliteten ökar till samma kostnad. Det optimala är om myndigheten kan öka kvaliteten i verksamheten till en minskad kostnad samt att förändringen leder till ökad måluppfyllelsen och/eller realiseringen av de förväntade effekterna.⁴⁹

Som tidigare beskrivits har vi inte haft möjlighet att kvantifiera i vilken omfattning synergieffekterna har påverkat effektiviteten i landsbygdsprogrammet. I det här avsnittet avser vi därför att diskutera om de möjliga synergieffekterna kan ha bidragit till att kvaliteten av genomförandet av landsbygdsprogrammet har ökat, och till en oförändrad kostnad.

I resultatsammanställningen i [tabell 4](#) redovisades flera möjliga synergieffekter och nästintill samtliga är förstärkande. De möjliga synergieffekterna har potential att bidra till bland annat ökad biologisk mångfald, ökad produktion och ökad konkurrenskraft.

Nästan alla stöd har hög korrelation med ersättningen för betesmarker och slätterängar. De möjliga synergieffekterna mellan denna ersättning och andra stöd uppstår oftast inom områdena biologisk mångfald och ökad konkurrenskraft. Därmed kan de möjliga synergieffekterna ha bidragit till att åtgärder som syftade till just biologisk mångfald och ökad konkurrenskraft har blivit mer effektiva. Det gäller bland annat mellan fokusområde 4a (att

⁴⁸ Resonemangen i avsnitt 3.2.10 rör övriga stöd och stödkombinationer. Teoretiskt antas stöd till rådgivning respektive samarbete kunna ge upphov till potentiella synergieffekter med samtliga övriga stöd.

⁴⁹ Ekonomistyrningsverket 2024.

återställa, bevara och förstärka den biologiska mångfalden) och 2a (att förbättra jordbruksföretagens ekonomiska resultat och underlätta modernisering och omstrukturering). Det gäller även mellan 2a och 6b (att främja lokal utveckling på landsbygden).

Det finns alltså en del som tyder på att sådana synergieffekter kan ha bidragit till ökad effektivitet i landsbygdsprogrammet. Däremot, vilket diskuteras senare i avsnitt [4.4.1](#), tycks det inte ha funnits en strategisk planering för att främja synergieffekter hos förvaltande och handläggande aktörer. En ökad effektivitet till följd av synergieffekter har därmed troligtvis uppstått spontant.

4 Resultat för den strategiska planen

I detta kapitel presenterar vi en kartläggning av hur stöden i den strategiska planen korrelerar mellan de tre temaområdena (4.1). I avsnitten under 4.2 beskriver vi de möjliga synergieffekter som utvärderingen har identifierat mellan stöd inom den strategiska planen.

4.1 Kartläggning av hur stöden korrelerar med varandra

För att kunna besvara den tredje frågeställningen *mellan vilka stöd och ersättningar i den strategiska planen kan synergieffekter identifieras*, behöver vi först kartlägga vilka stöd som söks tillsammans. I det här avsnittet beskriver vi hur de beviljade stöden i strategiska planen korrelerar med varandra inom de tre temaområdena.

Än mer specifika korrelationer, mellan just de två stöd som tillsammans ger en möjlig synergieffekt, presenteras under respektive synergieffekt i avsnitt 4.2.

De enskilda firmorna och aktiebolagen dominerar genomgående andelen mottagare av stöd i den strategiska planen. Övriga aktörer står för mellan två och fyra procent av andelen stödmottagare inom respektive temaområde. I bilaga 4 finns en tabell som visar andelen stödmottagare per temaområde fördelat efter typ av aktör.

4.1.1 Korrelationer utifrån temaområde 1: Hållbart företagande och konkurrenskraft

Av stöden som ingår i det vi kallar temaområde 1 är det tydligt att gårdsstödet är det stöd som söks mest och som därmed korrelerar mest med andra stöd i den strategiska planen. Samtliga stödmottagare som har sökt något annat stöd än gårdsstödet inom temaområde 1, har också sökt gårdsstödet. Detsamma gäller för omfördelningsstödet, men anledningen till det är att omfördelningsstödet var ett stöd som delades ut till alla som beviljades gårdsstöd.^{50 51} Cirka hälften, 48 procent, av stödmottagarna inom temaområde 1 har beviljats kompensationsstöd och samma siffra gäller ersättningen för betesmarker och slätterängar.

50 Omfördelningsstödet ger lantbrukare som beviljats gårdsstöd cirka 15,4 euro extra per hektar för de första 150 hektaren jordbruksmark som man får gårdsstöd för. Detta ska bidra till att öka inkomsterna hos de företag som har störst behov av stöd för att uppnå en skälig inkomst.

51 Jordbruksverket, Strategiska planen för EU:s jordbrukspolitik 2023–2027, u.å.
<https://jordbruksverket.se/stod/eus-politik-for-jordbruk-och-fiske/strategiska-planen--for-eus-jordbrukspolitik> [hämtad 2025-01-16].

I [tabell 5](#) redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt i den strategiska planen. Tabellen utgår från det totala antalet stödmottagare inom temaområde 1 och visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 1, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 5. Andelar av de som beviljats något stöd inom temaområde 1 som även har beviljats respektive angivet stöd (Den strategiska planen 2023–2027)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
100 %	Gårdsstöd	1
100 %	Omfördelningsstöd	1
48 %	Kompensationsstöd	1
48 %	Betesmarker och slåtterängar	2
38 %	Nötkreatursstöd	1
13 %	Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage	2
11 %	Precisionsjordbruk – planering	2
10 %	Ersättning för ekologisk produktion	2
6 %	Stöd till unga jordbrukare	3
5 %	Utökad klövhälsovård mjölkcor	3
5 %	Miljöersättning för skyddszoner	2
4 %	Extra djuromsorg för får	3

4.1.2 Korrelationer utifrån temaområde 2: Grön omställning

På motsvarande sätt redovisas i [tabell 6](#) att en mycket stor andel av de som har beviljats stöd inom temaområde 2 även har beviljats gårdsstöd och omfördelningsstöd. Dessa stöd beviljas en mycket stor del av lantbrukare, vilket delvis också gäller ersättningen för betesmarker och slåtterängar som beviljats nästan 80 procent av stödmottagarna inom temaområde 2. En dryg femtedel, 22 procent, har också beviljats ersättning för ekologisk produktion och åtta procent har beviljats stöd till unga.

I [tabell 6](#) redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt. Tabellen utgår från det totala antalet stödmottagare inom temaområde 2 under den strategiska planen och visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 2, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 6. Andelar av de som beviljats något stöd inom temaområde 2 som även har beviljats respektive angivet stöd (Den strategiska planen 2023–2027)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
97 %	Gårdsstöd	1
97 %	Omfördelningsstöd	1
79 %	Betesmarker och slåtterängar	2
44 %	Nötkreatursstöd	1
43 %	Kompensationsstöd	1
34 %	Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage	2
32 %	Precisionsjordbruk – planering	2
22 %	Ersättning för ekologisk produktion	2
15 %	Miljöersättning för skyddszoner	2
8 %	Stöd till unga jordbrukare	3
8 %	Utökad klövhälsovård mjölkkor	3
6 %	Extra djuromsorg för får	3
6 %	Stöd för hotade husdjursraser	2

4.1.3 Korrelationer utifrån temaområde 3: Landsbygdsutveckling

Slutligen redovisas i [tabell 7](#) att en mycket stor andel av de som har beviljats stöd inom temaområde 3 även har beviljats gårdsstöd och omfördelningsstöd. 47 procent av stödmottagarna inom temaområde 3 har även beviljats stöd till unga jordbrukare.

I [tabell 7](#) redovisas de korrelationer som finns mellan stöden som vi har undersökt. Tabellen utgår från det totala antalet stödmottagare inom temaområde 3 under den strategiska planen och visar hur många procent av stödmottagarna som, utöver något stöd inom område 3, beviljats det stöd som listas i tabellens andra kolumn. Den tredje kolumnen visar vilket temaområde som det listade stödet finns inom.

Tabell 7. Andelar av de som beviljats något stöd inom temaområde 3 som även har beviljats respektive angivet stöd (Den strategiska planen 2023–2027)

Andel stödmottagare	Stöd	Temaområde
96 %	Gårdsstöd	1
96 %	Omfördelningsstöd	1
64 %	Betesmarker och slåtterängar	2
56 %	Kompensationsstöd	1
50 %	Nötkreatursstöd	1
47 %	Stöd till unga jordbrukare	3
30 %	Utökad klövhälsövård mjölkkor	3
30 %	Extra djuromsorg för får	3
24 %	Precisionsjordbruk – planering	2
21 %	Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage	2
16 %	Ersättning för ekologisk produktion	2
7 %	Miljöersättning för skyddszoner	2
7 %	Stöd för hotade husdjursraser	2
5 %	Extra djuromsorg för sugor	3

4.2 Möjliga synergieffekter inom den strategiska planen

I det här avsnittet presenteras de möjliga synergieffekter som vi identifierat inom den strategiska planen. Resultaten är framtagna genom korrelationsanalysen, intervjuer och tre workshoppar med experter. Den här delen syftar till att besvara frågeställning 3: *Mellan vilka stöd och ersättningar i den strategiska planen kan synergieffekter identifieras?*

Synergieffekterna presenteras enskilt under 4.2.1–4.2.7 och sammanfattas i tabell 8–10 i avsnitt 4.3. I avsnitt 4.2.9 för vi en diskussion om vilka synergieffekter som kan ha uteblivit i den strategiska planen, dels i jämförelse med landsbygdsprogrammet, dels i relation till stödets utformning och krav.

För respektive möjlig synergieffekt redogörs inom vilket temaområde synergieffekten uppstår och på vilken nivå: hos stödmottagare, lokalt eller regionalt. Avslutningsvis presenterar vi även hur stark korrelationen mellan stöden är.

Synergieffekterna som presenteras i 4.2.5–4.2.7 är mellan jordbrukarstöd endast. De möjliga synergieffekter som experterna ser mellan jordbrukarstöden inom den strategiska planen är i stor utsträckning desamma som i landsbygdsprogrammet. Två mindre justeringar av stöden har gjorts till den strategiska planen: Vallstödet finns inte kvar och vissa av de femåriga miljöersättningarna har blivit ettåriga. Det sistnämnda bedöms inte påverka de identifierade möjliga synergieffekterna nämnvärt.

Avsaknaden av vallstödet medför dock att den möjliga synergieffekt av vallstödet och djurvälståndersättningar som identifierades under landsbygdsprogrammet inte kan antas uppstå inom den strategiska planen. Se mer kring uteblivna synergieffekter under avsnitt 4.2.9.

4.2.1 Ersättningen för betesmarker och slåtterängar i kombination med Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft

Ersättningen för betesmarker och slåtterängar är ett av de så kallade jordbrukarstöden. Lantbrukare och markägare som sköter marken med betesdjur eller slåtter och som uppfyller kraven beviljas ersättningen, vilket innebär att den inte söks i konkurrens. Syftet med ersättningen är att bevara och förstärka biologisk mångfald på hävdade marker. Ersättningen utgår endast för de år och de marker som betas eller slås. Under den strategiska planen är åtagandena femåriga. Ersättningsnivån har höjts sedan landsbygdsprogrammet och ligger på 1 850 kronor per hektar för betesmarker och slåtterängar med allmän skötsel.⁵²

Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft kan sökas av jordbruksföretag⁵³ och ska bidra till ökad konkurrenskraft genom en moderniserad och effektiviserad verksamhet. Stödet ska bidra till särskilt mål 2 (att öka marknadsorienteringen och jordbruksföretagens konkurrenskraft) samt särskilt mål 5 (att främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser). Stödbeloppet för exempelvis nybyggnation av djurstallar kan uppgå till som mest 2,4 miljoner kronor i södra Sverige och 3,5 miljoner kronor i norra Sverige.⁵⁴

4.2.1.1. Ökade förutsättningar för lantbrukare och stärkt biologisk mångfald

Under workshoppar och intervjuer identifieras en möjlig synergieffekt mellan ersättningen för betesmarker och slåtterängar och investeringsstöd för ökad konkurrenskraft, i synnerhet stödet för investeringar i byggnation av djurstallar. När en stödmottagare beviljas ett investeringsstöd med inriktning för djurstallar kan det innebära plats för fler djur som kan beta på markerna. I kombination med ersättningen för betesmarker och slåtterängar kan en möjlig synergieffekt uppstå i form av ökade förutsättningar för stärkt biologisk mångfald. Enligt experterna kan kombinationen av stöden potentiellt bidra till fler djur som kan beta större arealer. Synergieffekten uppstår både hos stödmottagaren och på lokal nivå där en ökad biologisk mångfald ger positiva effekter på gårdens samtliga betesmarker.

⁵² Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 338–347.

⁵³ Inklusiva trädgårds- och rennäringsföretag.

⁵⁴ Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 456–466.

Samma risker som presenterades för samma kombination inom landsbygdsprogrammet i 3.2.1 ser workshopdeltagarna för stödet under den strategiska planen: Det finns viss risk för att investeringsstödet med inriktning för djurstallar kan vara ett ineffektivt stöd eftersom det upplevs i ganska hög utsträckning gå till lantbrukare som skulle ha gjort investeringen även om de inte hade fått stödet.

Även här menar experterna att möjligheten till synergieffekter ökar när stöden ges till flera olika stödmottagare eller flera olika insatser snarare än att ge större stöd till färre mottagare. Det senare kan motverka möjligheterna till ökade synergieffekter på lokal eller regional nivå framför allt för landsbygdsutveckling. Det blir enligt experterna svårare för de lantbrukare som verkligen är beroende av stödet för att kunna genomföra avgörande investeringar i och med att stöden ges i konkurrens med andra lantbrukare.

Deltagarna i workshopparna menar att investeringsstöden, framför allt med inriktningen för djurstallar, men också andra typer av investeringar som ny teknik och utrustning samt byggnation av växthus, kan antas bidra till att skynda på struktumvandlingen till större gårdar. Workshopdeltagarna menar att detta kan vara att föredra ur ett produktionsperspektiv eftersom det möjliggör en effektiviserad och ökad produktionsvolym. Ur ett beredskapsperspektiv kan det dock tvärtom vara fördelaktigt om fler kan ta del av stödet och gynna en lantbrukssektor med större diversitet av storlekar på gårdar.

4.2.1.2. Korrelationen är förhållandevis stark

Korrelationen mellan ersättningen för betesmarker och slåtterängar och flera av inriktningarna inom investeringsstödet för ökad konkurrenskraft är förhållandevis stark. Av de totalt 206 företag som hittills beviljats investeringsstöd för ökad konkurrenskraft med inriktningen för djurstallar och inhysningssystem är det 63 procent som även beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar. Högst korrelation finns dock mellan ersättning för betesmarker och slåtterängar och investeringsstöd med inriktningen myllningsutrustning för spridning av gödsel. Där har 78 procent av de som beviljats investeringsstödet också beviljats ersättningen. Det motsvarar dock endast sju stödmottagare. Detta innebär att det åtminstone är möjligt att synergieffekter uppstått hos stödmottagare och på lokal nivå.

4.2.2 Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft (djurstallar) i kombination med djurvälferdsersättningarna samt nötkreatursstödet

Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft med inriktningen ny-, om- och tillbyggnation av djurstallar beskrivs i 4.2.1.⁵⁵

Djurvälferdsersättningarna i den strategiska planen ska bidra till djurvälferd och bibehållen djurhållning och är tre till antalet: **djurvälferdsersättningar för får, suggor och mjölkkor**. Dessa är jordbrukarstöd och syftet är att förbättra djurvälferden hos djur som primärt hålls för livsmedelsproduktion.

De tre djurvälferdsersättningarna ges i syfte att anpassa foder och utfodring till djurens naturliga behov under olika produktionsfaser, ge god omvårdnad genom planering av skötsel och inhysning, underlätta uppföljning för att kunna upptäcka brister i hanteringen samt skapa förutsättningar för en god djuruomsorg. För mjölkkor ska ersättningen främst bidra till en bättre klövhälsa. Ersättningarna faller under det särskilda målet 9 (att skydda folkhälsan och matens kvalitet) och ska förbättra unionsjordbrukets förmåga att reagera på nya samhällskrav på livsmedel och hälsa, vilket innebär att säkra livsmedel av hög kvalitet med högt näringsintag som produceras på ett hållbart sätt.⁵⁶

Ersättningarna går uteslutande till lantbrukare (genom enskilda firmor och aktieföretag) där en ersättning om 1 750 kronor per djurenhet ges för samtliga får som används i avel eller som är äldre än ett år. För suggor ges en ersättning om högst 2 100 kronor per djur och år. För mjölkkor utgår en ersättning om 300 kronor per djur och år.⁵⁷

Nötkreaturstödet bidrar till särskilt mål 1 som handlar om att stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft. Det är ett inkomststöd som ska motverka låg lönsamhet hos företag inom nötkött- och mjölksektorerna. Stödet betalas ut som ett enhetsbelopp per djur och beskrivs ha en effekt på arealen betesmark och vallodling genom att motverka minskning av antalet djur.⁵⁸

4.2.2.1. Ökad konkurrenskraft och landsbygdsutveckling, men mer begränsad möjlighet till synergi än i landsbygdsprogrammet

Den möjliga synergieffekten mellan investeringsstödet med inriktning för djurstallar och ersättningarna för ökad djurvälferd samt nötkreaturstödet kan

55 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 456–466.

56 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 354–374.

57 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 354–374.

58 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 238–244.

enligt experterna antas uppstå på flera nivåer. Hos den enskilda stödmottagaren kan kombinationen av stödet och ersättningarna generera en förstärkande ekonomisk effekt som i sig leder till ökad konkurrenskraft för lantbrukaren. Enligt experterna uppstår synergieffekten också i form av bättre miljö och välbefinnande för djuren och därigenom på sikt ännu bättre förutsättningar för ökad konkurrenskraft.

På lokal nivå kan kombinationen av investeringsstöd med inriktningen för djurstallar och djurvälståndersättningarna samt nötkreatursstödet innebära fler betande djur på betesmarker och därigenom en förstärkande effekt på biologisk mångfald.

På regional nivå kan stödkombinationen ge synergieffekter för landsbygdsutveckling. Detta gäller särskilt om stöden söks och kombineras med varandra av flera stödmottagare så att konkurrenskraften ökar hos fler lantbrukare.

Till skillnad från landsbygdsprogrammet finns det inom den strategiska planen inga andra stöd som möjliggör investeringar eller utvecklingsinsatser för ökad djurvälstånd. Under landsbygdsprogrammet menar experterna att synergieffekter dessutom kunde uppstå mellan investeringsstödet (för djurstallar) och en av delåtgärderna inom samarbetsåtgärden (16.2/3a) för ökad djurvälstånd. Det är två stöd som möjliggör investeringar och utvecklingsarbete vilka i kombination med varandra anses kunna ge upphov till större synergieffekter än dem mellan investeringsstödet och djurvälståndersättningarna. Det är därmed möjligt att de synergieffekter som möjligen kan uppstå mellan investeringsstödet och ersättningarna i den strategiska planen har en något mer begränsad förstärkande effekt på konkurrenskraft och djurvälstånd.

Flera workshopdeltagare menar dessutom att fokuset på djurvälstånd och miljö har minskat i stöden inom den strategiska planen jämfört med för stöden inom landsbygdsprogrammet. De upplever att bedömningen och poängsättningen av ansökningar av exempelvis investeringsstöd för ökad konkurrenskraft så gott som uteslutande baseras på ekonomiska faktorer. Varken aspekter som rör djurvälstånd eller miljö och klimat ingår enligt dessa workshopdeltagare i bedömningen i en tillräcklig utsträckning för att i högre grad möjliggöra synergieffekter kopplade till dessa.

Detta påpekades också i en rapport kring stödets utformning som togs fram av Ramboll tidigare i år. I rapporten beskrivs investeringsstödet för ökad konkurrenskraft medföra målkonflikter avseende miljö- och klimatmässig hållbarhet.⁵⁹

59 Fägerlind m.fl. (2024). Stödets och ersättningarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027. Utvärderingsrapport 2024:8. Jordbruksverket, s. 80–81.

Under workshopparna reflekterade deltagarna därför kring huruvida poängsättning och bedömning riskerar att medföra en hämmande synergieffekt av just investeringsstödet. Oavsett om det föreligger risk för hämmande synergieffekter eller inte, bedömer deltagarna att förutsättningarna för att generera synergieffekter kopplade till just djurvelfärd är mer begränsade i den strategiska planen än i landsbygdsprogrammet.

4.2.2.2. Korrelationen mellan investeringsstöd för djurstallar och nötkreaturstödet är förhållandevis stark

Det råder en förhållandevis stark korrelation mellan investeringsstödet med inriktningen för djurstallar och inhysningssystem och nötkreaturstödet. Korrelationen är 68 procent vilket innebär att 140 av de 206 stödmottagare som beviljats investeringsstödet också beviljats nötkreaturstödet. Mellan de tre djurvelfärdsersättningarna och investeringsstödet är korrelationen låg, särskilt med ersättningarna för får och sugor.

Korrelationsanalysen visar att det är möjligt att synergieffekter uppstår mellan just nötkreaturstödet och investeringsstödet med inriktningen för djurstallar.

4.2.3 Vattenvårdsåtgärder i kombination med ersättningen för betesmarker och slätterängar

I den strategiska planen finns tre investeringsstöd relaterade till vatten och bevattning i odlingslandskapet: investeringsstöd för vattenvårdsåtgärder, investeringsstöd för bevattningsdammar samt investeringsstöd för kalkfilterdiken. Detta avsnitt rör framför allt de två förstnämnda, hur de korrelerar med varandra samt hur de korrelerar med ersättningen för betesmarker och slätterängar.

Investeringsstödet för vattenvårdsåtgärder kan beviljas för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar i syfte att gynna biologisk mångfald eller för näringsretention. Stödet bidrar till att främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser (särskilt mål 5) samt till att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald, förbättra ekosystemtjänsterna och bevara livsmiljöer och landskap (särskilt mål 6). Den del av stödet som diskuterats i workshops och intervjuer är den del som syftar till att främja biologisk mångfald.⁶⁰

Stödet ska främja miljöinvesteringar som inte genomförs naturligt i en tillräckligt önskvärd omfattning på grund av begränsad avkastning av investeringen. Stödet kan sökas av jordbruks-, trädgårds- samt rennäringsföretag. Ersättningen uppgår till 100 procent av investeringen, dock som högst till 400 000 kronor per hektar för våtmarker och dammar.

60 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 467–473.

De våtmarker och dammar som stödet används till får inte också brukas som bevattningsdamm.⁶¹

Investeringsstödet för bevattningsdammar bidrar till målet om begränsning av och anpassning till klimatförändringar (särskilt mål 4) och kan användas för att samla upp vatten under vintertid och använda för bevattning under odlingssäsongen. Stödet kan sökas av jordbruks-, trädgårds- samt rennäringsföretag och stödbeloppet uppgår till högst 750 000 kronor per damm. Bevattningsdamm ses i den strategiska planen som en produktiv investering som genererar konkurrensfördelar. Med anledning av detta ges endast stöd för 30 procent av investeringen.⁶²

Ersättningen till betesmarker och slåtterängar beskrivs i 4.2.1.

4.2.3.1. *Ökad biologisk mångfald när våtmark anläggs nära betesmark eller slåtteräng*

Workshopdeltagarna menar att en synergieffekt i form av en förstärkt positiv effekt på biologisk mångfald kan uppstå genom kombinationen av dessa stöd. Huruvida synergieffekten uppstår beror dock på var våtmarken anläggs, det vill säga hur nära betesmarken eller slåtterängen den ligger.

Synergieffekten antas i första hand uppstå hos stödmottagaren och i den direkta närheten till våtmarken och betesmarken. Det bör dock också kunna uppstå synergieffekter på en lokal nivå, exempelvis hos närliggande markägare om en våtmark anläggs både i anslutning till sina egna betesmarker och en grannes betesmark.

På lokal nivå kan fler gynnas av synergieffekten eftersom synergieffekten också bör kunna uppstå om det är två olika stödmottagare för de båda stöden, under förutsättning att markerna är i nära anslutning till varandra. Synergieffekten antas kunna förstärkas på såväl lokal som regional nivå om många stödmottagare i anslutning till varandra genomför liknande investeringar.

4.2.3.2. *Utformningen av stöden till vattenvårdsåtgärder och bevattningsdammar kan ge en hämmande synergieffekt*

Workshopdeltagarna menar att utformningen av investeringsstöden för att anlägga våtmark eller bevattningsdamm i den strategiska planen resulterar i att färre är intresserade av att söka stöden. Deltagarna förklarar att anledningen är att det inte är möjligt att söka stöd för att anlägga en kombinerad våtmark och bevattningsdamm. Enligt de särskilda villkoren för investeringsstödet får inte våtmarken också användas som bevattningsdamm. Detta medför enligt

61 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 467–473.

62 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 433–438.

workshoppedeltagarna försämrade incitament att genomföra dessa åtgärder, eftersom företagen vill ha möjlighet att ta vatten ur dammen vid torka. Framför allt gäller det företagare som bara har resurser eller markområden som räcker till att anlägga antingen en bevattningsdamm eller en våtmark.

Under landsbygdsprogrammet fanns inte något sådant villkor inom stödet för att anlägga våtmarker.⁶³ Stödmottagaren kunde då få stöd till investering i våtmark som denne också fick lov att ta vatten ur. En workshoppedeltagare beskriver att stödbeloppet då endast uppgick till 50 procent med anledning av att det var en miljöåtgärd med definierad företagsnytta. Möjligheten att ge stöd till denna typ av dammar såg dock olika ut mellan länen, eftersom länsstyrelserna generellt hade mer utrymme för egen anpassning i landsbygdsprogrammet.

I den strategiska planen har stöden renodlats. Medan vattenvårdsåtgärder räknas som en ren miljöåtgärd, med bevisade låga incitament hos markägare att genomföra,⁶⁴ räknas bevattningsdammar som en produktiv investering som genererar konkurrensfördelar. Det är med anledning av detta som 100 procent ges i stöd till våtmarker, medan bevattningsdammar endast ges 30 procent.

Experterna menar att detta kan leda till att eventuella synergieffekter på lokal nivå försvinner. Företagare som övervägt att investera i en flackare damm som kan främja biologisk mångfald, men också vill kunna ta ut vatten vid torkår, undviker eventuellt att söka investeringsstödet. Experterna menar att företagarna troligtvis inte ser 30 procent stöd som ett tillräckligt incitament. Eventuella fördelar som hade kunnat genereras av en kombidamm, så som minskad sårbarhet i företaget, ökad biologisk mångfald och bättre vattenbalans utifrån ett landskapsperspektiv, riskerar då att utebli.

4.2.3.3. *Korrelationen är förhållandevis svag*

Korrelationen mellan investeringsstödet för vattenvårdsåtgärder och ersättningen för betesmarker och slätterängar är 38 procent, vilket motsvarar endast elva stödmottagare och får betraktas som en svag korrelation. Det kan därmed anses vara mindre troligt att den möjliga synergieffekten uppstår på stödmottagarnivå.

Det finns ingen korrelation mellan investeringsstödet för vattenvårdsåtgärder och investeringsstödet för bevattningsdammar, vilket innebär att dessa stöd inte kombineras hos enskilda stödmottagare (åtminstone inte hittills under

63 Det gäller stödet 7.6 Stöd till utredningar och investeringar i samband med underhåll, restaurering och uppgradering av natur- och kulturarvet i landsbygdssamhällen, på landsbygden och i områden med högt naturvärde, inklusive socioekonomiska aspekter som åtgärder för att öka miljömedvetenheten.

64 Se Fägerlind m.fl. (2024). Stödets och ersättningarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027. Utvärderingsrapport 2024:8. Jordbruksverket, s. 79–80.

den strategiska planen). Som en tidigare utvärdering⁶⁵ har pekat på anses incitamenten för markägare att genomföra en av investeringarna vara låga. Det kan därmed tänkas att det finns ännu mindre incitament att genomföra båda investeringarna. Hos de flesta markägare saknas också antagligen ytan för att anlägga både en bevattningsdamm och en våtmark.

4.2.4 Startstödet och stöd till unga jordbrukare i kombination med flera stöd

Startstödet diskuterades under samtliga workshoppar och i flera intervjuer och beskrivs vara ett viktigt stöd både för att generera synergieffekter och för att ta vara på synergieffekter som kan uppstå mellan andra stöd. Startstödet beskrivs också som viktigt för att driva på generationsskiften och därmed fortsatt utveckling av lantbruket.

I den strategiska planen faller **Startstödet** under allmänt mål 3 (att förbättra livet på landsbygden). Det ska bidra till att locka och behålla unga jordbrukare och underlätta hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden (särskilt mål 7). Det ska också underlätta inträdet i lantbrukssektorn för lantbrukare. Det ska dessutom underlätta vid generations- och ägarskiften i lantbruksföretag och på så sätt bidra till konkurrenskraft och landsbygdsutveckling.⁶⁶

En förutsättning för att få stödet är att den företagare som söker bedöms ha tillräcklig kompetens för att driva lantbruksföretaget. Startstödet beviljas endast till personer som är högst 40 år och som för första gången blir ägare eller delägare till ett jordbruks-, trädgårds- eller rennäringsföretag. Stödet kan sökas först när den sökande har etablerat eller tagit över företaget. De ansökningar som bäst uppfyller målen beviljas stödet som utgörs av en engångssumma på 300 000 kronor, vilket motsvarar en produktionspotential av en heltidstjänst.⁶⁷

Under den strategiska planen har hittills 178 startstöd beviljats till en summa om 50 miljoner kronor. Majoriteten av dessa (44 miljoner) har gått till nystartade företag inom jordbruksverksamhet.

I den strategiska planen liksom under landsbygdsprogrammet finns också ett **stöd till unga jordbrukare**. Det är ett jordbrukarstöd med koppling till gårdsstödet som ger unga jordbrukare med nystartade företag ytterligare ersättning för jordbruksmark.⁶⁸ Den unga jordbrukaren ska vara under 40 år och företaget ska vara högst fem år gammalt. Under den strategiska planen för 2024

65 Se Fägerlind m.fl. (2024). Stödets och ersättningarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027. Utvärderingsrapport 2024:8. Jordbruksverket, s. 79–80.

66 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 474–479.

67 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 474–479.

68 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 208–212.

var ersättningen 95 euro per hektar och betalas ut för som minst fyra och som mest 200 hektar.⁶⁹

Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft beskrivs i 4.2.1.

Investeringsstödet för diversifiering (till annan verksamhet än jordbruksverksamhet) ska främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, inbegripet kvinnors deltagande i jordbruksverksamhet, social inkludering och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk (särskilt mål 8) och kan sökas av jordbruksföretag.⁷⁰

4.2.4.1. *Startstödet och stöd till unga jordbrukare behövs för att tillvarata fler synergieffekter*

Startstödet beskrivs av experterna i workshoppar och intervjuer som en förutsättning för fler generationsskiften och nya jordbruksföretag. På sikt förväntas detta bidra till en mer konkurrenskraftig jordbrukssektor samt ökad produktion och självförsörjningsgrad.

Deltagarna menar att startstödet har goda förutsättningar att generera synergieffekter, dels i kombination med investeringsstöd, dels genom att vara en katalysator som möjliggör att synergieffekter mellan andra åtgärder uppstår.

Idag kommer dock startstödet relativt få nya företagare till nytta. Utmaningen med startstödet beskrivs av flera workshopdeltagare vara att många unga lantbrukare uppfattar det som ett garantistöd i den mening att man utgår ifrån att man kommer beviljas stödet. I verkligheten är det en mycket låg andel av de som söker startstödet som beviljas det och beviljandegraden beskrivs av experterna skilja sig stort åt över landet.

Det medför både att unga (eller nya) lantbrukare kan ha svårt att genomföra investeringar som planerat och riskerar på sikt att leda till att färre vågar ta över eller starta lantbruksföretag. I workshopparna framhålls även att det finns risk att unga företagare upplever att de inte är tillräckligt värda att bli satsade på. Detta i sig kan leda till en oavsiktlig hämmande effekt på utvecklingen av företaget. Den hämmande effekten kan enligt experterna i sin tur indirekt påverka landsbygdsutvecklingen och lokal biologisk mångfald negativt.

Stöd till unga jordbrukare är till skillnad mot startstödet ett direktstöd, och beviljas därmed desto fler. Eftersom stödet endast ges per hektar jordbruksmark är det dock begränsat till unga företagare med jordbruksmark. För en företagare som uppfyller kraven för stöden och som har 200 hektar jordbruksmark

69 <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/nystartade-foretag-och-unga-jordbrukare/stod-till-unga-jordbrukare>

70 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 439–444.

innebär stödet till unga jordbrukare ungefär 215 000 kronor extra per år⁷¹. För en företagare med endast tio hektar jordbruksmark blir ersättningen ungefär 11 000 kronor per år. Som referens kan startstödet som mest uppgå till 300 000 kronor⁷², vid ett tillfälle.

Många lantbruk drivs som deltidssysselsättning under en relativ lång uppbyggnadsperiod med en långsiktig ambition om ett heltidslantbruk. Om uppbyggnadstiden överstiger fem år är dessa företag inte berättigade stödmottagare längre. Utöver risken att startstödet kommer få företag till nytta finns det enligt experterna risk att det missar en grupp företag som är i stort behov av stödet för att kunna ta nästa steg i utvecklingen. Detsamma gäller stöd till unga jordbrukare som betalas ut i högst fem år, med start inom fem år från det att företagets startats.

I de fall som startstödet beviljas borde det kunna generera förstärkande synergieffekter med andra investeringsstöd. I workshopparna framkommer att exempelvis en ny lantbrukare som beviljas startstöd har möjlighet att genomföra större och mer ambitiösa investeringar än vad som varit möjligt utan startstödet. På samma sätt beskriver workshopdeltagare att stöd till unga bör kunna generera liknande synergieffekter som startstödet om det kombineras med andra investeringsstöd.

Stödmottagare som till exempel beviljas både startstöd och **investeringsstöd för ökad konkurrenskraft** kan få ökad robusthet och konkurrenskraft.

Synergieffekten mellan startstödet respektive stöd till unga jordbrukare och investeringsstöd (till exempel för ökad konkurrenskraft eller för diversifiering) antas vara förstärkande och ekonomisk och i första hand uppstå hos den enskilda lantbrukaren. Synergieffekten bedöms i första hand vara ekonomisk i form av stärkt konkurrenskraft givet ökade ekonomiska förutsättningar och pengar över som kan läggas på investeringar eller utvecklingsarbete i företaget. På längre sikt menar experterna att synergieffekter också bör kunna genereras på lokal och regional nivå i form av landsbygdsutveckling, givet att fler lantbruksföretag startar upp eller genomgår generationsväxling och finns kvar. Startstödet ska enskilt bidra till både konkurrenskraft och landsbygdsutveckling men effekten antas således kunna bli ännu större i de fall där stödmottagaren också beviljas investeringsstödet.

Startstödet lyfts enhälligt fram som ett stöd med hög potential att bidra till olika förstärkande synergieffekter av experterna. Därför ser vi att det bör finnas möjlighet att ta tillvara på outnyttjade förstärkande synergieffekter ifall stödet skulle utökas.

71 Räknat på 2024 års stödbelopp och angiven växelkurs för 1 Euro=11,30 svenska kronor. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/nystartade-foretag-och-unga-jordbrukare/stod-till-unga-jordbrukare>

72 Motsvarande den högre produktionspotentialen om 1 720 arbetstimmar. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/nystartade-foretag-och-unga-jordbrukare/startstod>

4.2.4.2. *Korrelationen är svag mellan startstödet respektive stöd till unga jordbrukare och investeringsstöd*

Startstödets olika inriktningar (jordbruk, trädgård eller rennäring) uppvisar förhållandevis svag korrelation med så gott som samtliga övriga stöd som ingår i utvärderingen. Med investeringsstödet för ökad konkurrenskraft respektive investeringsstödet för diversifiering (till annan verksamhet än jordbruksverksamhet) är korrelationen obefintlig.⁷³

Den mycket svaga korrelationen till de båda investeringsstöden kan tyda på att det tar en viss tid från att en ny företagare beviljats ett startstöd tills att hen genomför andra investeringar eller utvecklingsinsatser. Det är därmed mindre troligt att startstödet ännu gett upphov till synergieffekter under den strategiska planen.

Stöd till unga jordbrukare uppvisar en högre, om än fortsatt låg, korrelation med investeringsstödet för ökad konkurrenskraft. Som högst är korrelationen 19 procent, då med inriktningen för djurstallar och inhysningssystem, samt 18 procent, med inriktningen täckdikning av åkermark. Vad gäller investeringsstödet för diversifiering är korrelationen 67 procent mellan stöd till unga jordbrukare och inriktningen för restaurang, café och catering. Det motsvarar dock endast två stödmottagare. Tre av tio stödmottagare av stöd till diversifiering med inriktningen övrig tillverkning och tjänst har också beviljats stöd till unga jordbrukare. Detta kan tyda på att det är något mer troligt att synergieffekter uppstått mellan stöd till unga och de respektive investeringsstöden. Korrelationen är dock så pass låg alternativt baserad på mycket få stödmottagare att det är svårt att dra en sådan slutsats.

4.2.5 Ersättningen för betesmarker och slåtterängar i kombination med djurvälfärdsersättningar och nötkreatursstödet

Ersättningar för betesmarker och slåtterängar beskrivs i [4.2.1](#).

Djurvälfärdsersättningarna och nötkreatursstödet beskrivs i [4.2.2](#).

Djurvälfärdsersättningarna gäller får, suggor och mjölkkor.

4.2.5.1. *Biologisk mångfald och förbättrade ekonomiska förutsättningar*

Möjliga synergieffekter mellan ersättningen för betesmarker och slåtterängar och djurvälfärdsersättningarna beskrivs i workshopdeltagarna ligger i dels att stödmottagarens ekonomi kan förbättras av fler stöd, dels att den biologiska mångfalden gynnas mer när flera olika typer av djurslag betar på betesmarken.

⁷³ För referens uppvisar startstödet starkast korrelation med olika jordbrukarstöd och specifikt ersättningen för betesmarker och slåtterängar (30 procent), gårdsstödet (40 procent) och omfördelningsstödet (40 procent).

När olika djurarter betar olika växter ökar förutsättningarna för biologisk mångfald. De förbättrade ekonomiska förutsättningarna som de ekonomiska djurstöden medför, antar workshopdeltagarna kan leda till att lantbrukaren kan utöka antalet djur.⁷⁴

På längre sikt tror deltagarna att detta kan leda till ökad konkurrenskraft. En synergieffekt i form av biologisk mångfald i odlingslandskapet antas också kunna uppstå på lokal nivå.

4.2.5.2. Korrelationen är förhållandevis stark när det gäller får och mjölkkor samt nötkreatursstödet

Korrelationen mellan ersättningen för betesmarker och slåtterängar och djurvälstånd ersättningarna är förhållandevis stark för får (73 procent) och mjölkkor (82 procent). För nötkreaturstödet är korrelationen 73 procent. Vad gäller djurvälstånd ersättningen för saggor är korrelationen endast 31 procent. Det är med andra ord möjligt att synergieffekter har uppstått på stödmottagarnivå för framför allt på gårdar med får-, mjölk- och nötköttproduktion.

4.2.6 Ersättningen för ekologisk produktion i kombination med ersättningen för betesmarker och slåtterängar

Ersättningen för ekologisk produktion ska bidra till särskilt mål 4, 5, 6 och 9. Syftet med ersättningen är att underlätta för den ekologiska produktionen så att den ökar och därigenom bidrar till att uppfylla de svenska miljömålen. Ersättningen ges både för ekologisk produktion och för omställning till ekologisk produktion.⁷⁵ Ersättningen ges för ekologisk areal som brukas och djur som föds upp i enlighet med EU:s regler för ekologisk produktion. Ersättningen ska täcka de kostnader som tillkommer av att driva ett ekologiskt jordbruk jämfört med ett konventionellt, bland annat i form av lägre avkastning, dyrare utsäde och mer arbetstid.

Stödbeloppet varierar beroende på typ av odling respektive djurhållning. Exempelvis uppgår ersättningen för ekologisk odling av spannmål och andra ettåriga grödor till maximalt 185 euro per hektar. Stödmottagare med djurersättning kan få 308 euro per djurenhet.⁷⁶

Ersättningen för betesmarker och slåtterängar beskrivs i [4.2.1](#).

74 Här behöver vi dock påminna om att ersättningarna i den strategiska planen i första hand antas leda till att jordbruk kan finnas kvar. Storleken på ersättningarna bedöms inte vara tillräcklig för att bidra till en ökad produktion.

75 Under landsbygdsprogrammet var det två olika stöd.

76 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 213–220.

4.2.6.1. *Ökad ekologisk produktion och stärkt biologisk mångfald*

Den möjliga synergieffekt som workshopdeltagarna menar kan uppstå när ersättningarna kombineras är ökad ekologisk produktion och stärkt biologisk mångfald. Den biologiska mångfalden antar deltagarna kan stärkas genom fler betesdjur på lokal och regional nivå. Synergieffekterna uppstår både hos stödmottagaren och på lite längre sikt på lokal och regional nivå. Särskilt om flera lantbrukare inom ett begränsat geografiskt område beviljas stödkombinationen.

4.2.6.2. *Korrelationen är förhållandevis stark*

Ersättningarna har en förhållandevis stark korrelation; 73 procent av de som beviljats ersättning för ekologisk produktion har också beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar. Omvänt har 13 procent av de som beviljats ersättning för betesmarker och slåtterängar också beviljats ersättning för ekologisk produktion.

4.2.7 **Kompensationsstödet i kombination med ersättningen för betesmarker och slåtterängar**

Kompensationsstödet ska stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft för att förbättra livemedelstryggheten på lång sikt samt säkerställa en ekonomiskt hållbar jordbruksproduktion (särskilt mål 1). Det ges till lantbrukare i syfte att kompensera för delar av merkostnader och inkomstbortfall som är relaterade till naturliga eller särskilda begränsningar för jordbruksproduktionen i det specifika området. Stödet betalas ut per hektar jordbruksmark och beloppet beror på vilken typ av begränsning som gäller. För att beviljas kompensationsstöd måste ett företag ha minst fyra hektar jordbruksmark.⁷⁷

Ersättningen för betesmarker och slåtterängar beskrivs i [4.2.1](#).

4.2.7.1. *Viss ökad produktion för stödmottagaren, men begränsningar finns*

Workshopdeltagarna diskuterade att dessa stöd i kombination med varandra kan ge upphov till en synergieffekt i form av en viss ökad produktion hos stödmottagaren. Detta då stöden möjliggör en jordbruksproduktion som inte skulle kunna finnas eller drivas i dessa områden utan stöden. Stöden bedöms också kunna generera synergieffekter i form av ökad biologisk mångfald på såväl lokal som regional nivå genom att ekonomiskt stimulera en ökad tillgång på betande djur.

⁷⁷ Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 420–432.

Det finns dock vissa begränsningar i vilka stödmottagare som är berättigade till båda stöden. Stöden är med andra ord inte möjliga att kombinera för alla lantbrukare. I de fall är det antagligen mindre troligt att synergieffekter uppstår.

4.2.7.2. *Korrelationen är varken stark eller svag*

Vår korrelationsanalys visar att 55 procent av de som beviljats kompensationsstödet också har beviljats ersättningen för betesmarker och slåtterängar. Omvänt är korrelationen 44 procent. Det råder därmed varken en stark eller svag korrelation mellan stöden. Ungefär hälften av stödmottagarna har beviljats båda stöden. Eftersom dessa två stöd är de med flest stödmottagare (24 000 för betesmarkersersättningen och 19 300 för kompensationsstödet) är det dock möjligt att synergieffekten har uppstått.

4.2.8 Stöd till samarbete respektive stöd till kompetensutveckling har potential att vara hävstång till de möjliga synergieffekterna

Stöd till samarbete syftar till att främja samverkan och kunskapsspridning bland aktörer i jordbrukssektorn. Stödet bidrar till samtliga särskilda mål i strategiska planen och faller under det övergripande målet om att modernisera sektorn genom att främja kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa. Mer specifikt ska stödet främja samarbeten inom områden där den gemensamma nyttan av ett samarbete är stor för samhället men där incitamentet för en enskild aktör att finansiera ett utvecklingsarbete är för litet.⁷⁸

Samtliga organisationstyper kan ta del av stödet och det finns ett krav på att minst en samverkanspart ska ingå i projekten. Stödet kan stödja praktisknära försök, tester och utvärderingar samt stimulera till ökad samverkan inom utvecklingsfrågor.⁷⁹

I den strategiska planen finns inte längre ett separat stöd för rådgivning eller för fortbildning av rådgivare. Stöd till aktörer som erbjuder rådgivningstjänster är numera inkluderat i **stödet till kompetensutveckling**. Det kan sökas av myndigheter, kommuner, regioner, föreningar samt andra organisationer och företag som i sin tur kan anlita aktörer som erbjuder rådgivningstjänster. Stöd för kompetensutveckling bidrar liksom stöd till samarbete till samtliga särskilda mål och faller under det övergripande målet.

Syftet med kompetensutvecklingsstödet är att bidra till ökad kompetens hos verksamma på landsbygden och på så sätt öka effektiviteten och

78 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 505–516.

79 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. s. 505–516.

måluppfyllelsen för övriga åtgärder i den strategiska planen. Stöd för enskild rådgivning ska främst beviljas inom området för miljö och klimat.⁸⁰

4.2.8.1. Stöd till kompetensutveckling respektive stöd till samarbete kan öka förstärkande synergieffekter på alla tre nivåerna

Stöd till samarbete och **Stöd till kompetensutveckling** bedöms av samtliga workshopdeltagare vara stöd som bidrar till att generera och ta till vara de möjliga synergieffekter som identifierats mellan andra stöd. Rådgivningen bidrar genom att informera stödmottagare om tillgängliga stöd och hur dessa potentiellt kan bidra till förstärkande (och hämmande) synergieffekter.

Stöd till samarbete beskrivs i workshopparna och i intervjuer ha liknande synergieffekter som stöd till kompetensutveckling.

Kunskap om identifierade möjliga synergieffekter hos en stödmottagare kan spridas till fler stödmottagare genom samarbetsprojekt eller kompetensutvecklingsinsatser. Under workshopparna diskuterades att lantbrukare ofta kan ta till sig kunskap och inse värdet av en investering eller annat initiativ enklare om de kan se samma investering hos en granne. Samarbete och kunskapsutbyte kan alltså inspirera fler till att genomföra liknande investeringar.

Samtidigt menar flera workshopdeltagare att rådgivare och tjänstepersoner på stödgivande myndigheter kan sakna kunskap om möjliga synergieffekter, bland annat eftersom synergieffekter kan uppstå i kombination med stöd som faller utanför deras sakområde.

De båda stöden förväntas kunna ge upphov till synergieffekter på såväl stödmottagarnivå som lokal och regional nivå. Vilken nivå och vilken typ av synergieffekt som genereras beror på vilken stödinriktning som samarbetet respektive kompetensutvecklingen gäller. Med stödmottagarnivå menas i detta sammanhang de aktörer som tar emot rådgivning eller ingår i samarbetsprojektet.⁸¹

4.2.8.2. Korrelationen är begränsad mellan stöd till kompetensutveckling respektive stöd till samarbete och andra stöd

Vår korrelationsanalys visar att båda stöden än så länge har en svag korrelation med andra stöd i den strategiska planen, med undantag för rådgivning inom Greppa näringen och Ett rikt odlingslandskap⁸² som har en mycket stark

80 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027, s. 517–533.

81 Dessa aktörer är alltså inte stödmottagarna (i vissa samarbetsprojekt kan företagen vara stödmottagarna).

82 Båda dessa är inriktningar inom stödet för kompetensutveckling.

korrelation med ersättningen för betesmarker och slåtterängar (100 procent) och förhållandevis stark korrelation med gårdsstödet (67 procent).

Synergieffekterna av både stöd till kompetensutveckling och stöd till samarbete förväntas uppstå framför allt hos lantbrukarna. Lantbrukarna är mottagare av rådgivning och utbildningar som finansieras genom stödet till kompetensutveckling samt deltar i samarbetsprojekten, men detta deltagande syns inte i den data som korrelationsanalysen baseras på.

Stödet till kompetensutveckling går i hög grad till myndigheter, länsstyrelser och kommuner som använder en del av medlen till åtgärder i egen regi. En del av medlen upphandlas dock vidare till andra organisationer som arrangerar rådgivning eller utbildningar. Dessa har vi inte möjlighet att följa i tillgängliga data och kan därmed inte se i korrelationsanalysen. Vad gäller de projekt som finansieras av stöd till samarbete är just lantbruksföretag sällan den primära stödmottagaren. Det är med andra ord inte möjligt att utläsa den eventuella korrelationen av ett stöd som betalas ut direkt till lantbrukaren och den lantbrukarens deltagande i åtgärder finansierade via stöd till kompetensutveckling respektive stöd till samarbete.

Den data som denna utvärdering baseras på inkluderar ännu också väldigt få stödmottagare av båda stöden. För stöd till samarbete finns än så länge 22 beviljade ärenden och för stöd till kompetensutveckling finns endast nio. Det går i nuläget inte att dra några slutsatser utifrån korrelationen av data.

4.2.9 Synergieffekter som kan ha uteblivit i den strategiska planen

Under workshoppar och intervjuer med experter har vi diskuterat synergieffekter som kan ha uteblivit inom den strategiska planen, dels i jämförelse med landsbygdsprogrammet, dels i relation till stödets utformning och krav. Några av dessa har redan nämnts, så som investeringsstödet eventuellt hämmande utformning för synergieffekter inom miljö och djurvälstånd (se 4.2.2) samt startstödet begränsningar för att vara en hävstång för synergieffekter (se 4.2.4). Det gäller även begränsade möjligheter att kombinera våtmarker och dammar med bevattningslösningar (se 4.2.3).

Andra uteblivna möjliga synergieffekter som återkommit i diskussioner under utvärderingen är de synergieffekter som den tidigare ersättningen för vallodling antas kunna generera. Vallodling beskrivs av experterna vara en förutsättning för att generera långsiktiga miljö- och klimateffekter i odlingslandskapet. Samtidigt visar uppföljningar av vallodlingsstödet att effekter i form av ökad vallodling inte kunde påvisas efter landsbygdsprogrammet. Inte heller verkar de önskade miljöeffekterna av vallodling ha uppnåtts⁸³. Jordbruksverkets uppföljning visar att det kan bero på att utformningen av stöden behöver

83 Jordbruksverket (2024). Vallstödet återkomst – vilka effekter kan vi vänta oss? Blogginlägg. <https://programmenochpengarna.wordpress.com/>

vara annorlunda (genom att ta bort kravet på femåriga åtaganden) och att vallodlingen behöver ingå i en växtföljd med spannmål för att generera den önskade miljönyttan.⁸⁴

Workshopdeltagarna lyfter samma aspekter där de menar att det stöd som fanns under landsbygdsprogrammet inte var ändamålsenligt utformat, framför allt sett till de femåriga åtagandena. Kriterierna medförde enligt experterna att lantbrukare riskerade att bryta åtagandet och då bli tvungna att betala tillbaka ersättningen. Det medförde att färre sökte stödet, vilket i sin tur ledde till att färre odlade vall.

I den strategiska planen har ersättningen för vallodling helt tagits bort. Regeringen har dock gett Jordbruksverket i uppdrag att ta fram förslag på en återetablering av vallstödet.⁸⁵ Experterna ser mycket positivt på att ersättningen kommer tillbaka för att kunna stärka vallodlingen och införa vallodling på gårdar som inte odlar vall utan stödet. Experterna betonar dock att utformningen av stödet och åtagandet behöver ses över för att det ska nyttjas och ha möjlighet att ge förstärkande synergieffekter.

En mer ändamålsenligt utformad ersättning, där lantbrukarna får större friheter i hur ofta man får bryta vällen, antar workshopdeltagarna och flera intervjupersoner kan generera möjliga förstärkande synergieffekter i kombination med flera andra stöd. Inte minst kopplat till biologisk mångfald. Enligt deltagarna går man nu man miste om dessa möjliga synergieffekter i den strategiska planen.

4.3 Sammanställning av synergieffekter

I [avsnitt 4.2](#) har vi beskrivit enskilda synergieffekter som workshopdeltagarna har identifierat som möjliga utfall av kombinationer av olika stöd inom den strategiska planen. I detta avsnitt har vi sammanställt tabeller utifrån respektive temaområde och allmänt mål. Där listas vilka stöd det gäller, vilken den möjliga synergieffekten är och om den troligast skulle uppstå hos stödmottagaren eller på lokal eller regional nivå, samt om synergieffekterna är förstärkande eller hämmande.

I detta avsnitt besvarar vi också frågeställning 4: *Hur kan interventionslogiken för den strategiska planen uppdateras för att ta hänsyn till identifierade synergieffekter?*

Interventionslogiken är en visualisering av relationer mellan mål, behov, resultat och åtgärder i den strategiska planen. Interventionslogikens nuvarande

84 Hylén, H. (2021). Miljöersättning för vallodling i landsbygdsprogrammet. En uppföljning av miljöersättning för odling av flerårig vall i slättbygd 2015–2020. Uppföljningsrapport 2021:6. Jordbruksverket.

85 Landsbygds- och infrastrukturdepartementet (2014). Uppdrag att ta fram förslag till ändring av miljöersättningar i Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken.

utformning återges i den strategiska planen⁸⁶ och är idag uppdelad efter de särskilda målen. För att ge förslag på en uppdatering där hänsyn tas till synergieffekter (fråga 4) har vi av praktiska skäl valt att utgå från utvärderingens tre temaområden. Temaområdena motsvarar i praktiken de tre allmänna målen.

Figur 2–4 visualiserar våra förslag till uppdaterad interventionslogik för respektive allmänt mål. I våra förslag har vi infogat en ruta mellan resultat och effekter med information om vilka synergieffekter som kopplas till respektive allmänt mål. Synergieffekterna representeras av siffror som anges i tabellerna 8–10 där alla identifierade möjliga synergieffekter sammanställts.

4.3.1 Synergieffekter som kan kopplas till allmänt mål 1

I tabell 8 nedan presenteras de möjliga synergieffekter som kan uppstå mellan två stöd som antingen båda finns inom allmänt mål 1, eller där ett av stöden finns inom allmänt mål 1 och det andra inom något av de andra allmänna målen. Tabellen sammanfattar de synergieffekter som är relevanta för allmänt mål 1 och som beskrivits tidigare i avsnitt 4.2.1–4.2.9.

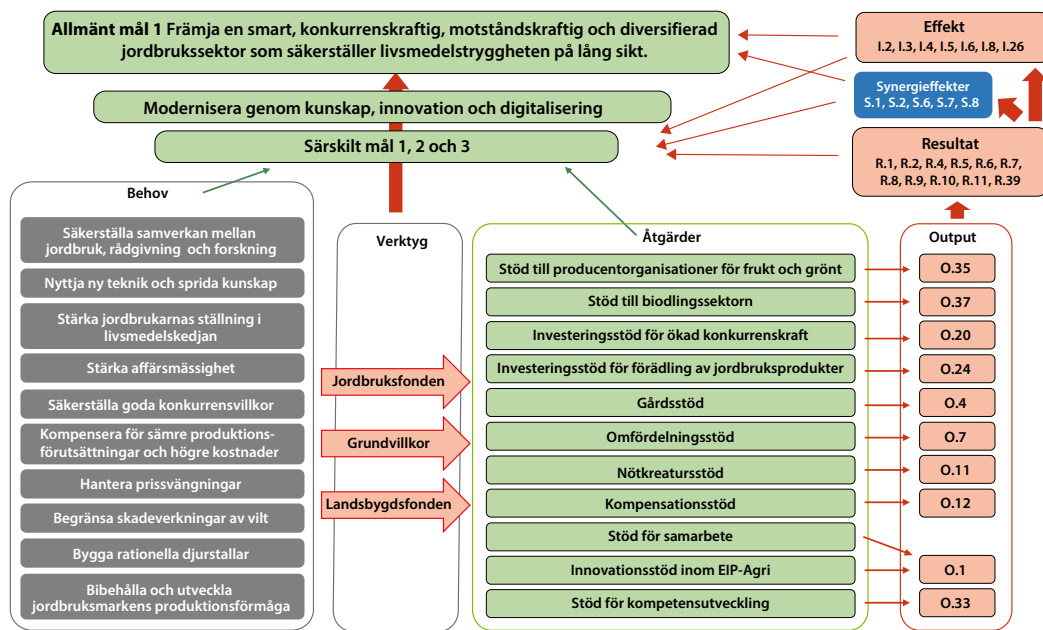
86 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027.

Tabell 8. Synergieffekter kopplade till allmänt mål 1 om stärkt konkurrenskraft och ökad djurvelfärd

Stöd-kombi-nation	Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
S.1	Ersättning för betesmarker och slätterängar	Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft (djurstallar)	Ökad biologisk mångfald genom fler betande djur och ökad produktion	Hos stödmottagaren och på lokal nivå	Förstärkande
S.2	Ersättning för djurvelfärd och nötkreaturstöd	Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft (djurstallar)	Ökad konkurrenskraft och ökad djurvelfärd, ökad biologisk mångfald	Ökad konkurrenskraft och djurvelfärd hos lantbrukaren, ökad biologisk mångfald på lokal nivå och på sikt landsbygdsutveckling på regional nivå	Förstärkande, men mer begränsad än under landsbygdsprogrammet
S.6	Kompensationsstöd	Ersättning för betesmarker och slätterängar	(Viss) ökad produktion och fler (betande) djur, ökad biologisk mångfald	Stärkt ekonomi och produktion hos stödmottagaren och ökad biologisk mångfald på lokal och regional nivå (i landskapet)	Förstärkande
S.7	Startstöd och stöd för unga jordbrukare	Investeringsstöd ⁸⁷	Ökad konkurrenskraft och robusta företag	Hos stödmottagaren i första hand, på längre sikt på regional nivå i form av landsbygdsutveckling tack vare fler robusta lantbruksföretag	Förstärkande
S.8	Stöd till kompetensutveckling och samarbete	Övriga stöd	Ökad konkurrenskraft, ökad biologisk mångfald och andra miljömässiga synergieffekter samt landsbygdsutveckling	På samtliga nivåer, men framför allt hos lantbruksföretagen	Förstärkande

Synergieffekterna som presenterades i [tabell 8](#) redovisas nedan i [figur 2](#) som är vårt förslag på en uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 1. Vår bedömning är att synergieffekterna uppstår mellan resultat och effekt. I [figur 2](#) visas de i en blå ruta och de möjliga synergieffekterna har fått förkortningarna S.1–S.8. I figuren står O för *outputindikator*, R för *resultatindikator*, I för *effektindikator* (impact på engelska, därför bokstaven I) och S för *synergieffekt*. Detta är indikatorer som används för att följa upp och rapportera resultat till EU-kommissionen, men vi går inte djupare in på dem i denna rapport.

87 Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft respektive investeringsstöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruksverksamhet.

Figur 2. Förslag på uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 1

4.3.2 Synergieffekter som kan kopplas till allmänt mål 2

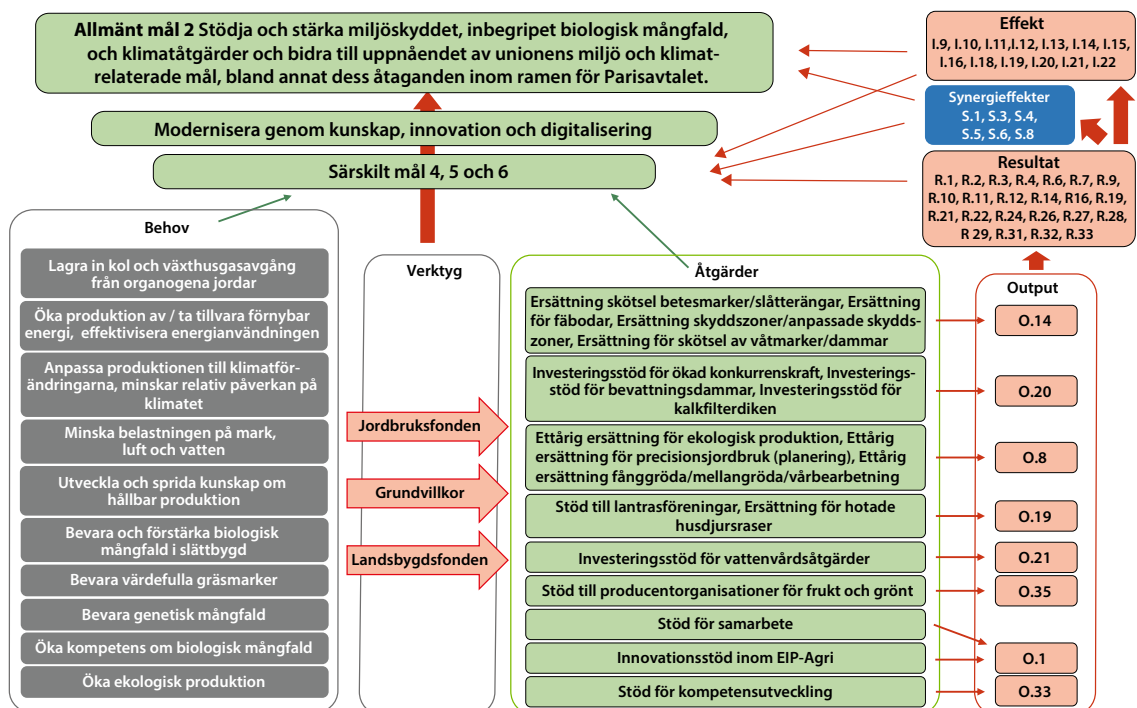
I [tabell 9](#) nedan presenteras de möjliga synergieffekter som kan uppstå mellan två stöd som antingen båda finns inom allmänt mål 2, eller där ett av stöden finns inom allmänt mål 2 och det andra inom något av de andra allmänna målen. Tabellen sammanfattar de synergieffekter som är relevanta för allmänt mål 2 och som beskrivits tidigare i avsnitt [4.2.1–4.2.9](#).

Tabell 9. Synergieffekter kopplade till allmänt mål 2 om miljö- och klimatåtgärder

Stöd-kombi-nation	Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
S.1	Ersättning för betesmarker och slätterängar	Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft (djurstallar)	Ökad biologisk mångfald genom fler betande djur och ökad produktion	Hos stödmottagaren och på lokal nivå	Förstärkande
S.3	Stöd för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar	Ersättning för betesmarker och slätterängar	Ökad biologisk mångfald	Hos stödmottagaren och på lokal nivå	Förstärkande, men mer begränsad än under landsbygdsprogrammet
S.4	Ersättning för betesmarker och slätterängar	Ersättning för djurvelfärd	Ökad produktion och konkurrenskraft, ökad biologisk mångfald	Hos stödmottagaren	Förstärkande
S.5	Ersättning för ekologisk produktion	Ersättning för betesmarker och slätterängar	Ökad ekologisk produktion, ökad biologisk mångfald	Hos stödmottagaren, lokalt och regionalt	Förstärkande

Stöd-kombi-nation	Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
S.6	Kompen-sationsstöd	Ersättning för betesmarker och slätterängar	(Viss) ökad produktion och fler (betande) djur, ökad biologisk mångfald	Stärkt ekonomi och produktion hos stödmottagaren och ökad biologisk mångfald på lokal och regional nivå (i landskapet)	Förstärkande
S.8	Stöd till kompetens-utveckling och samarbete	Övriga stöd	Ökad konkurrenskraft, ökad biologisk mångfald och andra miljömässiga synergieffekter samt landsbygdsutveckling	På samtliga nivåer, men framför allt hos lantbruksföretagen	Förstärkande

Synergieffekterna som presenterades i [tabell 9](#) redovisas nedan i [figur 3](#) som är vårt förslag på en uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 2. Vår bedömning är att synergieffekterna uppstår mellan resultat och effekt. I [figur 3](#) visas de i en blå ruta och de möjliga synergieffekterna har fått förkortningarna S.1–S.8. I figuren står O för *outputindikator*, R för *resultatindikator*, I för *effektindikator* (impact på engelska, därför bokstaven I) och S för *synergieffekt*. Detta är indikatorer som används för att följa upp och rapportera resultat till EU-kommissionen, men vi går inte djupare in på dem i denna rapport.

Figur 3. Förslag på uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 2

4.3.3 Synergieffekter som kan kopplas till allmänt mål 3

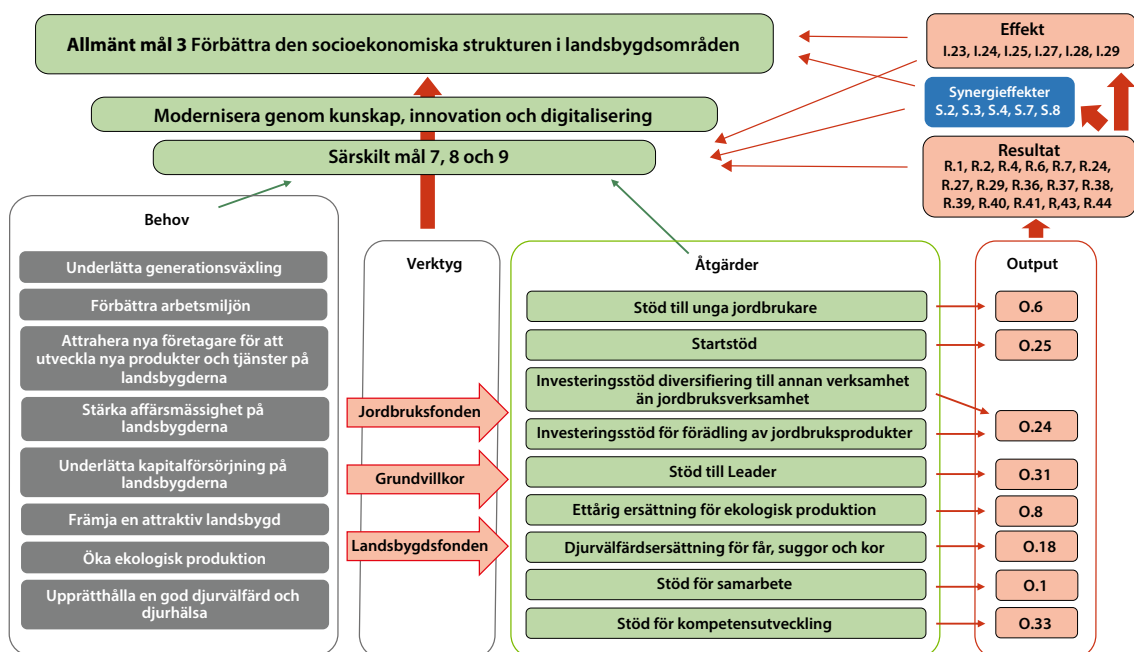
I [tabell 10](#) nedan presenteras de möjliga synergieffekter som kan uppstå mellan två stöd som antingen båda finns inom allmänt mål 3, eller där ett av stöden finns inom allmänt mål 3 och det andra inom något av de andra allmänna målen. Tabellen sammanfattar de synergieffekter som är relevanta för allmänt mål 3 och som beskrivits tidigare i avsnitt [4.2.1–4.2.9](#).

Tabell 10. Synergieffekter kopplade till allmänt mål 3 om landsbygdsutveckling

Stöd-kombi-nation	Stöd 1	Stöd 2	Synergieffekt	På vilken nivå uppstår synergieffekten?	Är synergieffekten förstärkande eller hämmande?
S.2	Ersättning för djurvelfärd och nötkreaturstöd	Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft (djurstallar)	Ökad konkurrenskraft och ökad djurvelfärd (ekonomisk) Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Ökad konkurrenskraft och djurvelfärd hos lantbrukaren, ökad biologisk mångfald på lokal nivå och på sikt landsbygdsutveckling på regional nivå	Förstärkande, men mer begränsad än under landsbygdsprogrammet
S.3	Stöd för att anlägga och restaurera våtmarker och dammar	Ersättning för betesmarker och slåtterängar	Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren och på lokal nivå	Förstärkande, men mer begränsad än under landsbygdsprogrammet
S.4	Ersättning för betesmarker och slåtterängar	Ersättning för djurvelfärd	Ökad produktion och konkurrenskraft (ekonomiskt) Ökad biologisk mångfald (miljömässig)	Hos stödmottagaren	Förstärkande
S.7	Startstöd och stöd för unga jordbrukare	Investeringsstöd ⁸⁸	Ökad konkurrenskraft och robusta företag (ekonomiskt)	Hos stödmottagaren i första hand, på längre sikt på regional nivå i form av landsbygdsutveckling tack vare fler robusta lantbruksföretag	Förstärkande
S.8	Stöd till kompetensutveckling och samarbete	Övriga stöd	Ökad konkurrenskraft (ekonomiskt) Ökad biologisk mångfald och andra miljömässiga synergieffekter samt landsbygdsutveckling	På samtliga nivåer, men framför allt hos lantbruksföretagen	Förstärkande

Synergieffekterna som presenterades i [tabell 10](#) redovisas nedan i [figur 4](#) som är vårt förslag på en uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 3. Vår bedömning är att synergieffekterna uppstår mellan resultat och effekt. I [figur 4](#) visas de i en blå ruta och de möjliga synergieffekterna har fått förkortningarna S.1–S.8. I figuren står O för *outputindikator*, R för *resultatindikator*, I för *effektindikator* (impact på engelska, därför bokstaven I) och S för *synergieffekt*. Detta är indikatorer som används för att följa upp och rapportera resultat till EU-kommissionen, men vi går inte djupare in på dem i denna rapport.

88 Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft respektive investeringsstöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruksverksamhet.

Figur 4. Förslag på uppdaterad interventionslogik för allmänt mål 3

4.4 Förutsättningar för att synergieffekter ska uppstå

I den här delen presenterar och diskuterar vi ytterligare resultat som är av relevans för förståelsen för de identifierade möjliga synergieffekterna. Fokus för denna del av rapporten är att besvara frågeställning 5: *Vilka förändringar kan göras i den strategiska planen för att Jordbruksverket ska styra bättre mot önskade synergier och bort från oönskade synergier?*

Inledningsvis diskuterar vi huruvida delar av det tvärgående målet i den strategiska planen, som ökad digitalisering och förstärkt kunskapssystem, ses som mål i sig själva eller som medel för att uppnå eventuella synergieffekter.

4.4.1 Digitalisering och ett stärkt kunskapssystem – både mål och medel

Vår bedömning är att det tvärgående målet om ett stärkt kunskapssystem och digitalisering, och de tre stöden kopplade till målet, både bör ses som ett mål i sig och som medel för att generera och ta vara på möjliga synergieffekter. Den bedömningen gör vi utifrån den föreliggande utvärderingen samt den parallellt pågående utvärderingen av den strategiska planens bidrag till AKIS⁸⁹.

I utvärderingen av synergieffekter i den strategiska planen har två av de tre stöd som ska bidra till digitalisering och ett stärkt kunskapssystem diskuterats som medel för att generera, eller ta vara på fler möjliga synergieffekter. Det

89 Agricultural Knowledge and Innovation Systems (AKIS), är ett samlingsbegrepp för olika nätverk och system av aktörer som arbetar med att främja kunskap och innovation inom lantbruket.

gäller dels **stöd till samarbete** som kan leda till en ökad kompetens och kunskap hos aktörer inom jordbruket genom samverkan mellan lantbrukare och andra i relevanta aktörer som LRF, länsstyrelser, kommuner, regioner, akademi samt teknikkonsulter och företag från andra branscher. Dels gäller det **stöd till kompetensutveckling** inom vilket både rådgivning och andra kompetensutvecklande insatser som seminarier, kurser och fältvandringar beskrivs kunna leda till fler synergieffekter.

Parallellt med denna utvärdering genomför vi på Sweco på uppdrag av Jordbruksverket också en utvärdering av den strategiska planens bidrag till AKIS. Utvärderingen inkluderar insatser finansierade av de tre stöden *stöd till samverkan*, *stöd till kompetensutveckling* och *innovationsstödet EIP-Agri*. Utvärderingen kommer att färdigställas och rapporten publiceras under våren 2025 men tidiga slutsatser visar att just samverkan och utbyte av erfarenheter via exempelvis fältvandringar har stor effekt både på hur lantbrukare tar till sig kunskap och på beslut om att genomföra vissa investeringar på gården.⁹⁰ Detta har också diskuterats under workshopar i utvärderingen av synergieffekter, med konkreta exempel på hur markägare och lantbrukare efter en fältvandring konsulterat rådgivare för att genomföra en vattenvårdsåtgärd (se 3.2.10.1).

Preliminära resultat från utvärderingen av den strategiska planens bidrag till AKIS visar också att de tre stöden tydligt bidrar till kunskapsutveckling i sektorn och att de tillsammans med samordnande funktioner är viktiga för att nå de allmänna målen i strategiska planen.⁹¹

I både den strategiska planen och på EU-nivå i den gemensamma jordbrukspolitiken finns det tydligt identifierade behov av ett stärkt kunskapssystem i jordbrukssektorn. Behoven gäller både enskilda allmänna och särskilda mål samt en kombination av målen, och åtgärderna inom det tvärgående målet kan ses som viktiga för att generera kunskap och kompetens om hur samtliga tre allmänna mål nås.

Därför bedömer vi att det tvärgående målet om ett stärkt kunskapssystem och digitalisering, och de tre stöden kopplade till målet, både bör ses som ett mål i sig och som medel för att generera och ta vara på möjliga synergieffekter.

4.4.2 De flesta synergieffekterna är troligtvis oavsiktliga

European Evaluation Helpdesk for the CAP beskriver hur de förstår synergieffekter och utvärdering av desamma och använder begrepp som vi använder i denna utvärdering. Utöver begrepp som *förstärkande* och *hämmande* återkommer också begreppen *avsiktliga* och *oavsiktliga*. Det finns därmed en idé

90 Adenfeldt, M., Stafström, V. & Svensson, F. (2025) Utvärdering av den strategiska planens bidrag till lantbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS). Utvärderingsrapport 2025:2. Jordbruksverket.

91 Adenfeldt, M., Stafström, V. & Svensson, F. (2025) Utvärdering av den strategiska planens bidrag till lantbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS). Utvärderingsrapport 2025:2. Jordbruksverket.

om att synergieffekter kan vara något som uppstår av sig självt, eller något som är en konsekvens av proaktivt arbete och planering.

Utvärderingen har inte haft som huvudsakligt fokus att studera om eller på vilka sätt det funnits en aktiv planering för att uppnå synergieffekter i landsbygdsprogrammet eller den strategiska planen. Vi har dock lyft frågan i intervjuer och workshoppar och redogör här för den diskussionen.

Vår bedömning utifrån resultaten i denna utvärdering är att möjligheten att skapa avsiktliga synergieffekter verkar begränsas till enskilda handläggares och rådgivares arbete och planering. Det tycks saknas ett mer övergripande strategiskt arbete på departementsnivå och hos förvaltande och handläggande myndigheter.

I intervjuer och workshoppar har det överlag framkommit att det funnits relativt lite strategiskt arbete för att styra mot synergieffekter. En del experter beskriver att länsstyrelsen som handläggande myndighet inte har möjlighet att styra aktivt mot synergieffekter. Det beror bland annat på att länsstyrelsen främst lägger vikt vid att säkerställa att kraven uppfylls. Det finns sällan tid och resurser att arbeta proaktivt och planera utifrån möjliga synergieffekter, varken hos enskilda stödsökande eller på en mer aggregerad nivå.

I samtalen med experterna beskrivs också att rådgivare inte alltid besitter tillräcklig kompetens för att kunna planera för synergieffekter hos stödmottagarna. Samtidigt framkommer i workshopparna exempel på när enskilda rådgivare har stöttat presumtiva stödmottagare utifrån avsikten att synergieffekter kan uppstå mellan specifika stöd. Ett exempel på avsiktligt arbete för att skapa synergieffekter är fältvandringar kopplade till våtmarker. Fältvandringarna har lett till att markägare därefter ansökt om stöd för att anlägga en fosfordamm.

Några av de konsulterade experterna menar även att det saknas en diskussion om synergieffekter mellan Jordbruksverket och de handläggande myndigheterna. Myndigheterna har fullt upp med att förvalta stöden och experterna menar att det saknas incitament att styra mot synergieffekter. En del av experterna i den här utvärderingen menar även att inte heller Regeringskansliet bedriver ett sådant proaktivt arbete.

4.4.3 Fler stödmottagare och fler insatser ökar troligtvis möjligheten till synergieffekter

Vi menar att det är rimligt att anta att förutsättningarna för synergieffekter har minskat i den strategiska planen jämfört med i landsbygdsprogrammet, åtminstone inom temaområdet landsbygdsutveckling. Utvärderingen har visat att många parallella insatser hos flera stödmottagare troligtvis ökar chanserna att synergieffekter uppstår. I den strategiska planen har stödnivåerna ökat men antalet stödmottagare minskat.

I utvärderingen har det framkommit att många parallella insatser hos ett flertal stödmottagare troligtvis ökar chanserna att synergieffekter uppstår. Framför allt gäller det på regional nivå inom temaområdet landsbygdsutveckling, men även på lokal och regional nivå för temaområdet biologisk mångfald.

Flera av de experter som ingått i utvärderingen framhåller att det är svårt att utvärdera effekter av enskilda stöd och ersättningar, framför allt kopplat till landsbygdsutveckling. Däremot menar experterna att det finns möjlighet att en viss uppsättning av stöd och insatser leder till gemensamma effekter. En del av dessa effekter är troligtvis synergieffekter eftersom det är först när två eller flera stöd kombineras som det går att identifiera dessa ytterligare effekter, det vill säga synergieffekter.

Landsbygdsutveckling är således extra beroende av att en samverkan mellan stöd och ersättningar finns. Enligt experterna måste det finnas viss infrastruktur på plats för att landsbygdsutveckling på lokal och regional nivå ska kunna uppstå. Om en enskild verksamhet får stöd för att genomföra en insats bidrar den troligtvis inte till landsbygdsutveckling. Om däremot flera aktörer inom samma område får insatser kan de tillsammans generera effekter på landsbygdsutveckling på lokal och regional nivå. Experterna i utvärderingen menar att samma logik borde gälla för synergieffekterna – att det är först när det finns en viss mängd stödmottagare som dessa har förutsättningar att uppstå.

4.4.4 Tajming, kunskap och förutsättningar är viktiga för att synergieffekter ska uppstå

Vi bedömer att synergieffekter har större chans att uppstå om stöden ges i rätt tid, sett till både omvärldsfaktorer och vilka stöd som utdelas nära varandra i tid och rum. Det krävs således stor kunskap om hur stöd interagerar och vilka förutsättningar stödmottagare har om man vill optimera möjligheter för synergieffekter att uppstå. Vi ser även att en viss mottagarkapacitet krävs för att resultat och effekter ska uppstå.

Utvärderingen har visat att det finns flera exempel på möjliga synergieffekter där korrelationen mellan stöden och ersättningarna är stark. Det är alltså många gånger en hög andel av de stödsökande som beviljas det ena stödet eller ersättningen som också beviljas det andra.

Huruvida de möjliga synergieffekterna faktiskt uppstår i praktiken beror dock på fler aspekter. Enligt de konsulterade experterna är det till stor del en fråga om tajming och förutsättningar.

För att resultat och effekter ska uppstå krävs en viss mottagarkapacitet. Som exempel nämns att två kommuner kan ha helt olika förutsättningar att generera resultat från samma stöd. Det kan till exempel handla om olika strategiska, organisatoriska och personella förutsättningar. För att synergieffekter ska uppstå krävs att resultat från olika stöd eller stödmottagare interagerar. Frågan

om mottagarkapacitet och förutsättningar blir därmed ännu viktigare kopplat till synergieffekter.

Även tidsaspekten, eller tajmingen, är relevant. Det gäller både tajming mellan specifika stöd och tajming på systemnivå kopplat till vissa omvärldsfaktorer.

För att synergieffekter mellan två stöd ska uppstå kan det krävas att stöden genererar resultat i en viss följd, eller att insatserna sker nära varandra i tid och rum. Till exempel behöver en kompetenshöjande insats ske före en specifik investering för att dessa tillsammans ska ha möjlighet att generera synergieffekter. Möjligheterna till god tajming och proaktivitet i planeringen av stödsinsatser kan främjas genom att höja medvetenheten om olika stöds existens och möjliga synergieffekter hos både potentiella stödmottagare, rådgivare och handläggande myndigheter.

På systemnivå kan det handla om att tajma utbetalning av stöd och ersättningar med faktorer som påverkar stödmottagarnas förutsättningar. I intervjuerna framkommer att det skulle finnas bättre förutsättningar för synergieffekter om det fanns en ökad flexibilitet att betala ut stöd och ersättningar i situationer när behoven hos stödmottagarna är extra stora, som i tider av till exempel torka eller sänkta mjölkpriser. Resultaten och effekterna per utbetalad krona blir troligtvis större om stöden och ersättningarna betalas ut när de behövs som mest, enligt experterna. Därmed finns det skäl att anta att även de möjliga synergieffekterna mellan stöden blir större om utbetalningarna sker när de behövs som mest. Enligt experterna finns det idag liten flexibilitet i systemen för att tajma utbetalningarna utifrån sådana omvärldsfaktorer.

För att avsiktligt planera för synergieffekter behövs med andra ord stor kunskap. Som vi tidigare nämnt behövs specifik kunskap om stöden och de områden inom vilka dessa verkar. Men det krävs även kunskap om stödmottagarnas förutsättningar och hur tajming på olika nivåer påverkar interaktionen mellan olika stöd.

4.4.5 Synergieffekter kan uppstå med åtgärder utanför den strategiska planen

Vi menar att det är viktigt att komma ihåg att synergieffekter kan uppstå med stöd som ligger utanför den strategiska planen. I utvärderingen har det framkommit att det finns ett visst strategiskt arbete kring synergieffekter hos enskilda myndigheter som handlägger närliggande stöd, men det verkar saknas ett myndighetsövergripande sådant arbete.

Stöden och ersättningarna inom landsbygdsprogrammet och den strategiska planen kan självklart även interagera med stöd och ersättningar som administrativt delas in under andra program. De synergieffekter som har möjlighet att uppstå är därmed inte begränsade till de stöd och ersättningar som varit fokus för den här utvärderingen.

Flera av de stöd som tidigare låg i landsbygdsprogrammet, så som bredbandsstödet och restaurering av betesmarker, sorteras idag in under andra program än den strategiska planen. Det som har ändrats är främst organisationsgränserna och inte stöden i sig. Det innebär att synergieffekter som hade möjlighet att uppstå i landsbygdsprogrammet troligtvis fortfarande kan göra det, även om de förvaltande och handläggande myndigheterna har ändrats.

Stöden och ersättningarna befinner sig i en kontext, eller ett stödsystem, som involverar många aktörer och ersättningsformer. Regionernas 1:1-medel, Regionalfonden, Klimatklivet, vissa av Vinnovas satsningar och regionernas satsningar på smart specialisering är exempel på andra relevanta stöd och ersättningar där det troligtvis finns möjlighet att synergieffekter kan uppstå.⁹²

I våra konsultationer med experter för den här utvärderingen framkommer att det finns ett visst strategiskt arbete kopplat till synergieffekter hos vissa myndigheter som förvaltar närliggande stöd och ersättningar. Tillväxtverket har till exempel synergieffekter i åtanke när de planerar och handlägger stöd. Däremot verkar det saknas ett myndighetsövergripande strategiskt arbete som inkluderar möjliga synergieffekter.

4.4.6 Mer fokus på konkurrenskraft och ekonomi än på landsbygdsutveckling och miljö

Under utvärderingen har workshopdeltagare och intervjupersoner lyft att miljö och klimat liksom landsbygdsutveckling fått mindre utrymme i stöden inom den strategiska planen jämfört med landsbygdsprogrammet.

I landsbygdsprogrammet fanns stöd som syftade till och möjliggjorde investeringar i småskalig infrastruktur, utveckling för att främja lokal utveckling och service på landsbygden liksom kommersiell service. Enligt deltagarna saknas motsvarigheter i den strategiska planen. Exempelvis kan investeringsstöd för diversifiering (till annan verksamhet än jordbruksverksamhet) endast sökas av jordbruksföretag och därtill närstående företag. Det utesluter därmed exempelvis servicebutiker och lokala handlare som kunde söka investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet.

92 Tillväxtverket (2024): Uppföljning av den sammanhållna svenska landsbygdspolitiken – fördjupad rapport 2024. Uppdrag inom ramen för regeringens proposition om en sammanhållen landsbygdspolitik för Sveriges landsbygder N2018/04123. I denna skriver Tillväxtverket bland annat följande vilket i viss utsträckning skulle kunna sägas indikera att det finns en potential att synergieffekter kan uppstå: "Vissa satsningar har gjorts för att främja innovationsförmågan hos företag på landsbygden men inom ramen för landsbygdspolitiken främst riktat mot jordbrukssektorn och livsmedelssektorerna. Det finns dock satsningar inom även ERUF, nationell innovationspolitik (stöd och program som Vinnova hanterar) och regionernas satsningar inom Smart Specialisering som även stärker innovationsförmågan och innovationer i företag i landsbygderna. Innovationsförmåga uttrycks i den parlamentariska utredningen som något som bygger på många samverkande faktorer där landsbygdspolitiken även har som ambition att stärka utbildningsnivåerna i landsbygderna, utveckla företagstjänster och det kommunala näringslivsarbetet, och utveckla digitalisering och digital infrastruktur." (s. 73).

Experternas uppfattning är att även miljö- och klimatstöden har minskat till antal och omfattning. Investeringsstöden under allmänt mål 2 för miljö- och klimat är begränsade till bevattningsdammar, vattenvårdsåtgärder och kalkfilterdiken samt en av stödiriktningarna (minskad ammoniakavgång) inom ökad konkurrenskraft. Fler miljöinriktade investeringar är dock möjliga under investeringsstödet för ökad konkurrenskraft, så som energiskog och täckdikning. Flera workshopdeltagare menar dock att poängsättningen i bedömningen av ansökningar för investeringsstödet för ökad konkurrenskraft i högre utsträckning (än under landsbygdsprogrammet) tar hänsyn främst till ekonomiska aspekter.⁹³ De menar att detta föranleder en risk för en urvattning av incitament att genomföra investeringar som i första hand har positiva effekter på miljö och djurvälstånd. Det innebär också att synergieffekter som kan gynna miljö och djurvälstånd hindras från att uppstå.

Fokus i den strategiska planen upplevs av workshopdeltagarna och intervjupersonerna alltså i första hand vara produktionsinriktat, på bekostnad av prioritering av miljö- och landsbygdsutveckling.

4.4.7 Krav och administrativt krångel riskerar att hämma förutsättningarna för synergieffekter

När ansökningsförfarandet är krångligt finns det risk att lantbrukare avstår från att söka stöd. Färre ansökningar innebär färre genomförda investeringar och projekt som i sin tur leder till färre synergieffekter.

Under workshopparna och i intervjuer återkommer reflektioner kring att utformningen av stödkraven samt krångel och administrativ börda i ansökningsprocessen möjligtvis hämmar möjliga synergieffekter.

Inför den strategiska planen har Regeringskansliet och Jordbruksverket försökt minska den administrativa bördan. Detta har gjorts genom ett minskat antal stöd och förenklade stödvillkor, vilket beskrivs skapa förutsättningar för effektivare handläggnings- och ansökningsprocesser för såväl stödmyndigheter som för stödmottagare. Bland annat har de femåriga åtagandena för stöd och ersättningar tagits bort i strävan efter en högre samstämmighet med stödmottagarnas förutsättningar.⁹⁴

Under 2023–2024 har en processutvärdering av den strategiska planen genomförts i syfte att utvärdera genomslaget av dessa förenklingar. I en av tre av

93 EU-kommissionen har gjort en taktisk kursändring i upplägget för den strategiska planen jämfört med landsbygdsprogrammet. Numera ska urvalskriterierna säkerställa en inriktning av stödet i den strategiska planen i enlighet med interventionernas syfte. Denna nya inriktning är snävare och samtidigt mer målfokuserad än i landsbygdsprogrammet. I landsbygdsprogrammet skulle urvalskriterierna styra mot prioriteringar för generell landsbygdsutveckling. Den nya kursändringen framgår av skrivningar om syftet med urvalskriterierna för stöden i den strategiska planen (artikel 79 i EU-förordningen 2021/2115).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R2115>

94 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027.

rapporterna som utvärderingen resulterade i konstaterar utvärderarna att det på flera områden krävs fler insatser för att minska den administrativa bördan och förbättra vägledningen till stödmyndigheterna. För jordbrukarstöden beskrivs bördan vara i princip oförändrad och för projekt- och investeringsstöden krävs fortsatt många kompletteringar av ansökningar trots förenklade och tydligare krav.⁹⁵ Att ansökningsprocessen för framför allt projekt- och investeringsstöd är krävande och svår konstateras även i tidigare nämnda processutvärdering. Det vittnar även våra workshopdeltagare om. De lyfte att många, för att inte säga de flesta, lantbruksföretag behöver använda sig av rådgivning eller konsulter i ansökningsförförandet.

Ett exempel som nämns som komplicerat är ansökningsprocessen för ersättningen för extra djuromsorg för får. Workshopdeltagare menar att ansökningsprocessen är så pass omfattande att det för lantbrukare med ett mindre antal får inte lönar sig att söka ersättning. Ersättningsbeloppet överstiger då knappt den nedlagda tiden för ansökan.

Workshopdeltagarna menar att dessa svårigheter kan leda till att vissa lantbrukare helt avstår från att söka stöden. Det gäller framför allt projekt- och investeringsstöd där valet att avstå att söka stöd i förlängningen leder till färre genomförda investeringar och projekt. Det leder i sin tur till färre synergieffekter. En annan risk med en krånglig ansökningsprocess är att stöd i förlängningen i högre grad ges till stödmottagare som är mer vana än de stödmottagare som kanske är i störst behov av stöden, men som saknar erfarenhet av att skriva ansökningar.

4.5 Rekommendationer

I detta avsnitt presenterar vi våra rekommendationer till Jordbruksverket och Regeringskansliet.

4.5.1 Se över förutsättningarna att öka nyttan av startstödet och investeringsstöden för vattenvårdsåtgärder samt ett nytt vallodlingsstöd

Vi rekommenderar Jordbruksverket och Regeringskansliet att följa upp vallodlingsstödet, startstödet och investeringsstöden för vattenvårdsåtgärder och undersöka förutsättningarna för att öka nyttan av dessa. Uppföljningen bör dock inte begränsas till dessa stöd utan även identifiera andra åtgärder med potential för ökad nytta.

⁹⁵ Fägerlind m.fl. (2023). Administrativ börda och Jordbruksverkets vägledning till stödmyndigheter. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027. Utvärderingsrapport 2024:1. Jordbruksverket.

Vi har identifierat några specifika stöd som bör ses över för att de bättre ska kunna bidra till att synergieffekter genereras av dem.

Det första är stödet till vallodling. Utvärderingens experter beskriver vallodling som en förutsättning för att generera långsiktiga miljö- och klimateffekter i odlingslandskapet. Uppföljningar av vallodlingsstödet i landsbygdsprogrammet visar att kraven för vallodlingsstödet då var utformade på ett sätt som gjorde att stödet inte gav den effekt som var avsedd (se tidigare diskussion i [4.2.9](#)).

Det andra stödet vars förutsättningar bör ses över är startstödet. Vår utvärdering visar att startstödet har potential att skapa förstärkande synergieffekter men att detta inte sker på ett optimalt sätt idag. Startstödet kommer idag relativt få företagare till nytta och en grupp företagare som är i behov av stödet riskerar att gå miste om det. Samtidigt finns det ett stöd till unga jordbrukare som beviljas betydligt fler stödmottagare än startstödet och som kan innebära ett högre totalt stödbelopp än startstödet (beroende på jordbruksarealens storlek). Stödet för unga beviljas dock endast unga med jordbruksmark, vilket minskar möjligheten för jordbruksföretag utan (större antal hektar) jordbruksmark och erhålla ett stödbelopp som motsvarar startstödet (se tidigare diskussion i [avsnitt 4.2.4](#)).

Det tredje kategorin stöd som bör ses över gäller anläggning och skötsel av våtmarker. De nuvarande stödkraven för anläggning och skötsel av våtmarker hindrar jordbrukare att ta vatten vid torka (se tidigare diskussion i [avsnitt 4.2.3](#)). Även om detta är positivt ur ett miljöperspektiv kan det enligt workshopdeltagare riskera att incitamenten för att anlägga en våtmark sänks ytterligare. I de fall en lantbrukare eller markägare behöver kunna ta vatten vid torka, kommer hen därmed antagligen välja att anlägga en bevattningsdamm snarare än en våtmark. Detta trots att ersättningen för våtmarker är högre (100 procent av stödbeloppsgrundande kostnader) än för bevattningsdammar (30 procent av stödbeloppsgrundande kostnader).

4.5.2 Underlätta ansökningsförfarandet för oerfarna stödsökare och se över den administrativa bördan

Vi rekommenderar att man ser över hur den administrativa bördan för såväl handläggare som stödmottagare kan minskas. Se också över hur krav i ansökningsprocesserna kan förenklas så att även oerfarna aktörer kan söka stöden.

Vår utvärdering visar att det finns administrativa krav som kan innebära att presumtiva stödmottagare inte ansöker om stöd och ersättningar.

De förenklingar och den minskning av antalet stöd som genomfördes inför den strategiska planen bedöms hittills ha haft en begränsad påverkan på den administrativa bördan för såväl handläggare som stödmottagare.

Det framkommer även att systemet tycks gynna aktörer med erfarenhet av ansökningsprocesser och med resurser att anlita konsulter. Därför rekommenderar vi att se över om, och hur administrativa krav kan förenklas för att underlätta för oerfarna stödmottagare.

4.5.3 Se över effekterna av höjda stödbelopp och urvalskriteriers utformning

Vi rekommenderar att det genomförs en konsekvensanalys av vilka effekter som höjda stödbelopp till färre stödmottagare ger för livsmedelsberedskap och mångfald av lantbruk i olika storlek i landet.

Stödbeloppen har höjts i den strategiska planen. Enligt experterna innebär detta att större belopp inom projekt- och investeringsstöden tillfaller ett mindre antal aktörer. Experterna uttrycker också att det finns en risk att urvalskriteriernas utformning gynnar aktörer med större ekonomiska resurser. På längre sikt kan det innebära att ett mindre antal (ofta stora) aktörer inkluderas i strukturuomvandlingen medan övriga (ofta små) aktörer lämnas utanför. Detta kan innebära en negativ utveckling för beredskap och mångfald i lantbruket.

Därför lämnar vi rekommendationen att genomföra en konsekvensanalys av effekterna av höjda stödbelopp utifrån perspektiven strukturuomvandling och beredskap.

4.5.4 Undersök om lägre stödbelopp till fler mottagare skulle öka de totala synergieffekterna

Vi rekommenderar att man undersöker om lägre stödbelopp till fler mottagare ökar de totala synergieffekterna. Därtill bör en utredning genomföras om huruvida värdet av de totala synergieffekterna överstiger den eventuellt ökade administrativa kostnaden.

Vår utvärdering har visat att en mångfald av stödmottagare ökar möjligheterna till synergieffekter på lokal och regional nivå. Detta gäller framförallt för landsbygdsutveckling, men även i viss mån för biologisk mångfald. I den strategiska planen är det ökat fokus på att stärka lantbruksföretagets ekonomi och påskynda en strukturuomvandling till större gårdar, genom att ge högre stöd till färre mottagare.

Att ge högre stödbelopp till färre skapar troligtvis en effektivare stödhandläggning. Givet att den totala budgeten bibehålls, är det dock önskvärt att göra en utredning för att se om utökade möjligheter till positiva synergieffekter från en mångfald av stödmottagare överstiger en ökad kostnad av handläggning och en minskad ekonomisk effekt på stödmottagarnivå.

4.5.5 Följ upp om och hur urvalskriterier och poängsättning hämmar effekter och synergieffekter inom landsbygdsutveckling samt miljö och klimat

Vi rekommenderar Jordbruksverket att se över hur urvalskriterierna för investeringsstöd för ökad konkurrenskraft reflekterar de allmänna målen för landsbygdsutveckling samt miljö och klimat i syfte att öka möjligheter för synergieffekter.

I utvärderingen har det framkommit att den strategiska planen i högre grad än landsbygdsprogrammet prioriterar ökad produktion och konkurrenskraft. Våra tillfrågade experter menar att detta delvis sker på bekostnad av åtgärder för miljö och klimat samt landsbygdsutveckling.

Experterna anser att de nuvarande urvalskriterierna i hög utsträckning endast tar hänsyn till ekonomiska faktorer, sådana relaterade till de allmänna och särskilda målen för ökad konkurrenskraft (se diskussion i [avsnitt 4.4.6](#)). Jordbruksverket bör därför se över hur urvalskriterierna och poängsättningen av ansökningar till investeringsstödet för ökad konkurrenskraft faktiskt reflekterar de allmänna och särskilda målen för miljö och klimat respektive landsbygdsutveckling.

Detta bör göras i syfte att följa upp i vilken utsträckning som nuvarande åtgärder främjar investeringar som i första hand gynnar effekter och synergieffekter för annat än ökad produktion och konkurrenskraft.

4.5.6 Stärk den strategiska styrningen mot synergieffekter och se över möjligheten att den sker myndighetsövergripande

Vi rekommenderar att stärka en strategisk styrning mot synergieffekter. En sådan styrning bör ske myndighetsövergripande för att öka möjligheten att synergieffekter faktiskt uppstår, både mellan stöd i den strategiska planen och mellan stöd i den strategiska planen och stöd i program utanför den strategiska planen.

Vår utvärdering har visat att det tycks saknas hög grad av strategiskt arbete för att främja synergieffekter (se till exempel [avsnitt 4.4.5](#)). Troligtvis är det främst de enskilda handläggarna och rådgivarna som har möjlighet att påverka huruvida relevanta stöd och ersättningar söks tillsammans av enskilda stödmottagare eller söks av närliggande aktörer med möjlighet att generera synergieffekter.

För att ge dessa handläggare och rådgivare förutsättningar att bedriva ett sådant arbete behövs mer aktiv planering för och medvetenhet kring synergieffekter på departements- och myndighetsnivå.

Den strategiska styrningen av synergieffekter bör även inkludera dialog med myndigheter som förvaltar och handlägger andra relevanta stöd och ersättningar mellan vilka det finns potential för synergieffekter att uppstå.

5 Referenser

Adenfelt, M., Stafström, V. & Svensson, F. (2025). Utvärdering av den strategiska planens bidrag lantbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS) Utvärderingsrapport 2025:2. Jordbruksverket.

Ekonomistyrningsverket (2024). <https://forum.esv.se/verksamhetsutveckling/effektivitet/vad-menas-med-effektivitet-i-staten/#:~:text=ESV%20definierar%20effektivitet%20som%20en,kvaliteten%20%C3%B6kar%20till%20samma%20kostnad>. Hämtad 2024-10-21

European Commission – Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit E.4 (2016): *Guidelines: Assessment of RDP results: how to prepare for reporting on evaluation in 2017*, Bryssel.

Fägerlind m.fl. (2023). *Administrativ börda och Jordbruksverkets vägledning till stödmyndigheter. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*. Utvärderingsrapport 2024:1. Jordbruksverket.

Fägerlind m.fl. (2024). *Stödets och ersättningsarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*. Utvärderingsrapport 2024:8. Jordbruksverket.

Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023). *Att ”få ut EU till köksborden”. Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020*. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket.

Hedin m.fl. (2014). (Sweco, NordRegio och Hushållningssällskapet) *Förhandsutvärdering av landsbygdsprogrammet 2014–2020*.

Hylén, H. (2021). *Miljöersättning för vallodling i landsbygdsprogrammet. En uppföljning av miljöersättning för odling av flerårig vall i slättbygd 2015–2020*. Uppföljningsrapport 2021:6. Jordbruksverket.

Jordbruksverket (2019). *Landsbygdsprogrammet 2014–2018. Resultat och förväntade effekter*.

Jordbruksverket (2024). *Stöd till kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2014–2022. En kartläggning av stödets måluppfyllelse och lärdomar av genomförandet*. Utvärderingsrapport 2024:3. Jordbruksverket.

Jordbruksverket (2024). *Startstödet*. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/nystartade-foretag-och-unga-jordbrukare/startstod>

Jordbruksverket (2024). *Stöd till unga jordbrukare*.

<https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/nystartade-foretag-och-unga-jordbrukare/stod-till-unga-jordbrukare>

Jordbruksverket (u.å.). *Strategiska planen för EU:s jordbrukspolitik 2023–2027*.

<https://jordbruksverket.se/stod/eus-politik-for-jordbruk-och-fiske/strategiska-planen--for-eus-jordbrukspolitik> [hämtad 2025-01-16].

Professional Management (2021). *Förhandsutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP, CAP) 2023–2027*. Slutrapport.

Regeringen (2014). *Uppdrag att ta fram förslag till ändring av miljöersättningar i Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken*. LI2024/01363.

<https://www.regeringen.se/contentassets/8470ce1ee1f94028ab40fe351ff1c499/uppdrag-att-ta-fram-forslag-till-andring-av-miljoersattningar-i-sveriges-strategiska-plan-for-den-gemensamma-jordbrukspolitiken.pdf>.

Hämtad 2024-11-06

Regeringen (2023). *Landsbygdsprogrammet. Sweden – Rural Development Programme (National)*, 2014SE06RDNP001

Regeringen (2023). *Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027*, 2023SE06AFSP001

6 Bilagor

Bilaga 1 – stöd i landsbygdsprogrammet

Tabell 11. Indelning av stöd inom tema 1 Hållbart företagande och konkurrenskraft

PRIORITERING 2: Jordbrukets konkurrenskraft		
Fokusområde	Stöd	Insatsgrupp
2a Ökad konkurrenskraft, omstrukturering, diversifiering inom jordbruk, trädgård, rennärning och skogsbruk	4.1 Investeringsstöd till jordbruk, trädgård och rennärning	Trädgårdsproduktion, Djurproduktion och växtodling
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Konkurrenskraft
	16.5 Stöd till samarbeten inom miljö	Miljö i skogen
2b Underlätta för unga med rätt kompetens att starta företag inom jordbruks-, trädgård- och rennärning	6.1 Startstöd	Jordbruksverksamhet, Rennäringsverksamhet, Trädgårdsverksamhet
2ab Ökad konkurrenskraft, omstrukturering, diversifiering inom jordbruk, trädgård, rennärning och skogsbruk; Underlätta för unga med rätt kompetens att starta företag inom jordbruks-, trädgård- och rennärning	2.1 Stöd till rådgivningstjänster	Ökad konkurrenskraft
	2.3 Stöd till fortbildning av rådgivare	Ökad konkurrenskraft
PRIORITERING 3: Djurvelfärd och kort livsmedelskedja		
Fokusområde	Stöd	Insatsgrupp
3a Förbättra konkurrenskraften genom kort livsmedelskedja samt bättre djurvelfärd	2.1 Stöd till rådgivningstjänster	Kort livsmedelskedja och lokala marknader Ökad djurvelfärd
	2.3 Stöd till fortbildning av rådgivare	Kort livsmedelskedja och lokala marknader Ökad djurvelfärd
	4.2 Förädlingsstöd	Försäljning direkt till butik eller restaurang Försäljning direkt till konsument Inköp av råvaror från primärproducent och försäljning direkt till konsument Inköp av råvaror och försäljning av förädlade produkter inom din lokala marknad
	14. Extra djuromsorg för får	N/A
	14. Extra djuromsorg för suggor	N/A
	14. Utökad klövhälsovård för mjölkkor	N/A
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Djurvelfärd inom jordbruket
	16.4 Stöd till samarbeten mellan aktörer inom jordbruk samt inom livsmedelskedjan	Kort livsmedelskedja och lokala marknader
	16.9 Stöd till samarbeten som främjar diversifiering och information om miljö och mat	Kort livsmedelskedja och lokala marknader

Tabell 12. Indelning av stöd inom tema 2 Grön omställning

PRIORITERING 4: Miljö i jord och skogsbruk		
Fokusområde	Stöd	Insatsgrupp
4a Återställa, bevara och förbättra den biologiska mångfalden	4.4 Miljöinvesteringar	Engångsröjning av betesmark, Stängsel mot rovdjur
	7.6 Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö	Anlägga och restaurera våtmarker och dammar för biologisk mångfald Återställa och restaurera byggnader i kulturmiljöer i renskötselområdet
	8.5 Stöd för att bevara och utveckla skogens miljövärden	N/A
	10.2 Projektstöd för lantrasföreningar	Återställa, bevara och förbättra den biologiska mångfalden
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Miljö i jordbruk
	16.9 Stöd till samarbeten som främjar diversifiering och information om miljö och mat	Miljö i jordbruk
4b Förbättra vattenförvaltningen och hanteringen av gödsel- och växtskyddsmedel	4.4 Miljöinvesteringar	Reglerbar dränering
	7.6 Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö	Anlägga och restaurera våtmarker och dammar för förbättrad vattenkvalitet Anlägga tvåstegsdiken Miljöinvestering – förbättrad vattenkvalitet
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Miljö i jordbruk
4abc Återställa, bevara och förbättra den biologiska mångfalden; Förbättra vattenförvaltningen och hanteringen av gödsel- och växtskyddsmedel; Förebygga markerosion och förbättra markskötseln	2.1 Stöd till rådgivningstjänster	Miljö och klimat
	2.3 Stöd till fortbildning av rådgivare	Miljö och klimat
	10.1 Betesmarker och slätterängar	N/A
	10.1 Fäbodan	N/A
	10.1 Hotade husdjursraser	N/A
	10.1 Minskat kväveläckage	N/A
	10.1 Restaurering av betesmarker och slätterängar	N/A
	10.1 Skötsel av våtmarker och dammar	N/A
	10.1 Skyddszoner	N/A
	10.1 Vallodling	N/A
	11.1 Omställning till ekologisk produktion	N/A
	11.2 Ersättning för ekologisk produktion	N/A
	13. Kompensationsstöd	N/A

PRIORITERING 5: Koldioxidsnål och klimattålig ekonomi		
Fokusområde	Stöd	Insatsgrupp
5b Effektivisera energianvändningen inom jordbruket	4.1 Investeringssstöd till jordbruk, trädgård och rennäring	Energieffektivisering
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Energieffektivisering
5c Främja tillgången till och användningen av energi från förnybara källor och andra förnybara biologiska resurser som inte är avsedda till livsmedel	2.1 Stöd till rådgivningstjänster	Miljö och klimat
	2.3 Stöd till fortbildning av rådgivare	Miljö och klimat
	4.1 Investeringssstöd till jordbruk, trädgård och rennäring	Energiskogsodling
	6.4 Investeringssstöd för jobb och klimat	Förnybar energi, ej biogas
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Förnybar energi
5d Minska utsläpp av växthusgaser och ammoniak	4.1 Investeringssstöd till jordbruk, trädgård och rennäring	Djurproduktion och växtodling Gödsel- och rötresthantering samt övriga investeringar för att minska utsläpp av växthusgaser och ammoniak
	6.4 Investeringssstöd för jobb och klimat	Biogas, gödselbaserad Rötresthantering
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Minska utsläpp av växthusgaser och ammoniak

Tabell 13. Indelning av stöd inom tema 3 Landsbygdsutveckling

PRIORITERING 6: Utveckling på landsbygden		
Fokusområde	Stöd	Insatsgrupp
6a Främja diversifiering, skapande och utveckling av nya småföretag och arbetstillfällen	2.3 Stöd till fortbildning av rådgivare	Skapa nya jobb
	4.2 Förädlingsstöd	Försäljning till grossist Förädling av inköpta råvaror, övrigt
	6.4 Investeringsstöd för jobb och klimat	Övrig verksamhet som skapar jobb
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Skapa nya jobb
	16.9 Stöd till samarbeten som främjar diversifiering och information om miljö och mat	Skapa nya jobb
6b Främja lokal utveckling på landsbygden	7.2 Stöd till investeringar i småskalig infrastruktur	Småskalig infrastruktur för boende på landsbygden
	7.4 Stöd till investeringar i service och fritid på landsbygden	Idrotts- och fritidsanläggningar Kommersiell service Samlingslokaler
	7.5 Stöd till investeringar i infrastruktur för rekreation och för turistinformation.	Infrastruktur för rekreation och turism Turistinformation
	7.6 Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljö	Kulturhistoriska byggnader - hembygdsgårdar Natur- och kulturmiljöer
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Främja lokal utveckling Främja service på landsbygden
	16.5 Stöd till samarbeten inom miljö	Myggförekomst, begränsa
6c Anläggning och projektering av passiv bredbandsstruktur	7.3 Stöd till bredband	N/A
	16.2 Stöd till utveckling inom jordbruk, livsmedel och skogsbruk, samt pilotprojekt	Främja lokal utveckling
6ab Främja diversifiering, skapande och utveckling av nya småföretag och arbetstillfällen; Främja lokal utveckling på landsbygden	2.1 Stöd till rådgivningstjänster	Kommersiell service Matkultur Skapa nya jobb

Bilaga 2 – stöd i strategiska planen

Tabell 14 redogör för de stöd under strategiska planen som ingår i denna utvärdering. Tabellen visar vilka stödinriktningar som finns inom respektive stöd och vilka särskilda mål (SM) som stöden bidrar till.

- SM1: Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten på lång sikt samt säkerställa en ekonomiskt hållbar jordbruksproduktion i unionen
- SM2: Att öka marknadsorienteringen och jordbruksföretagens konkurrenskraft, både på kort och lång sikt, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering
- SM3: Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.
- SM4: Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringarna, bland annat genom att minska växthusgasutsläppen och förbättra koldioxidbindningen samt främja hållbar energi.
- SM5: Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft, bland annat genom att minska behovet av kemikalier
- SM6: Bidra till att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald, förbättra ekosystemtjänsterna och bevara livsmiljöer och landskap.
- SM7: Locka och behålla unga jordbrukare och andra jordbrukare och underlätta hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden
- SM8: Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, inbegripet kvinnors deltagande i jordbruksverksamhet, social inkludering och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk
- SM9: Förbättra unionsjordbrukets förmåga att reagera på nya samhällskrav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra livsmedel av hög kvalitet med högt näringsintag som producerats på ett hållbart sätt, minskning av livsmedelsavfall samt främjande av djurskydd och bekämpande av antimikrobiell resistens
- Tvärgående mål: Det övergripande målet att modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa.

Tabell 14. Indelning av stöden i tema 1 Hållbart företagande och konkurrenskraft

Stöd	Stödiriktning	Särskilt mål (SM)
Gårdsstöd	N/A	SM1
Omfördelningsstöd	N/A	SM1
Nötkreaturstöd	N/A	SM1
Kompensationsstöd	N/A	SM1
Stöd till biodlingssektorn	Rådgivning och tekniskt stöd Tillämpad forskning Marknadsföring Produktkvalitet Analyser Andra åtgärder	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Anläggning av energiskog	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Anläggning för torkning och lagring av skörd	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Renvaktarstuga och övrigt inom rennärning	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Djurstallar och inhysningssystem	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Minskad ammoniakavgång	SM5
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Täckdikning av åkermark	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Utrustning i form av lösa inventarier	SM2
Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft	Växthus och odlingstunnlar	SM2
Investeringsstöd för förädling av jordbruksprodukter	Chark- och köttförädling inklusive slakteri och vilthantering	SM3; SM8
Investeringsstöd för diversifiering och utveckling av livsmedelskedjan ⁹⁶	Chark- och köttförädling av vilt Hantverk Häst, inklusive hästturism Inkvartering boende Restaurang, café, catering Upplevelser, övrigt Övrig tillverkning eller tjänst	SM8
Stöd till samarbete	Konkurrenskraft & förbättrad djurvälstånd Livsmedel & besöksnäring Miljö & klimat	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Stöd till kompetensutveckling	Ett rikt odlingslandskap Greppa näringen Hållbart skogsbruk Livsmedel och besöksnäring Stärkt konkurrenskraft och förbättrad djurvälstånd	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Innovationsstöd inom EIP-Agri	Bilda grupp Genomföra projekt	SM2; SM5; Tvärgående mål

⁹⁶ I data: Investeringsstöd för diversifiering till annan verksamhet än jordbruksverksamhet

Tabell 15. Indelning av stöden under strategiska planen i tema 2 Miljö och klimat

Stöd	Stödinriktning	Särskilt mål (SM)
Ersättning för precisionsjordbruk, planering	N/A	SM5
Ersättning för mellangröda för kolinlagring, fånggröda och vårbearbetning för minskat kväveläckage	N/A	SM4; SM5
Ersättning för ekologisk produktion	N/A	SM5; SM6; SM9
Ersättning för skyddszoner mot vattenområden och anpassade skyddszoner	N/A	SM5
Ersättning för skötsel av våtmarker och dammar	N/A	SM5; SM6
Ersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar inklusive komplement	N/A	SM6
Stöd till lantrasföreningar	N/A	SM6
Investeringsstöd för kalkfilterdiken	Anlägga kalkfilterdiken	SM5
Investeringsstöd för vattenvårdsåtgärder	Anlägga och restaurera våtmarker och dammar biologisk mångfald	SM6
Investeringsstöd för vattenvårdsåtgärder	Anlägga och restaurera våtmarker och dammar näringsrening	SM5
Investeringsstöd för bevattningsdammar	Bevattningsdammar	SM4
Stöd till samarbete	Konkurrenskraft & förbättrad djurvälstånd Livsmedel & besöksnäring Miljö & klimat	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Stöd till kompetensutveckling	Ett rikt odlingslandskap Greppa näringen Hållbart skogsbruk Livsmedel och besöksnäring Stärkt konkurrenskraft och förbättrad djurvälstånd	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Innovationsstöd inom EIP-Agri	Bilda grupp Genomföra projekt	SM2; SM5; Tvärgående mål

Tabell 16. Indelning av stöden under strategiska planen i tema 3 Landsbygdsutveckling

Stöd	Stödiriktning	Särskilt mål (SM)
Stöd till unga jordbrukare	N/A	SM7
Djurvälfärdsersättning för får	N/A	SM9
Djurvälfärdsersättning för mjölkkor	N/A	SM9
Djurvälfärdsersättning för suggor	N/A	SM9
Startstöd	Jordbruksverksamhet Rennäringsverksamhet Trädgårdsverksamhet	SM7
Stöd till samarbete	Konkurrenskraft & förbättrad djurvälfärd Livsmedel & besöksnäring Miljö & klimat	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Stöd till kompetensutveckling	Ett rikt odlingslandskap Greppa näringen Hållbart skogsbruk Livsmedel och besöksnäring Stärkt konkurrenskraft och förbättrad djurvälfärd	SM1; SM2; SM3; SM4; SM5; SM6; SM7; SM8; SM9; Tvärgående mål
Innovationsstöd inom EIP-Agri	Bilda grupp Genomföra projekt	SM2; SM5; Tvärgående mål

Bilaga 3 – informationskällornas koppling till frågeställningar samt hur de har använts

Tabell 17. Informationskällornas koppling till utvärderingens frågeställningar

	Dokumentstudier	Statistisk analys av hur stöden korrelerar	Intervjuer med experter	Workshoppar med experter
Mellan vilka av landsbygdsprogrammets åtgärder, fokusområden och prioriteringar kan synergieffekter identifieras?	(X)	X	X	X
I vilken omfattning har synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden ökat effektiviteten i landsbygdsprogrammet?			X	X
Mellan vilka stöd och ersättningar i den strategiska planen kan synergieffekter identifieras?	(X)	X	X	X
Hur kan interventionslogiken för den strategiska planen uppdateras för att ta hänsyn till identifierade synergieffekter?	X		X	X
Vilka förändringar kan göras i den strategiska planen för att Jordbruksverket ska styra bättre mot önskade synergier och bort från oönskade synergier?			X	X

Tabell 18. De empiriska underlagens bidrag till utvärderingen

	Dokumentstudier	Intervjuer	Workshoppar	Statistisk analys
Syfte	Att få en teoretisk ansats och antaganden kring möjligheten för synergieffekter i landsbygdsprogrammet liksom den strategiska planen.	Att få inspel kring vilka stöd som ger upphov till synergieffekter hos stödmottagare och var synergieffekten uppstår.	Att ha diskussioner kring vilka stöd som ger upphov till synergieffekter hos stödmottagare och var synergieffekten uppstår.	Att samla information om vilka stöd som söks av samma aktörer (korrelation) och i vilken utsträckning (antal stödmottagare).
Empiri	Tidigare rapporter och utvärderingar av landsbygdsprogrammet respektive strategiska planen. Exempelvis förhandsutvärderingarna.	Experter i form av forskare och representanter från offentlig och privat sektor inom områdena sektorns konkurrenskraft, miljö och klimat samt landsbygdsutveckling.	Experter (länsstyrelser, LRF, forskare, rådgivare m.fl.) med god insyn i stöden och effekterna av dem. Bidrar med olika perspektiv inom respektive område (sektorns konkurrenskraft, miljö och klimat samt landsbygdsutveckling).	Data över beviljade ansökningar, stödbelopp och stödmottagare.
Bidrag till utvärderingen	1) Hypoteser kring vilka synergieffekter som borde uppstå givet stödets och respektive programs utformning ⁹⁷ . 2) Utveckling av interventionslogik	1) Formulerande av frågeställningar till workshop. 2) Kvalitetssäkring av slutsatser kring synergieffekter.	1) Förankring av identifierade potentiella synergieffekter och vidare inspel och diskussion om fler potentiella synergier.	1) Formulerande av tidiga hypoteser till intervjuer. 2) Kontroll av möjligheten att de potentiella synergieffekterna uppstått.

97 Landsbygdsprogrammet respektive den strategiska planen

Bilaga 4 – aktörer som beviljats stöd och ersättningar

Tabell 19. Andelar av det beviljade stödet per temaområde i landsbygdsprogrammet, fördelat efter typ av aktör

	1. Hållbart företagande och konkurrenskraft	2. Grön omställning	3. Landsbygds-utveckling
Aktiebolag	21 %	22 %	57 %
Ekonomiska föreningar	0 %	0 %	18 %
Enskilda firmor	73 %	48 %	4 %
Handelsbolag	1 %	1 %	0 %
Ideella föreningar eller stiftelser	1 %	3 %	7 %
Kommuner	0 %	2 %	8 %
Länsstyrelser	0 %	17 %	3 %
Myndigheter	2 %	6 %	1 %
Regioner	0 %	0 %	1 %
Övrig offentlig verksamhet	0 %	1 %	0 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

Kommentar: Vi har enbart haft tillgång till data över vilka aktörer som beviljats stöd i ett första led. Några av aktörerna, till exempel länsstyrelserna, förmedlar sedan vidare stora delar av stöden till exempelvis aktiebolag och enskilda firmor.

Tabell 20. Andelar av det beviljade stödet per temaområde i den strategiska planen, fördelat efter typ av aktör

	1. Hållbart företagande och konkurrenskraft	2. Grön omställning	3. Landsbygds-utveckling
Aktiebolag	28 %	30 %	36 %
Ekonomiska föreningar	0 %	0 %	0 %
Enskilda firmor	70 %	66 %	62 %
Handelsbolag	1 %	2 %	1 %
Ideella föreningar eller stiftelser	0 %	1 %	0 %
Kommuner	0 %	0 %	0 %
Länsstyrelser	0 %	1 %	0 %
Myndigheter	0 %	0 %	0 %
Regioner	0 %	0 %	0 %
Övrig offentlig verksamhet	0 %	0 %	0 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

Kommentar: Vi har enbart haft tillgång till data över vilka aktörer som beviljats stöd i ett första led. Några av aktörerna, till exempel länsstyrelserna, förmedlar sedan vidare stora delar av stöden till exempelvis aktiebolag och enskilda firmor.

7 Publicerade utvärderingsrapporter

UTV25:5 *Från utbildning till utveckling – en utvärdering av stöd till kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet 2014–2022*

UTV25:4 *Utvärdering av livsmedelsstrategin – en bedömning av de nationella handlingsplanernas resultat och effekter under perioden 2017–2023*

UTV25:3 *Landsbygdsprogrammets effekter på biologisk mångfald 2014–2022*

UTV25:2 *Utvärdering av den strategiska planens bidrag till lantbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS)*

UTV25:1 *Utvärdering av ersättningen för hotade husdjursraser och stödet till rasföreningar*

UTV24:9 *Målstyrning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*

UTV24:8 *Stödets och ersättningarnas utformning. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*

UTV24:7 *Små företag med lokala visioner. En utvärdering av förädlingsstödet 2014–2022*

UTV24:6 *Stöden till vattenbruket i havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. En processutvärdering med fokus på fortsatt genomförande samt jämställdhet och icke-diskriminering*

UTV24:5 *Att söka och handlägga stöd i havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. En processutvärdering med fokus på administration*

UTV24:4 *Ansökningar om investeringsstöd för ökad konkurrenskraft. Analys av användningen av urvalskriterier för att bedöma ansökningarna*

UTV24:3 *Stöd till kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2014–2022. En kartläggning av stödets måluppfyllelse och lärdomar av genomförandet*

UTV24:2 *Utvärdering av tekniskt stöd i landsbygdsprogrammet 2014–2022*

UTV24:1 *Administrativ börda och Jordbruksverkets vägledning till stödmyndigheter. Processutvärdering av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027*

UTV23:10 *Utvärdering av det svenska landsbygdsnätverket 2014–2022*

UTV23:9 *Effekten på kolinlagring i åkermark. Utvärdering av stöd i landsbygdsprogrammet 2014–2022*

UTV23:8 Ersättningar för fånggröda, mellangröda och vårbearbetning.
Ansökningsmönster och kommunikationsbehov

UTV23:7 Finansieringsinstrument inom havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet
2021–2027. En förhandsbedömning

UTV23:6 Stöd till miljöåtgärder i skogen. En utvärdering av stöd i
landsbygdsprogrammet 2014–2022

UTV23:5 Att ”få ut EU till köksborden”. Utvärdering av lokalt ledd utveckling
genom leadermetoden i Sverige 2014–2020

UTV23:4 Havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020. En syntes av tidigare analyser
och bedömning av stödets bidrag till målen i programmet

UTV23:3 Stöd till kontroller och tillsyn samt skyddade områden. En utvärdering av
stöd i havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020

UTV23:2 Utvärdering av det svenska skolmjölksprogrammet 2017–2023

UTV23:1 Att utvärdera och skapa långsiktiga effekter av leaderinsatser.
Slutrapport

UTV22:4 Greppa Näringen 2001–2020. En utvärdering av rådgivning med syfte att
minska växtnäringsoverskottet och risken för näringsbelastning på vattendrag

UTV22:3kort (kortversion) Förbättrad konkurrenskraft och tillväxt med
hjälp av stöd? Effekter av investeringsstöd och startstöd till vattenbruk och
beredningsindustri i havs- och fiskeriprogrammet

UTV22:3 Förbättrad konkurrenskraft och tillväxt med hjälp av stöd? Effekter av
investeringsstöd och startstöd till vattenbruk och beredningsindustri i havs- och
fiskeriprogrammet

UTV22:2 Utvärdering av stöd till samarbeten i landsbygdsprogrammet 2014–2020

UTV22:1 Test av modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 4

UTV21:7 Definitioner av betesmark i landsbygdsprogrammet. Utvärdering av
förutsättningarna för att få stöd och ersättning för betesmark under perioderna
2009–2014 och 2015–2020

UTV21:6 Genomförande av innovationsstöd i landsbygdsprogrammet 2014–2020.
Slutrapport för en löpande lärande utvärdering av EIP-Agri

UTV21:5 Klimatanpassning i EU-programmen 2014–2020

UTV21:4 Näringsavskiljning i anlagda våtmarker i Kalmar län

UTV21:3 Ersättning för ekologisk produktion i landsbygdsprogrammet. Effekter på miljö, klimat och landsbygdsutveckling

UTV21:2 Modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 3

UTV21:1 Möjliga klimatåtgärder och styrmedel i ett framtida landsbygdsprogram

UTV20:6 Landsbygdsprogrammets stöd och åtgärder för bättre vattenkvalitet 2014–2020

UTV20:5 Ersättning för ekologisk produktion och företagens ekonomi

UTV20:4 Utveckling och test av index för biologisk mångfald i ängs- och betesmarker

UTV20:3 Förväntade effekter av investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet

UTV20:2 Effekter av stöd till selektiva och rovdjurssäkra redskap

UTV20:1 Hållbara leadereffekter i teori och praktik. Delrapport 2

UTV19:15 Är skyddszonerna placerade på rätt plats för att hindra erosion? Jämförelse mellan landsbygdsprogrammen 2007–2013 och 2014–2020

UTV19:14 Hur påverkar nivå på miljöersättningar viljan att söka? Utvärdering av ersättningsnivåns betydelse för sökande i landsbygdsprogrammet

UTV19:13 Landsbygdsprogrammet 2014–2018. Resultat och förväntade effekter

UTV19:12a EIP-Agri – lärdomar från första åren. Halvtidsrapport från den löpande lärande utvärderingen av EIP-Agri med fokus på dess införande och uppstart

UTV19:12b Bilagor till EIP-Agri – lärdomar från första åren

UTV19:11 Interventionslogiken och effekttänkandet i Leader. Delrapport 1

UTV19:10 Utvärdering av investeringsstöd för energi och klimat. Landsbygdsprogrammets stöd för en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi

UTV19:9 Upplevda effekter av investeringsstöd

UTV19:8 Utvärdering av djurvälståndersättningar

UTV19:7 Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband. Slutrapport

UTV19:6 Lagom höga stöd? En litteraturstudie om stödeffekter och en kartläggning av stödnivåer i landsbygdsprogrammet 2014–2020

UTV19:5 Tillämpningen av urvalskriterier i landsbygdsprogrammet 2014–2020

UTV19:4 Programmen och pengarna – Resultat av stöd till turism inom landsbygdsprogrammet samt inom lokalt ledd utveckling 2018

UTV19:3 Innovationer i jordbruket och på Sveriges landsbygder. En sammanställning av Jordbruksverkets innovationsundersökning 2017

UTV19:2 Investeringsstöd till vattenbruk och beredning och saluföring: Leder stöden till mer investeringar?

UTV19:1 Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet om energieffektivisering, förnybar energi och minskade utsläpp av växthusgaser och ammoniak 2018

UTV18:4 Hur kan vi utvärdera investeringsstödens effekter på jordbrukets och fiskets påverkan på näringsbalansen i vatten?

UTV18:3 Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet, havs- och fiskeriprogrammet samt regional- och socialfondsprogrammet 2018

UTV18:2 Hållbar utveckling av fiskeområden – hur gick det?

UTV18:1 Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband

UTV17:6 Löpande lärande utvärdering av Landsbygdsnätverket

UTV17:5 What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?

UTV17:4 Kvalitetsförändringar i ängs- och betesmarker med och utan miljöersättning

UTV17:3 Socioekonomiska effekter av fartygsskrotningar inom svenskt fiske

Ex-post evaluation of the European Fisheries Fund (2007–2013) Slututvärdering av fiskeriprogrammet 2007–2013 (Publicerad av EU-kommissionen)

UTV17:2 Utvärdering av ESI-fondernas genomförande-organisationer i Sverige

UTV17:1 Kunskapsöversikt: Om förutsättningarna för utvärdering av resultat och effekter av bredbandsstöd i Sverige

UTV16:6 Bra vällersättning och kompensationsstöd. Hur kan olika utformningar påverka jordbruket, miljön och samhällsekonomin?

UTV16:5 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport IV: Synteser för en hållbar landsbygdsutveckling. Utvärdering av programmets samlade effekter

UTV16:4 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport III: Utvärdering av åtgärder för landsbygdsutveckling. Axel 3:

Förbättra livskvalitet på landsbygden. Axel 4: Leader – Genomföra lokala utvecklingsstrategier

*UTV16:3 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013.
Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö*

*UTV16:2 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013.
Delrapport I: Utvärdering av åtgärder för ökad konkurrenskraft*

UTV16:1 Biologisk mångfald i våtmarker som har anlagts med stöd från landsbygdsprogrammet

UTV15:2 Kompetens för utveckling? Utvärdering av kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2007–2013

UTV15:1 Vad behöver förenklas? Utvärdering av landsbygdsprogrammet samt havs- och fiskeriprogrammet

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 0771-223 223 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

UTV25:6

